

MILITAIRE SPECTATOR

Militair ceremonieel bij inhuldigingen

- Het Oranjekoningschap
- Zingeving na de missie
- Militaire samenwerking Nederland-België in de European Battlegroup

Masteropleiding *Military Strategic Studies* aan de NLDA

De Faculteit Militaire Wetenschappen van de NLDA heeft een modulaire Engelstalige wetenschappelijke masteropleiding *Military Strategic Studies* ontwikkeld. Deze voor Nederland unieke opleiding is in februari 2013 als pilot gestart. In september begint de jaarlijkse reguliere master.

De breed opgezette master bestudeert de rol van het militaire instrument binnen de context van hedendaagse veiligheidspolitieke vraagstukken. De master bestaat uit drie verplichte kernvakken, waarna een keuze wordt gemaakt uit één van de drie afstudeerrichtingen (*tracks*) van elk vier vakken. De tracks worden gecompleteerd met een keuzevak. De afstudeerrichtingen zijn:

- **War Studies**
- **Intelligence & Security**
- **Military Management & Logistics**

De studie wordt afgerond met een verplicht seminar over onderzoeksmethoden en een thesis.

De inhoud

De modules van de master geven een grondig inzicht in de functie van krijgsmachten in diverse soorten contemporaine conflicten. Conventionele oorlogen zoals *Iraqi Freedom*, etnische conflicten en burgeroorlogen zoals in de Balkan, optreden als onderdeel van een diplomatiek offensief zoals tijdens *Allied Force* boven Kosovo, of inzet ten behoeve van *statebuilding* zoals in Afghanistan, al deze soorten operaties passeren de revue. Daarbij komen de politieke, maatschappelijke en wetenschappelijke analyses, debatten en theorievorming nadrukkelijk aan de orde, evenals de juridische en ethische vraagstukken rond legitimering van militair optreden. Verder besteedt de studie aandacht aan de interne managementdynamiek die defensieorganisaties kenmerkt en de positie van krijgsmachten binnen moderne westerse maatschappijen. Naast logistieke thema's wordt ook stilgestaan bij de economische en psychologische dimensie van het krijgsbedrijf. Diverse vakken gaan in op de kenmerken van militaire innovatie en de vorming van defensiebeleid. Aparte vermelding verdient de afstudeerrichting Intelligence & Security. Daarin staat de rol van inlichtingen en inlichtingenorganisaties en hun betekenis voor het veiligheidsbeleid en militair optreden centraal. Daarbij wordt ook gekeken naar de specifieke organisatiekenmerken. Tot de keuzevakken van de master behoren onder meer modules over *cyber warfare*, de rol van (sociale) media en strategische concepten zoals de *Comprehensive Approach*.

Zelfstudie

De master vindt modulair in deeltijd plaats en vergt de nodige zelfstudie. De colleges zijn op vrijdagen op de KMA in Breda en zijn opgedeeld in vakken van tien weken. Het programma is ontwikkeld als een tweejarige opleiding, maar door de modulaire opbouw mogen studenten er maximaal zes jaar over doen.

Voor militairen en burgers

De master is in eerste instantie bedoeld voor militairen en burgers met een bacheloropleiding en circa vijf jaar werkervaring in een militaire context. Dit kunnen naast medewerkers van organisaties zoals Defensie, de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst en het ministerie van Buitenlandse Zaken, bijvoorbeeld ook medewerkers van ontwikkelingsorganisaties zijn die met militaire organisaties samenwerken. Daarnaast kunnen ook andere geïnteresseerden met een bacheloropleiding zich aanmelden. Voor defensie-medewerkers (militairen en burgers) wordt de studie (vooralsnog) betaald door de organisatie, voor civiele studenten zijn er kosten aan verbonden. Over de hoogte van het bedrag moet nog een besluit vallen. De master start in principe met maximaal vijfenveertig studenten, van wie er vijftien van buiten Defensie afkomstig zijn.

Meer informatie

De website van de NLDA geeft meer informatie over inhoud, opzet en toelatingseisen van deze master. Op deze site zal ook worden aangegeven wanneer de inschrijving voor de master van september 2013 begint. Belangstellenden kunnen hun interesse kenbaar maken via master.mss@nlda.nl.

MILITAIRE SPECTATOR

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl
www.facebook.com/kvbk nederland
twitter: @kvbk1

Secretaris en ledenadministratie

Majoor Daan Storm van Leeuwen
DM.StormVanLeeuwen@mindef.nl

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

De Militaire Spectator wordt ook verstuurd
op basis van rang/schaal. Adreswijzigingen
doorgeven bij de eigen personeelsdienst.

REDACTIE

brigade-generaal cav b.d. prof. em.
J.M.J. Bosch (hoofdredacteur)
T 071 - 542 18 30
E jmjbosch@xs4all.nl
kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
kolonel KLu S.M. Babusch bc
kapitein ter zee P. van den Berg
drs. P. Donker
kolonel MJD dr. P.A.L. Ducheine
luitenant-kolonel MPSD dr. J. Duel
cdre KLu b.d. F. Groen
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar drs. ing. D.J. Muijskens
luitenant-kolonel Marns dr. drs.
A.J.E. Wagemaker MA
kapitein ter zee mr. N.A. Woudstra
kolonel ir. F.J.A. van Zitteren

BUREAU REDACTIE

mw. drs. A. Kool
dr. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
E redactiemilitairespectator@mindef.nl

De Militaire Spectator is aangesloten bij
de European Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00
studenten € 17,50
buitenland € 30,00

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij ten Brink

ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

Coverfoto: Koningin Beatrix en prins
Willem-Alexander zwaaien op Prinsjesdag
2012 naar het publiek vanaf het balkon
van paleis Noordeinde in Den Haag
(Foto ANP, K. van Weel)

160 Militair ceremonieel bij inhuldigingen

M.J. van Leeuwen

De aanwezigheid van alle vaandels en standaarden van de Nederlandse krijgsmacht bij de inhuldiging op 30 april in de Nieuwe Kerk in Amsterdam bevestigt de persoonlijke band tussen het Koninklijk Huis en alle militairen.

174 Het Oranjekoningschap

C. Huijsen

Koning Willem-Alexander staat in de Oranjetraditie, die meer dan vierhonderd jaar teruggaat en voortbouwt op een functioneel en stijlvol koningschap waarvan de ongebondenheid de inzet voor de publieke zaak mogelijk maakt.

187 Nederlands-Belgische samenwerking in de European Battlegroup

T.J.A. Collas

Nederland en België bundelen in een tijd van bezuinigingen en dalende defensiebegrotingen de krachten nog intensiever en zullen in de tweede helft van 2014 samen deelnemen aan de *European Battlegroup*.

198 Zingeving na de missie

E.A. Kamp

Uitzendervaringen zijn vormend voor de militair die op missie is geweest en zingevingsvragen van uiteenlopende aard spelen een belangrijke rol bij het geestelijk welbevinden van veteranen.

En verder:

Editoriaal	158
Tegenwicht	208
Andere ogen	210
Boeken	212
Summaries	

Trouw aan de Koning

Na drieëndertig jaar de Nederlandse samenleving op voorbeeldige wijze te hebben gediend, doet Koningin Beatrix op 30 april 2013 afstand van de troon. Op hetzelfde moment treedt haar oudste zoon als Koning Willem-Alexander in haar voetsporen. Nederland en de andere landen van het Koninkrijk, maar ook velen in het buitenland – getuige de grote belangstelling van de media – maken zich op voor de abdicatie en inhuldiging in de hoofdstad, die met militair ceremonieel wordt omgeven.

De redactie van de *Militaire Spectator* heeft gemeend in deze uitgave met twee artikelen aandacht aan die belangrijke staatkundige gebeurtenis te moeten schenken. Dr. Coos Huijsen behandelt de geschiedenis van 'het Oranjekoningschap'. Hij maakt duidelijk hoe sinds het begin van de Nederlandse Opstand tegen Spanje de lotgevallen van het Huis van Oranje-Nassau nauw verbonden zijn geweest met die van de Nederlandse staat.

Daarbij springt in het oog dat de macht van de leden van de familie in ons land altijd grenzen heeft gekend en nooit absoluut is geweest. De Grondwet van 1848 heeft met de invoering van de ministeriële verantwoordelijkheid het aloude beginsel van 'eerste dienaar van de staat' op een moderne grondslag herijkt. Het zijn de vrouwen op de troon geweest die er sinds 1890 zorg voor hebben gedragen dat onze monarchie niet in het verleden is blijven steken, maar zich aanpaste aan de ontwikkelingen in de samenleving. Zij zijn het geweest die het Huis van Oranje-Nassau hebben doen uitgroeien tot een nationaal instituut, dat boven de partijen staat en dat zich in een ongekend draagvlak bij de bevolking mag verheugen.

Thijs van Leeuwen belicht in het tweede artikel de functie en de verschijningsvormen van het militair ceremonieel, zoals we dat in Amsterdam, of thuis voor de buis, kunnen aanschouwen. Hij maakt onder meer duidelijk dat de vaandels en standaarden van krijgsmachteenheden in de Nieuwe Kerk niet aanwezig zijn om extra 'kleur' aan de kerk te geven, maar om de traditionele band tussen het staatshoofd en de eenheden van de krijgsmacht te herbevestigen.

Die vaandels en standaarden belichamen de speciale, historisch gegroeide relatie tussen krijgsmacht en vorstenhuis. Prins Willem van Oranje leidde de opstand tegen de Spaanse koning op politiek en militair niveau. Zijn wapenspreuk – *Je Maintiendrai* (ik zal handhaven) – is niet voor niets de wapenspreuk van het Koninkrijk der Nederlanden geworden. Zijn opvolgers Maurits en Frederik Hendrik waren toonaangevende legeraanvoerders die met hun militaire successen internationale erkenning voor de onafhankelijke Republiek verwierven. Prins Willem III was een staatsman van internationale allure die het Franse streven naar hegemonie blokkeerde en zich in Engeland liet kronen.

Tussen de krijgsmacht en de prinsen was sprake van een nauwe band. Na het intermezzo van de Bataafse Republiek, het Koninkrijk Holland en de inlijving keerde een Prins van Oranje in 1813 terug op het Scheveningse strand. Gebruikmakend van de internationale omstandigheden kon hij uiteindelijk als Koning Willem I het begin van de monarchie markeren. Zijn zoon, de latere Koning Willem II, had net als zijn verre voorouders furore gemaakt op het slagveld. Hij was in de vaderlandse geschiedschrijving de

held van Quatre Bras, Waterloo en van de Tien-daagse Veldtocht en beschikte over een gezond strategisch inzicht. De band tussen het staatshoofd en de krijgsmacht bleef hecht en veel leden van de krijgsmacht hebben die band ook altijd als een persoonlijke gevoeld.

'Ik zweer/beloof trouw aan de Koningin, gehoorzaamheid aan de wetten en onderwerping aan de krijgsmacht.' Welke militair kent deze tekst, zoals velen die uitspraken op het vaandel of de standaard, niet? Het is het prerogatief van het staatshoofd om een vaandel of standaard toe te kennen aan een eenheid van de krijgsmacht, waarbij op het oranje doek het monogram van het staatshoofd prijkt.

Het is ook het prerogatief van het staatshoofd om ter herinnering aan een belangrijk wapenfeit een opschrift toe te kennen. Koningin Beatrix deed dit onlangs nog door bevestiging van de cravate 'Kosovo 1999' aan het vaandel van de Koninklijke Luchtmacht. Voor veel leden van de krijgsmacht symboliseert het vaandel of de standaard méér dan alleen trouw aan het constitutioneel staatshoofd. Het is ook een symbool van verbondenheid met het Huis van Oranje-Nassau en van saamhorigheid met allen die onder datzelfde vaandel hebben gediend of nog dienen.

De krijgsmacht, eveneens een nationaal instituut dat de belangen van het Koninkrijk dient, krijgt met Koning Willem-Alexander na 123 jaar weer een staatshoofd die zelf als militair heeft gediend en die de organisatie 'van binnenuit' kent. Net als veel Nederlandse jongens heeft de Prins van Oranje zijn dienstplicht vervuld. Hij is bij de Koninklijke Marine beëdigd.

Hij heeft als reserveofficier zijn groot militair vliegbrevet bij de Koninklijke Luchtmacht behaald en heeft delen van de Hogere Militaire Vorming bij de Koninklijke Landmacht doorlopen. Tevens heeft hij met regelmaat Nederlandse troepen tijdens uitzendingen bezocht en is daarnaast – als beschermheer van de Nederlandse Veteranendag – in de voetsporen getreden van zijn grootvader, Prins Bernhard.

Bij al zijn bezoeken aan de krijgsmacht vielen zijn betrokkenheid, toegankelijkheid en gevoel voor humor op. Zijn sportieve inslag is ook onmiskenbaar. Met de Prins van Oranje ervaren militairen verwantschap. Zij ervaren erkenning en dankbaarheid voor datgene wat zij voor Nederland en voor de rechtsorde in de wereld hebben gedaan en zullen blijven doen.

Veel militairen zullen het betreuren dat hij als reserveofficier eervol ontslag heeft moeten aanvragen voor de inhuldiging. Als staatshoofd maakt hij immers deel uit van de regering en kan hij staatsrechtelijk geen militaire functie uitoefenen. Van zijn gevoelens voor de krijgsmacht heeft hij ons recent nog deelgenoot gemaakt:

'Ik ben trots op onze krijgsmacht en haar militairen. Als Koning zal ik mijn waardering onverminderd tonen, in woord, daad en militair ceremonieel'.

Wij wensen Koning Willem-Alexander veel wijsheid en voorspoed toe in de nieuwe verantwoordelijkheid.

We zijn er trots op dat hij het uniform van de Koning gaat dragen. Voor ons geldt met ingang van 30 april het oude adagium:

'Ik zweer trouw aan de Koning'. ■

Militair ceremonieel bij inhuldigingen

Militair ceremonieel bij een staatsgebeurtenis of een nationaal evenement waarbij het staatshoofd aanwezig is, vormt een onmisbare schakel bij de samenbindende rituelen van de Nederlandse bevolking. Het bevestigt de rol en positie van de (nieuwe) koning en de krijgsmacht. Van oudsher bestaat er een nauwe relatie tussen vorsten en krijgslieden: koningen waren tegelijkertijd legeraanvoerders. Dit artikel beschrijft die relatie door de eeuwen heen. Daarbij komen ook de symbolen van het koningschap aan de orde, het verschil tussen een kroning en een inhuldiging, en de reden waarom er precies honderd en één saluutschoten worden afgevuurd.

*M. J. van Leeuwen**

Bij de inhuldiging op 30 april zullen alle vaandels en standaarden van de Nederlandse krijgsmacht opnieuw in de Nieuwe Kerk te Amsterdam aanwezig zijn. Hiermee wordt de persoonlijke band tussen het Koninklijk Huis en alle militairen, die de eed of belofte van trouw aan de Koningin op het vaandel of de standaard hebben afgelegd, bevestigd.

Inhuldiging

Dit sluit ook aan op de oorspronkelijke betekenis van het woord inhuldiging, dat is afgeleid van het vroegmiddeleeuwse *hulden*, dat ‘trouw

beloven’ betekent. In ons land vindt de inhuldiging plaats op basis van artikel 32 van de Grondwet:

Nadat de Koning de uitoefening van het koninklijk gezag heeft aangevangen, wordt hij zodra mogelijk beëdigd en ingehuldigd in de hoofdstad Amsterdam in een openbare verenigde vergadering van de Staten Generaal. Hij zweert of belooft trouw aan de Grondwet en een getrouwe vervulling van zijn Ambt.

Nadere regels voor de plechtigheid zijn vastgelegd in de wet Beëdiging en Inhuldiging uit 1992, waarin de eden of beloften van koning en volksvertegenwoordigers zijn opgenomen. Voor de koning luidt die:

Ik zweer (beloof) aan de volkeren van het Koninkrijk dat ik het Statuut van het Koninkrijk en de Grondwet steeds zal onderhouden.

Ik zweer (beloof) dat ik de onafhankelijkheid en het grondgebied van het Koninkrijk met al Mijn vermogen zal verdedigen en bewaren; dat ik de vrijheid en de rechten van alle Nederlanders en ingezetenen zal beschermen, en tot instandhouding en bevordering van de welvaart alle middelen zal aan-

* De auteur, Thijs van Leeuwen, is projectleider Koninklijke Residentie van de gemeente Den Haag en assisteert als expert op het gebied van militair ceremonieel de NOS al vele jaren bij uitzendingen over belangrijke staatsgebeurtenissen.

De auteur bedankt Eelco Elzenga, oud adjunct-directeur en hoofdconservator Paleis het Loo; luitenant-kolonel Corstiaan de Haan, hoofd Bureau Ceremonieel en Protocol Commando Koninklijke Landmacht; Piet Kamphuis, directeur Nederlands Instituut voor Militaire Historie, plaatsvervangend voorzitter Traditiecommissie Krijgsmacht; majoor der Mariniers Hans van Reenen, voormalig projectleider ceremonieel en protocol van het ministerie van Defensie; brigade-generaal b.d. Wim Reijnierse, oud-commandant Garderegiment Jagers; luitenant-kolonel Detlev Simons, coördinator communicatie troonwisseling ministerie van Defensie en tot slot Frans Smits sr (1915 – 2006), esthetisch adviseur minister van Defensie.

wenden welke de wetten Mij ter beschikking stellen, zoals een goed en getrouw Koning schuldig is te doen.

In antwoord hierop zweren (of beloven) de leden van de Staten-Generaal en van de Staten van Aruba, Curaçao en Sint Maarten:

Wij ontvangen en huldigen, in naam van de volkeren van het Koninkrijk en krachtens het Statuut van het Koninkrijk en de Grondwet, U als Koning. Wij zweren (beloven) alles te zullen doen wat goede en getrouwe Staten-Generaal, Staten van Aruba, Staten van Curaçao en Staten van Sint Maarten schuldig zijn te doen.

Ceremonieel bij de inhuldiging

Het militair ceremonieel bij de inhuldiging maakt deel uit van het staatsceremonieel, zoals dit voor het eerst op 17 maart 1815 is vastgelegd in de *Bepalingen op de Grote Ceremoniën*. Deze hoorden bij het programma voor de proclamatie van Willem I tot Koning der Nederlanden. De bepalingen bestaan uit regels voor het

ceremonieel bij inhuldigen, openbare intredes van vorsten, verenigde vergaderingen van de Staten-Generaal en koninklijke dooplechtigheden, – huwelijken en – begrafenis. Het ceremonieel rond de aanstaande inhuldiging is hierop grotendeels gebaseerd.

Al in de oudheid werd aan het ceremonieel een belangrijke betekenis toegekend. Koningen en legeraanvoerders omgaven zich met, zoals dat heette ‘een schare uitgelezen jongelingen’, die in tijd van vrede als ceremonieel sieraad en in tijd van oorlog als lijfwacht diende.

Twee componenten

Historici en filosofen wezen er al lang geleden op dat aan het begrip ‘macht’ zowel een doelmatige als een sierende component is verbonden. Beide werden belangrijk geacht. Zo verkondigde de wijsgeer Erasmus: *het land zal eerder aanvaardden dat de vorst zelf in gebreke blijft, dan dat zijn entourage niet deugt.*

Met andere woorden, ceremonieel uitgevoerd door de zwaardmacht bevestigt de positie en rol

Inhuldiging van Koningin Juliana op 6 september 1948 in de Nieuwe Kerk te Amsterdam

FOTO NIMH

van de nieuwe koning en verleent hem gezag, dat op zijn beurt weer afstraalt op de natie.

Ook Koning Willem I begreep dit. Hij vertolkte dit inzicht bij het begin van het koninkrijk als volgt: *Het betrachten van een deftige staatsie is nodig, want de grote plechtigheden kunnen niet zonder enige vertoning welke de eer der natie volstrektelijk bevordert.*

Militair ceremonieel

Duidelijk is ook dat militair ceremonieel bij een staatsgebeurtenis of nationaal evenement waarbij het staatshoofd aanwezig is, een onmisbare schakel vormt bij de samenbindende rituelen van het Nederlandse volk. Bij abdicatie en inhuldiging komt dit nadrukkelijk tot uiting, omdat bij deze wisseling van de wacht het ceremonieel de continuïteit van het staatsbestel symboliseert.

Aan het begrip 'macht' is zowel een doelmatige als een sierende component verbonden

Voor militairen is de inhuldiging van een nieuwe vorst altijd een belangrijk moment. Zoals de toenmalige kolonel en latere staatssecretaris van Oorlog M.R.H. Calmeyer het in 1948 bij de troonsafstand van Koningin Wilhelmina en het aantreden van Koningin Juliana enigszins pathetisch formuleerde: *Een afscheid en een nieuw begin, een onvergetelijke mijlpaal in de loopbaan van iedere officier. Zij (Wilhelmina) was het centrale punt in ons soldatenbestaan. Met Haar door aanstelling en eed in het bijzonder verbonden te zijn, vormde de 'grandeur' van het Nederlandse soldatenleven. Wij zien in onze jonge Koningin de draagster der tradities, die de fakkel die ons voorgaat, overneemt. Wij gorden ons met nieuwe moed om deze te volgen en naar ons vermogen te beschermen.*

Op het schild geheven

Van oudsher bestaat er een nauwe relatie tussen vorsten en krijgslieden. Stamhoofden of

koningen waren tegelijkertijd legeraanvoerder. In de Romeinse tijd werden zij in de Lage Landen gekozen door vrije lieden, die zich verbonden om onder hun bevel oorlog te voeren en hen met raad en daad bij te staan. Op hun beurt kregen zij daarvoor bescherming. Zo werd in 70 na Christus Brinio gekozen tot aanvoerder van de Kaninefaten in de strijd tegen de Romeinen. Hij werd als daarbij als blijk van huldiging op het schild geheven.

In aansluiting hierop lieten in de middeleeuwen de graven van Holland zich op verschillende, meestal gewijde plaatsen huldigen. Als leenheer beloofden ze daarbij de aloude privileges en rechten van de inwoners van het gebied te handhaven. Op hun beurt beloofden die belasting te betalen en de graaf te ondersteunen bij zijn oorlogvoering.

Ook Keizer Karel V en zijn opvolger Koning Philips II lieten zich in verschillende steden en gewesten huldigen als respectievelijk hertog van Brabant, of graaf van Holland, of Zeeland. Daarbij beloofden ze de privileges te handhaven. In ruil daarvoor kregen ze bestuurlijke en financiële ondersteuning.

Het mooiste voorbeeld van deze wijze van wederzijdse verbintenis vormden de hertogen van Brabant, die geen oorlog mochten voeren of belastingen heffen zonder uitdrukkelijke instemming van het gewest. Hun huldiging heette daarom *Blijde Inkomst*. De verhouding tussen vorst en onderdanen werd vastgelegd in zogenoemde charters, die ook ongehoorzaamheidsclausules bevatten. Met die laatste kreeg Koning Philips II te maken toen hij de vrijheden en rechten van zijn onderdanen in de Lage Landen schond.

Bij het begin van de Tachtigjarige Oorlog was men ondanks de strijd tegen de Spaanse troepen nog trouw aan hem, zoals onder meer blijkt uit het Wilhelmus: *De Koning van Spanje heb ik altijd geëerd*. In 1581 hadden de Staten-Generaal echter schoon genoeg van alle rechtenschendingen door Philips II. Ze zwoeren hem af als koning en verklaarden met het *Plakkaet van Verlatinghe* de troon in de zeven noordelijke gewesten verlaten.

Enkele jaren later vormden deze gewesten de Republiek der Verenigde Nederlanden. De soevereiniteit kwam nu te berusten bij de Staten-Generaal, waarvan de stadhouders van het Huis van Oranje, als opperbevelhebber van leger en vloot, de hoogste dienaren waren. Inhuldigheden kwamen dan ook in de tijd van de Republiek niet meer voor. Behalve bij het familiebezit van de stadhouders in hun hoedanigheid als baron van Breda, graaf van Buren, of markies van Veere en Vlissingen.

Tweehonderd jaar Koninkrijk

Na de verdrijving van de Fransen en de landing van Willem Frederik op 30 november 1813 op het Scheveningse strand, werd hij op 2 december van dat jaar in Amsterdam tot Soeverein Vorst geproclameerd. Enkele maanden later, op 29 maart 1814, riep hij zeshonderd aanzienlijken bijeen in de Nieuwe Kerk te Amsterdam om de nieuwe Grondwet vast te stellen. Op basis van deze Grondwet vond een dag later de officiële inhuldiging plaats van Willem Frederik tot Soeverein Vorst der Nederlanden.

Op grond van de beraadslagingen van het Wener Congres proclameerde de Soeverein Vorst zich een jaar later tot Koning der Nederlanden. Na de samenvoeging van ons land met België volgde de inhuldiging van de nieuwe Koning op 21 september 1815 in Brussel. Dit gebeurde, in navolging van het inhuldigungsritueel van de vroegere hertogen van Brabant, in de open lucht.

Op de inhuldigingsdag klinkt er 's ochtends om zeven uur een koninklijk saluut van 101 kanon-schoten om de plechtigheid aan te kondigen. De koning rijdt die dag eerst in een uitgebreide stoet naar het gotische stadhuis van Brussel, waar de leden van de Verenigde Vergadering van de Staten-Generaal in zijn aanwezigheid de nieuwe Grondwet van 1815 aannamen. De stoet wordt traditiegetrouw geopend door een commando cavalerie en gesloten door een commando Garde d'Honneur te paard.

Na de bijeenkomst in het stadhuis trekken de leden van de Staten-Generaal en daarna de

koning in koetsen naar de Koningsplaats, waar de eigenlijke inhuldiging plaatsvindt. Hier was een geweldig groot podium opgericht. Op de zogenoemde credenstafel lagen de symbolen van het koningschap: de kroon, de scepter en de rijksappel. Ook de nieuwe Grondwet, die tijdens de plechtigheid in zijn geheel wordt voorgelezen, lag op deze tafel.

De kroon, de scepter en de rijksappel zijn symbolen van het koningschap

Na de eedsaflegging door de koning en de inhuldiging door de leden van de Staten-Generaal zwaait een van de koningen van wapenen, een opperheraut, driemaal met zijn scepter en roept: *Leve de Koning!* Paukenisten en trompetters spelen daarna het oud vaderlandse lied Wilhelmus, waarna het geschut losbrandt met opnieuw een saluut van 101 schoten. Hierna begeeft ieder zich in een grote optocht te voet naar de Sint-Michielskathedraal, waar een dankdienst wordt gehouden.

Intussen trekken herauten vergezeld van marechassees te paard de stad in om op verschillende plaatsen herinneringspenningen onder de bevolking te strooien.

Bij het koninklijk banket in het paleis na de kerkdienst mag de bevolking langs de tafels trekken om spijzen en gasten te bewonderen. De dragers van de rijksstandaard en het rijkszwaard staan met de koningen en herauten van wapenen gedurende de gehele maaltijd opgesteld bij de koninklijke troon.

Kroning of inhuldiging?

In feite was de inhuldiging in Brussel een hertogelijke en grafelijke hulding geweest, zoals in de middeleeuwen. Een echte koning diende immers gekroond te worden, zoals in Engeland en Frankrijk. Hiervoor was men echter teruggeschrokken, want welke autoriteit zou de

koning moeten kronen? Dat kon niet door een kerkelijk leider gebeuren. Een staatskerk bestond er in het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden immers niet meer. Met vier miljoen katholieke Belgen als inwoners kon de protestantse vorst de kroning ook niet overlaten aan een dominee, want dat zou tot religieuze spanningen hebben geleid. Bovendien paste een kroning niet in de republikeinse traditie van Nederland.

Toch werd er door Koning Willem I nog wel gedacht aan een kroning, zij het op een later tijdstip. Bij Koninklijk Besluit van 1 september 1815, twintig dagen voor de inhuldiging, laat hij namelijk weten: *De plechtigheid Onzer krooning als Koning der Nederlanden uit te stellen.*

Dat een kroning niet helemaal uit het gezichtsveld was verdwenen, bleek uit het eerder vastgestelde militaire reglement voor het vieren van belangrijke staatsgebeurtenissen, waarin gesproken wordt over *krooning of inhuldiging*. Van een echte kroning is het echter nooit gekomen, hoewel het woord in de volksmond altijd is blijven bestaan. Zo werd de periode rond de inhuldiging van Koningin Wilhelmina aangeduid als ‘de Kroningsfeesten’ en luidde de slagzin van de kraakbeweging bij de inhuldiging van Koningin Beatrix: *Geen woning, geen krooning!*

Held van Waterloo

Na de abdicatie van Koning Willem I in 1840 volgt zijn zoon, die als Prins van Oranje gewond raakte in de Slag bij Waterloo, hem op. Een dag voor de inhuldiging houdt hij zijn intocht in Amsterdam. De koninklijke stoet wordt aangevoerd door trompetters van de kurassiers, gevolgd door een escorte kurassiers met stalen helmen en borstkurassen.

De koning, die graag als krijgsman door het leven gaat, is te paard en gekleed in generaalsuniform. Onderweg zijn er veel erebogen, waarop de namen staan van de veldslagen waaraan hij als opperbevelhebber van het Nederlandse leger heeft deelgenomen: Quatre-Bras, Waterloo, Hasselt en Leuven.

In de Kalverstraat bij het Burgerweeshuis, waar Van Speijk als weesjongen opgroeide, prijkt aan de gevel een grote zijden nationale driekleur met de woorden: *Het dankbaar Vaderland*. Dit ter herinnering aan het feit dat op de Schelde bij Antwerpen zijn schip de lucht invloog.

‘Le roi est mort, Vive le roi!’

Een jaar voor zijn overlijden ondertekent Koning Willem II de nieuwe Grondwet van 1848. De macht van de koning wordt hierin aanzienlijk beperkt. De ministers worden verantwoordelijk en de koning is niet langer opperbevelhebber van leger en vloot.

De kroonprins is hierover zo boos dat hij het sinds het begin van het koninkrijk in de Grondwet vastgelegde principe van *De koning is dood, leve de koning* weigert te aanvaarden en niet langer kroonprins wil zijn. De directeur van het Kabinet des Konings moet eraan te pas komen om hem duidelijk te maken dat het zijn van Prins van Oranje niet een baan is die je naar believen kunt opzeggen. Dit zou namelijk net zo onzinnig zijn als te ontkennen dat hij de oudste zoon van de koning is. De kroonprins volhardt echter in zijn standpunt en vertrekt woedend naar Engeland.

Toch is hij na het overlijden van zijn vader, enkele maanden later in het paleis in Tilburg, automatisch de nieuwe koning. Grote vraag is of hij dit accepteert. De regering stuurt de minister van Buitenlandse Zaken naar Engeland om hem voor het vervullen van het koningschap naar Nederland te halen. Uiteindelijk stemt hij toe en wordt hij ingehuldigd als Koning Willem III.

‘Klein maar Dapper’

In december 1890 sterft Koning Willem III op paleis het Loo in Apeldoorn. Ook nu is zijn enige dochter, prinses Wilhelmina, meteen Koningin. Zij is op dat moment echter minderjarig en daarom wordt haar moeder Emma door de Verenigde Vergadering van de Staten-Generaal beëdigd tot koningin-regentes.

Pas acht jaar later, wanneer Wilhelmina de leeftijd van 18 jaar heeft bereikt, wordt ze ingehuldigd. De dag voor haar inhuldiging houdt ze samen met haar moeder haar intocht in Amsterdam. In een tijd waarin een zekere vorm van nationalisme hoogtij viert en er na de dood van Koning Willem III door Koningin Emma veel is gedaan om de monarchie meer zichtbaar te maken, is het militaire escorte aanzienlijk uitgebreider dan bij de vorige inhuldigingen. Niet alleen zijn cavalerie, artillerie, infanterie en schutterij in de stoet vertegenwoordigd; ook de koloniale reserve en detachementen mariniers en matrozen marcheren mee.

Ereplaats

Een speciale ereplaats hebben de Indische vorsten, die bijna pal achter het koninklijke rijtuig rijden. Om de herinnering aan de fameuze Gouden Eeuw tot leven te roepen is door Amsterdamse burgers het Keurvendel Prins Maurits opgericht, dat in zeventiende-eeuwse uitmonstering en bewapend met musketten en pieken na de intocht een vooraanstaande plaats op de Dam inneemt.

Erewacht

Bijzonder is ook de oprichting van een kindererewacht, *Klein maar Dapper* geheten, bestaande uit tweehonderd jongens tussen de 10 en 14 jaar, afkomstig uit alle lagen van de Amsterdamse bevolking. Hun uitrusting zou bestaan uit kleine Beaumont-geweren (geen vuurwapen en zonder bajonet) en hun uniformen waren naar militaire snit gesneden. Als Koningin Wilhelmina hiervan hoort, laat ze weten dat de minigeweren de ouders te veel op kosten jagen. Daarom worden de jongens uitgerust met kleine lansen. Ze oefenen op de schaatsbaan naast het Paleis van Volksvlijt, waar ze de dag na de inhuldiging de erewacht vormen bij de Gouden Koets als die door de nieuwe koningin wordt bezichtigd.

Bij de inhuldiging zelf staat op de rechtervleugel voor het Paleis op de Dam een erewacht van de schutterij met muziekkorps en op de linker-vleugel voor het eerst een erewacht van de Nederlandse Studenten Schietbond, de latere studentenweerbaarheden.

Draagbaldakijn

Nieuw is ook een overdekte en met visnetten versierde eregang tussen paleis en kerk, de zogeheten pergola, waarlangs adelborsten en cadetten staan opgesteld. Als eerbewijs vatten zij de palen van de pergola alleen vast bij het passeren van de koningin. Een symbolische verwijzing naar het door adjudanten gedragen baldakijn, waaronder Willem I bij zijn inhuldiging naar de Nieuwe Kerk schreed.

Volgens het protocol dient de pergola direct na de terugkeer van de nieuwe vorst in het paleis te worden verwijderd.

‘The greatest show in postwar Europe’

Na een regeerperiode van vijftig jaar legt Koningin Wilhelmina op 4 september 1948 haar functie neer. Twee dagen later volgt de inhuldiging van Koningin Juliana. De inhuldiging wordt een groots en kleurrijk gebeuren.

Na de grauwe oorlogsjaren besluit de regering deze plechtigheid met veel pracht en praal te omgeven. Voor de gelegenheid worden de garderegimenten grenadiers en jagers en fuseliers Prinses Irene in op historische voorbeelden geïnspireerde gala-uniformen gestoken. Berenmutsen voor de grenadiers, donkergroen voor de jagers en Brits scharlakenrood voor de fuseliers, omdat de Irene Brigade in Engeland is opgericht.

Noodoplossing: Chinese zwarte geitenvellen voor de berenmutsen van de grenadiers

De Nederlandse industrie is vlak na de oorlog nog niet ingesteld op de productie van grote aantallen gala-uniformen. Daarom worden er noodoplossingen bedacht. Voor de berenmutsen van de grenadiers wordt in Engeland een partij Chinese zwarte geitenvellen aangekocht. Geïnterneerde NSB'ers worden aan het werk

gezet om met metaalscharen de koperen schubben van de kin-kettingen van de grenadiersmutsen te knippen. In een Rotterdamse havenloods blijkt nog een partij vooroorlogse Britse politiehelmen te liggen, die geconfisqueerd wordt om te dienen als helmen voor de fuseliers met daarop de koperen invasiester.

Nieuw bij de inhuldiging van Koningin Juliana, die 's morgens plaatsvindt, is een zes kilometer lange rijtoer met de Gouden Koets, 's middags door Amsterdam. De stoet, die onder meer over het Rokin, de Vijzelstraat, de Weteringschans, het Leidseplein, de Overtoom en de Rozengracht trekt, krijgt een uitgebreid militair escorte, waaraan zowel troepen te voet als bereden eenheden deelnemen. De vier politieruiters, die de stoet openen, worden gevolgd door rijtuigen van de hoofdcommissaris van politie en de burgemeester. Daarna volgen de herauten met trompetters.

Het militaire escorte wordt geopend door een compagnie van het Koninklijk Nederlands Indisch Leger, dat een ereplaats in de stoet heeft, maar in 1950 na de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië zal worden opgeheven. Met de Marinierskapel voorop volgen daarna compagnieën mariniers en matrozen. Dan is het de beurt aan de grenadiers, voorafgegaan door de Koninklijke Militaire Kapel.

Het bereden gedeelte wordt geopend door officieren van de Rijdende Artillerie op schimmels en officieren van de Veldartillerie te paard. De Gouden Koets wordt voorafgegaan door de koningen van wapenen en de herauten. Achter de koets rijden officieren van de rode cavalerie en van de blauwe cavalerie en 21 Amsterdamse burgers. De stoet wordt besloten met compagnieën van de jagers, fuseliers Prinses Irene en de luchtstrijdkrachten.

Na de sombere oorlogsjaren zijn Nederlanders vanuit de verste uithoeken van het land naar de hoofdstad afgereisd om zich te vergapen aan deze bonte, kleurrijke koninklijke stoet. Deze stoet en de inhuldigingsplechtigheid worden door een Amerikaans correspondent betiteld als *'The greatest show in postwar Europe'*.

De regalia kunnen de volgende dag in de Nieuwe Kerk door het publiek worden bezichtigd. 's Nachts worden ze daar bewaakt door in blauwe overall gestoken leden van de voormalige Binnenlandse Strijdkrachten, uitgerust met zwart geschilderde vooroorlogse M27-helmen en bewapend met stenguns.

Na de abdicatie van Koningin Juliana op 30 april 1980 vindt, in tegenstelling tot eerdere troonswisselingen, de inhuldiging van Koningin Beatrix nog op dezelfde dag plaats. Alle aanwezigen bij de abdicatie in het Paleis op de Dam komen het paleis binnen via de ingang aan de Nieuwezijds Voorburgwal, waar geheel in de traditie van de stedelijke weerbaarheid en de schutterij, de studentenweerbaarheden

Koningin Beatrix en Prins Claus op weg naar de inhuldiging in de Nieuwe Kerk

met de Amsterdamse politiekapel de erewacht vormen. Later op de dag worden ze opgevolgd door erewachten van het garderegiment fuseliers Prinses Irene en van de Koninklijke Luchtmacht.

Aan de voorzijde van het paleis staat een erewacht van het Korps Mariniers met de Marinierskapel van de Koninklijke Marine en de tamboers en pijpers. Tijdens de troonsafstand in de Mozeszaal moet er door de militairen en muziek buiten absolute stilte in acht worden genomen. Na afloop verschijnen beide vorstinnen op het balkon en houden ieder een korte toespraak, waarna de Marinierskapel het Wilhelmus inzet. Daarna barst het gejuich los, dat door de tamboers van de mariniers met roffels wordt ondersteund.

Om klokslag drie uur die middag verlaat Koningin Beatrix het paleis op de Dam, op weg naar de inhuldiging in de Nieuwe Kerk. De Koninklijke Militaire Kapel, die deel uitmaakt van de erewachten van grenadiers en jagers, speelt het Wilhelmus. Voor het eerst in de geschiedenis wordt de sleep van de hermelijnen koningsmantel ook gedragen door een vrouwelijke adjudant, officier-marva der 1^e klasse Koninklijke Marine Reserve J. Prinsen.

Na de uitroep *De Koningin is ingehuldigd* in de Nieuwe Kerk, begeven twee herauten zich naar buiten. Deze keer worden ze voor het eerst vergezeld door twee hoornblazers van het Korps Mariniers om na het openen van de ban op de Dam de feestelijke boodschap te herhalen.

101 Saluutschoten

Saluutschoten vormen een militair eerbewijs dat teruggaat tot de zestiende eeuw. Bij aankomst van een hoge gast schoot men – om uiting te geven aan vredelievende gezindheid – zijn kanonnen leeg, waardoor ze tijdelijk niet gebruikt konden worden. Dit noemde men het lossen van het geschut.

Saluut is afgeleid van het Franse woord *salut*, dat ‘groet’ betekent. Saluutschoten worden later ook gebruikt om belangrijke gebeurtenissen aan te kondigen. Dit blijkt onder meer uit het bij Koninklijk Besluit van 16 augustus 1815 vastgestelde militair reglement op het vieren van geboortedagen van leden van de koninklijke familie en belangrijke staatsgebeurtenissen. Hierin staat dat een kroning, huldiging, huwelijk van een Oranjetelg, een luisterrijke overwinning of het sluiten van een vrede wordt gevierd om twaalf uur ’s middags, met een saluut van 101 schoten uit het kanon.

In die tijd – zonder televisie, radio en telefoon – waren saluutschoten natuurlijk een belangrijk communicatiemiddel.

Bij het aantal van 101 schoten wordt als verklaring gegeven dat 100 een rond getal is, dat wordt beschouwd als ‘zeer veel’. Om het onbegrensde van het eerbetoon te benadrukken, zou hier nog één schot aan toe zijn gevoegd.

FOTO NIMH

FOTO NIMH

Chef Defensiestaf A.J.W. Wijting met het rijkszwaard

Bij koninklijke inhuldigingen wordt de aankondiging van de plechtigheid met 101 saluutschoten vaak gecombineerd met het bespelen van de carillons en het luiden van de klokken.

De inhuldiging van Koningin Beatrix in 1980 werd 's morgens om acht uur aangekondigd met 101 saluutschoten, afgegeven door het geleidewapen-fregat Hr. Ms. De Ruyter, dat ligplaats had gekozen op het IJ. 's Middags werden op het moment dat de koninklijke stoet zich naar de Nieuwe Kerk begaf saluutschoten afgevuurd door een batterij van de 11^e Afdeling Rijdende Artillerie (Gele Rijders) op het terrein van het Marine Etablissement Amsterdam.

Symbolen: kroon, scepter en rijksappel

Met de koninklijke kroon, de scepter en de rijksappel behoren het rijkszwaard en de rijksstandaard tot de zogenoemde regalia. De kroon symboliseert het koningschap. Oorspronkelijk was het geen teken van koninklijke waardigheid. Het woord 'kroon' is namelijk afgeleid van het Latijnse *corona*, dat 'krans' betekent, een ereteken in de vorm van een lauwerkrans voor uitnemende verdiensten.

De scepter, die het koninklijk gezag symboliseert, was reeds in gebruik bij de Assyrische koningen, ver voor het begin van onze jaartelling. In de middeleeuwen betekende het dalen van de scepter dat de vorst genade verleende.

De rijksappel is een zwaar vergulde zilveren bal, die de wereldbol voorstelt. In de Romeinse tijd werd deze bekroond door een gevleugelde godin Victoria, het symbool van de overwinning. Onder de christelijke keizers werd Victoria vervangen door het kruis. In ons land symboliseerde de rijksappel het grondgebied van het Koninkrijk der Nederlanden. Zo werd bij de inhuldiging van Koningin Beatrix de rijksappel officieel beschreven als het symbool van *het grondgebied waarover het gezag wordt uitgeoefend*.

Nieuw is dat bij de formele beschrijving van het koninklijk embleem voor het uniform van Koning Willem-Alexander aan de betekenis van de rijksappel een nieuw, internationaal element is toegevoegd. In samenhang met het rijkszwaard, dat staat voor beveiliging en verdediging van de staat, wordt de rijksappel niet alleen gekoppeld aan het eigen grondgebied van het koninkrijk, maar ook aan dat van de vrije wereld. De inspiratiebron voor deze wijziging is kennelijk het sinds 1983 in de Grondwet opgenomen artikel 97, lid 1:

Ten behoeve van de verdediging en ter bescherming van de belangen van het Koninkrijk, als mede ten behoeve van de handhaving en de bevordering van de internationale rechtsorde, is er een krijgsmacht.

Koningin Beatrix zinspeelde hier al op in haar Dagorder aan de krijgsmacht bij haar inhuldiging op 30 april 1980: *De Krijgsmacht heeft als voornaamste doelstelling het voorkomen van oorlog en het verdedigen van onze vrijheid. In nationaal en internationaal verband, draagt u hieraan op goede wijze bij.*

De enige keer dat alle regalia in de koninklijke stoet werden megedragen, is bij de inhuldiging van Koning Willem II geweest. Ministers van Staat en gepensioneerde generaals, vergezeld door twee ordonnansofficieren van het Huis des Konings, droegen de regalia. Onder hen is luit-

nant-generaal jonkheer Willem François Boreel, de oprichter van de Huzaren van Boreel, die de rijksappel draagt.

Bij alle latere inhuldigingen liggen kroon, rijksappel en scepter samen met de Grondwet op de credenstafel voor het troonpodium. Alleen rijkszwaard en rijksstandaard worden dan nog meege dragen in de koninklijke stoet.

Rijksstandaard en rijkszwaard

Bij de allereerste koninklijke inhuldiging van Willem I in Brussel wordt de standaard van het rijk gedragen door graaf Leopold van Limburg Stirum, de man die als gouverneur van 's-Gravenhage Willem Frederik in 1813 als eerste ontving na zijn landing in Scheveningen. De gepensioneerde generaal Karel van der Heijden, die in de strijd in Indië een oog heeft verloren, draagt bij de inhuldiging van Koningin Wilhelmina het rijkszwaard. Door zijn visuele handicap gaat hij op een verkeerde plaats op het podium staan.

Bij de inhuldiging van Koningin Juliana voert luitenant-generaal H.J. Kruls, na de oorlog hoofd van het Militair Gezag en op dat moment Chef van de Generale Staf, het rijkszwaard. In zijn memoires schrijft Kruls hierover: *Het hanteren van het rijkszwaard gaf enige moeilijkheden. Het deed denken aan een toneelzwaard met onechte edelstenen en was knap zwaar. Niemand wist wat het protocol voorschreef over de wijze van hanteren. Voor mij stond het vast dat het te zwaar was om tijdens de gehele duur der plechtigheid gepresenteerd te houden. Ik vond dus een eigen exercitievoorschrift –rijkszwaard uit, droeg het gepresenteerd voor mij uit, bleef tijdens het eerste deel der plechtigheid met het ding gepresenteerd staan om op een geschikt ogenblik enkele handgrepen te doen om het in de ruststand te krijgen. De rijksstandaard is in handen van luitenant-admiraal C.E.L. Helfrich, bevelhebber zee strijdkrachten.*

Bij de inhuldiging van Koningin Beatrix draagt de Chef Defensiestaf, luchtmacht-generaal A.J.W. Wijting het rijkszwaard. Voorafgaand aan de inhuldiging had hij, omdat de luchtmacht

toen geen echt ceremonieel tenue kende, verordonneerd dat de commandanten van de garderegimenten en het Korps Mariniers niet in het ceremoniële tenue maar in het geklede tenue op het inhuldigingspodium dienden te verschijnen. De commandant van de Koninklijke Marechaussee, generaal-majoor H.C. de Bruijn, heeft dan de rijksstandaard onder zijn hoede. Hij is uitgekozen omdat Koningin Beatrix sinds haar 18^e jaar beschermvrouw van de Koninklijke Marechaussee is. Beide opperofficieren worden ieder begeleid door adjudanten die zich verdienstelijk hebben gemaakt bij de Rampenbrigade in Tunesië, de militaire bijstand bij de Molukse gijzelingen en de deelname aan Unifil in Libanon. Voorts is er een vrouwelijk militair van de Koninklijke Marechaussee als vertegenwoordigster van de vrouw in de krijgsmacht.

Voor de komende inhuldiging wordt een nieuwe rijksstandaard gemaakt. De huidige, die stamt uit 1840 en werd beschilderd door de Haagse kunstenaar B.J. van Hove, droeg nog het oude rijkswapen met gekroonde leeuwen van

FOTO NIMH

Hoornblazers van het Korps Mariniers vergezellen de herauten bij de inhuldiging van Koningin Beatrix op de Dam te Amsterdam

voor 1907. Dit wordt nu gecorrigéerd. De rijksstandaard zal worden gedragen door de Inspecteur der Krijgsmacht tevens Inspecteur der Veteranen, luitenant-generaal A. van Ede, terwijl de Commandant der Strijdkrachten, generaal T. Middendorp, het rijkszwaard zal hanteren.

Herauten

Koningen van wapenen en herauten van wapenen spelen van oudsher een belangrijke rol bij de inhuldiging van de Nederlandse vorsten. De koning van wapenen staat in hiërarchie boven de heraut. Dit is duidelijk te zien aan zijn staf, waarop hij een kroon draagt. Bij de heraut wordt die staf bekroond met de rijksappel.

Herauten zijn van oorsprong middeleeuwse functionarissen. Zij gingen gekleed in een tabberd; een gewaad versierd met het wapen van de vorst. Herauten traden op als ceremoniemeesters en boodschappers. Ook organiseerden zij toernooien en vorstelijke begrafenissen. Hierdoor waren zij bij uitstek op de hoogte van de heraldiek of wapenkunde en van het protocol en de etiquette.

Bij de inhuldiging van Koningin Beatrix fungeerde Erik Hazelhoff Roelfzema, 'de Soldaat van Oranje', als één van de twee koningen van wapenen. In zijn autobiografie *Het Leven van de Soldaat van Oranje* beschrijft hij op humoristische wijze zijn rol:

Eigenlijk moet ik toegeven dat ik nog nooit van een Koning van Wapenen gehoord had. Het woordenboek noemde het kortaf 'heraut', maar Winkler Prins was bemoedigender. De encyclopedie, in een romantische verklaring die ik natuurlijk onmiddellijk overnam, beschrijft zijn middeleeuwse taak als beschermer van de nieuw aangewezen maar nog niet ingehuldigde koning, die eenmaal gekroond, Koning bij de gratie Gods zal zijn en als zodanig redelijk veilig naar de maatstaven van de tijd. Voordien echter, in de tussenperiode, is hij vogelvrij

FOTO NIMH

De stoet, waaronder de commandant van de Koninklijke Marechaussee met het rijksvaandel, verlaat het Paleis op de Dam bij de inhuldiging van Koningin Beatrix

voor de andere teleurgestelde kroonpretendenten die tot de inhuldiging de tijd hebben om hem op de een of andere manier uit de weg te ruimen. Dit moet de Koning van Wapenen tot iedere prijs voorkomen, hoe dan ook. Dat in mijn geval de koning een koningin was, en de koningin maar liefst Beatrix, en vooral dat de tijden en gewoonten minder bloeddorstig waren, wakkerde mijn enthousiasme alleen maar aan.

De koningen van wapenen en herauten worden vergezeld door trompetters. Aan het eind van de inhuldigingsplechtigheid roept de oudste van de koning van wapenen: *De Koning is ingehuldigd. Leve de Koning*. Zijn boodschap wordt na het openen van de ban door de trompetters buiten de Nieuwe Kerk herhaald door de herauten.

In vroeger tijden trokken herauten en trompetters daarna te paard door de stad om, vergezeld door een escorte cavalerie, deze afkondiging op belangrijke pleinen en straten te herhalen, en

penningen onder het volk te strooien. Vanaf het begin van het Koninkrijk der Nederlanden traden koningen van wapenen en herauten op bij de inhuldiging. In de eerste periode waren zij verbonden aan de Hoge Raad van Adel, die fungeerde als een soort herautencollege, zoals dat thans in Engeland nog bestaat. Meestal ging het om edellieden, die vaak ook een hoge militaire rang bekleedden. Zowel bij de inhuldiging van Koning Willem II als die van Koning Willem III waren er vier herauten. Ze waren getooid met de symbolische namen Oranje en Nassau en – naar de groot-hertogelijke en hertogelijke kronen van deze beide koningen – met de namen Luxemburg en Limburg. De koningen van wapenen waren gekleed in een rode jas met steek; de herauten in de middeleeuwse tabberd met een zwierige baret.

Na de Tweede Wereldoorlog werd het systeem van koningen van wapenen en herauten bij inhuldigingen gedemocratiseerd. Daarbij kwam sterk de nadruk te leggen op de strijd die tegen de bezetter was gevoerd. Zo traden bij de inhuldiging van Koningin Juliana in 1948 de oud-commandant van de Prinses Irene Brigade, kolonel A. C. de Ruyter van Steveninck en de bekende Amsterdamse verzetsheld en drager van de Militaire Willemsorde kolonel jonkheer P.J. Six op als koningen van wapenen.

Koningin Beatrix koos bij haar inhuldiging voor koningen van wapenen en herauten die een rol hadden gespeeld in het verzet of hulp hadden geboden aan onderduikers en oorlogsgeïnterneerden. Zo waren de herauten: de heer J.B. Ubbink, Engelandvaarder, geheim agent bij de *Special Operations Executive* en slachtoffer van het beruchte *Englandspiel*, en mevrouw M.S. Willinge-Sligcher, draagster van de verzetsster Zuidoost-Azië. Deze mevrouw was geïnterneerd geweest in een van de Japanse kampen en had zich na de oorlog jarenlang ingezet voor lotgenoten uit Nederlands-Indië.

De hiervoor genoemde Soldaat van Oranje, Erik Hazelhoff Roelfzema en de verzetsheld Liepke Scheepstra, die tijdens de Tweede Wereldoorlog hulp aan onderduikers verleende en de Landelijke Knokploegen oprichtte, traden

bij die inhuldiging als koningen van wapenen op. Beiden waren dragers van de Militaire Willemsorde. De Soldaat van Oranje mocht daarbij uitroepen dat de koningin was ingehuldigd.

De koninklijke stoet bestaat, naast de in te huldigen vorst of vorstin, traditioneel uit leden van het civiele en militaire Huis van de Koning(in) en de dragers van de vaandels en standaarden van belangrijke krijgsmachtonderdelen. In het verleden besloten opperofficieren en vlagofficieren de stoet. Bij de inhuldiging op 30 april 2013 is deze taak weggelegd voor de operationele commandanten van de krijgsmachtdelen.

Vaandels en standaarden

Vaandels en standaarden van de krijgsmacht spelen sinds de troonsbestijging van Koning Willem III een belangrijke rol bij de inhuldiging van Nederlandse vorsten. Bij de overgang van de Franse tijd naar het Koninkrijk der Nederlanden bezat het Nederlandse leger geen vaandels. De Nederlandse troepen trokken dan ook zonder vaandels ten strijde in de Slag bij Waterloo. Pas in 1820 kwam de kunstenaar Jan Willem Pieneman met een ontwerp voor de vaandels van de Nederlandse regimenten. Vaandels en standaarden worden tegenwoordig niet meer als veldteken gebruikt maar zijn symbolen van saamhorigheid en verbondenheid met het Koninklijk Huis. Op veel vaandels staan wapenfeiten vermeld. Deze memorieren de inzet van de eenheid en de offers die daarbij zijn gebracht. Ze dienen als inspiratie voor nieuwe generaties militairen.

Uniek voor bijna alle Nederlandse vaandels is de oranje kleur, die refereert aan het Huis Oranje Nassau. Dat doen ook de ononderbroken oranjetakken op beide zijden van het vaandel-doek, die eveneens de nauwe verbondenheid van de krijgsmacht met het staatshoofd tot uitdrukking brengen. Toekenning van een vaandel of standaard gebeurt altijd door de regerende vorst. Hoewel de gedachte leeft dat het hierbij gaat om de koning of koningin als instituut, gaat het ook om de persoon. Daarom staat zijn of haar initiaal prominent op de voorkant van

het vaandeldoek en worden bij een troonswisseling de vaandels en standaarden niet voorzien van de initiaal van de nieuwe vorst. Om de continuïteit van de band tussen koningshuis en de krijgsmacht te onderstrepen, zijn alle vaandels en standaarden bij de eedsaflegging in de Nieuwe Kerk aanwezig.

De eerste maal dat de vaandels aanwezig waren, was bij de inhuldiging van Koning Willem III, in 1849. Bij de inhuldiging van Koningin Juliana, in 1948, bestaat het Koninklijk Nederlands Indisch Leger nog en vervult het Korps Mariniers een belangrijke rol tijdens de politionele acties. Een nieuw onderdeel is het garderegiment fuseliers Prinses Irene, dat de tradities voortzet van de Koninklijke Nederlandse Brigade Prinses Irene, die in de oorlog in Engeland is opgericht.

Uniek voor bijna alle Nederlandse vaandels is de oranje kleur, die refereert aan het Huis Oranje Nassau

Daarom krijgen niet alleen de commandanten van de garderegimenten grenadiers en jagers, maar ook die van de fuseliers Prinses Irene, het Korps Mariniers en het Koninklijk Nederlands Indisch Leger Centrum Nederland met hun vaandels een plek op het podium in de Nieuwe Kerk.

De in 1953 opgerichte Koninklijk Luchtmacht krijgt met haar vaandel een plaats op het podium bij de inhuldiging van Koningin Beatrix in 1980. Traditiegetrouw verschijnen daar ook weer de vaandels van de toen nog drie garderegimenten grenadiers, jagers en fuseliers Prinses Irene en van het Korps Mariniers. Voor het eerst in de geschiedenis worden bij die inhuldiging in het zogenoemde Triomforium, een gang hoog boven in de Nieuwe Kerk, de vaandels en standaarden opgesteld van alle overige onderdelen van de Koninklijke Marine, de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Marechaussee.

Bij de inhuldiging van Koning Willem-Alexander zal dat weer gebeuren. Nieuw is dat ook de standaard van de Nationale Politie, in 2009 door Koningin Beatrix uitgereikt, aanwezig zal zijn.

Koning in uniform

Koning Willem I heeft er bij zijn inhuldiging tot koning in Brussel duidelijk voor gekozen om zich vanaf dat moment buiten de militaire hiërarchie te plaatsen. Zo draagt hij in Brussel een gala-kroningskostuum, een soort ambtskostuum. Zijn opperbevelhebberschap over de krijgsmacht heeft hij gedurende zijn koningschap wel getoond door in generaalsuniform te verschijnen. Echter, zonder rangonderscheidingstekens.

Hij heeft ook nooit een militaire positie bekleed in de zee- of landmacht van het Koninkrijk der Nederlanden. Dit in tegenstelling tot zijn zoon, de latere Koning Willem II, die als Prins van Oranje het opperbevel had over de Nederlandse troepen bij Waterloo en bij het begin van de Tiendaagse Veldtocht tot veldmaarschalk werd bevorderd. Bij zijn aantreden als koning bevorderde hij op zijn beurt zijn broer Frederik eveneens tot veldmaarschalk.

Koning Willem II draagt bij zijn inhuldiging een combinatie van het uniform van de vrijwilligers tijdens de Tiendaagse Veldtocht, met op het hoofd de fluwelen cilindervormige muts met een pluim van zilverreigerveren van het Russische regiment Witte Huzaren no 6, waarover hij het erecommando voert. Hij draagt op zijn epauletten de veldmaarschalkstaven.

Hoewel hij op basis van de Grondwet van 1848 niet meer het opperbevel heeft over leger en vloot, maar alleen een symbolisch oppergezag, draagt Koning Willem III bij zijn inhuldiging het admiraalsuniform van de Koninklijke Marine met de bijbehorende rangonderscheidingstekens. Hij kan het maar moeilijk verkroppen dat het feitelijke opperbevel over de krijgsmacht hem is ontnomen. Ondanks de ministeriële verantwoordelijkheid gaat hij er dan ook nog steeds vanuit dat de ministeries van Oorlog en Marine nog onder zijn gezag vallen. Officieel

is hij als generaal en admiraal nog altijd de hoogste militair, maar hij weigert in te zien dat het hierbij om erecommando's gaat in plaats van dat hij werkelijk wat te zeggen heeft.

Dit leidt soms tot hilarische situaties, waarbij hij militaire oefeningen in de war stuurt, omdat hij tegengestelde commando's geeft. Met ingang van 30 april, de dag van de abdicatie en inhuldiging, wordt aan de huidige kroonprins op zijn verzoek eervol ontslag verleend als opperofficier van de Nederlandse krijgsmacht. Hij heeft dit gevraagd omdat in de huidige Nederlandse rechtsstaat het oppergezag over de krijgsmacht berust bij de regering, waar de koning deel van uit maakt. De nieuwe koning blijft als gewezen militair wel het recht houden een uniform te dragen. Hij zal dit doen zonder rangonderscheidingstekens, omdat hij als koning boven alle partijen dient te staan en daarmee ook los van de militaire hiërarchie.

Het uniform van de nieuwe koning is gebaseerd op de uniformen van vlag- en opperofficieren van de marine, landmacht en luchtmacht. Voor deze uniformen is een speciaal koninklijk embleem ontworpen, dat bestaat uit een combinatie van drie van de regalia: het rijkszwaard, de scepter en de rijksappel. ■

Literatuur

- Barth, drs. D.J., *Enkele aspecten van het militaire ceremonieel bij de inhuldiging van H.M. Koningin op 6 september 1948 in Armamentaria no 8*, Leiden 1973
- Bartels, Jacques en Kist Bas, *Véél Veren*, Frans Smits, *militair stylist*, Zaltbommel 1997
- Block, prof. mr. A.L. de, *De Inhuldiging van Koningin Juliana*, Amsterdam 1948
- Bremmer, Cees, *De Toekomst van de Inhuldiging*, staatsrechtscriptie, Voorschoten 2003
- Couvee, D.H., *Leve de Willemien, het jaar 1898 en Wilhelmina's inhuldiging opnieuw beleefd*, Den Haag 1958
- Cruyningen, A.J.P.H. van, *De Inhuldiging van de Nederlandse Vorst*, Nijmegen 1989
- Elzenga, Eelco, *Theater van Staat, oude tradities rond een jong koningschap*, Apeldoorn 1990
- Elzenga, Eelco, *Inhuldigingen van Willem I tot Beatrix*, Amsterdam 2013

- Evers, Mr.C.H., *De wedergeboorte van de ceremoniële tenue der Nederlandse garderegimenten*, in *Armamentaria no 8*, Leiden 1973
- Geffen, Jonkh. mr. H.B. Martini van, *De Inhuldiging der Nederlandse Vorsten, bijzonder van den Hertog van Brabant in verband beschouwd met die van den Koning der Nederlanden*, 's-Hertogenbosch 1840
- Gerrits, G. Engelbert, *Gedenkboek Inhuldiging Z.M. Willem II*, Haarlem, Leiden 1841
- Hazelhoff Roelfzema, Erik, *Het leven van de Soldaat van Oranje*, Houten 2000
- Hermans, Dorien, *Wie ben ik dat ik dit doen mag, zes koninklijke inhuldigingen*, Amsterdam 2011
- Hoffenaar, Jan, Calmeyer, M.R.H. *Herinneringen Memoires van een christen, militair en politicus*, Leiden 1997
- Kruls, H.J., *Generaal in Nederland, memoires*, Bussum 1975
- Leeuwen, Thijs van e.a., *Pracht en Praal op Prinsjesdag*, Zaltbommel 1998
- Leeuwen, Thijs van, *Staatsceremonieel en militaire muziek in Muzikale Manoeuvres, 25 jaar International Military Music Society Nederland*, Sneek 2006
- Leeuwen, Thijs van en Alberto Stofberg, *De Gouden Koets*, Zwolle 2010
- Schoenmaker, drs. B, in *Oranje en de Krijgsmacht*, Breda 1990
- Wittert, Jonkh. E.J.M., *Militair Ceremonieel*, Den Haag 1939
- Woensel, Jeffrey van, *Militairen aan het hof*, Amsterdam 2005

Bronnen

- Bepalingen omtrent de Groote Ceremonien, Koninklijk Besluit 17 maart 1815
- Officieel Gedenkboek van de Ontvangst en Inhuldiging van Koningin Wilhelmina, Amsterdam 1898
- Gouverneur van de Hoofdstad, Orders betreffende het militair ceremonieel ter gelegenheid van de inhuldiging van Hare Majesteit Koningin Beatrix, Amsterdam 1980
- Programma voor de plegtige inhuldiging te Brussel op donderdag 21 september 1815
- Programma voor de plegtige beëdiging en inhuldiging van Z.M. Koning Willem III, Algemeen Handelsblad, Amsterdam 1849
- Regelement op het vieren van de geboortedagen van leden van de Koninklijke Familie, en der belangrijke Staatsgebeurtenissen, Koninklijke Besluit 16 augustus 1815
- Defensiekrant, 7 maart 2013
- Factsheet ministerie van Defensie, 7 maart 2013

Het Oranjekoningschap

Een uniek fenomeen

De troonswisseling confronteert ons weer eens met de – qua staatsvorm – uitgesproken tegendraadse traditie van Nederland. Toen bijna alle landen monarchieën waren, was ons land een republiek. Nu bijna alle landen republieken zijn, is Nederland een koninkrijk. Kennelijk tot veler tevredenheid, want dit jaar vieren we dat Nederland twee eeuwen geleden een monarchie werd. Toch gaat het hierbij niet zozeer om een principiële koningsgezindheid. Het Oranjekoningschap is vóór alles het resultaat van de Nederlandse geschiedenis. Om dit koningschap te begrijpen zullen we dan ook terug moeten gaan naar de ontstaansgeschiedenis van Nederland.

Dr. C. Huijsen*

Verhalen gebaseerd op een gedeeld verleden kunnen ook in een moderne democratie een bron van inspiratie zijn. Ze maken deel uit van het geestelijk erfgoed. Het is bekend dat de Amerikanen en de Fransen daarbij graag verwijzen naar hun revoluties. Nederland beschikt echter met zijn ontstaansgeschiedenis over minstens zo'n spectaculair en inspirerend verhaal. Het 'verhaal van Oranje' is een herinnering van de Nederlanders aan de Opstand die hun voorouders, als vrijheidsstrijd, onder leiding van Oranje tegen Spanje in de zestiende eeuw begonnen, tachtig jaar volhielden en | die eindigde met de vestiging van een vrije Republiek.

Het 'verhaal van Oranje'

Met zijn inzet voor vrijheid en verdraagzaamheid was Willem van Oranje (1533-1584) zijn tijd ver vooruit. Hetzelfde geldt voor de stelling in het *Plakkaat van Verlatinghe*, in 1581 door de Staten-Generaal opgesteld, dat de vorst de dienaar is van zijn onderdanen en niet omgekeerd.

Hier werd al de essentie van het moderne politieke denken geformuleerd, tweehonderd jaar voor de Amerikaanse en Franse revoluties.

Prins Willem van Oranje, ook wel bekend als 'Vader des Vaderlands' (1533-1584)

FOTO NIMH

* Coos Huijsen is historicus. Eerder verscheen van zijn hand *Nederland en het verhaal van Oranje* (Balans 2012).

De Opstand schokte tijdgenoten. Het gedachtegoed dat er aan ten grondslag lag zou ook later velen inspireren zoals Thomas Jefferson bij het opstellen van de Amerikaanse grondwet. De strijd die eruit voortvloeide, stimuleerde Friedrich Schiller in 1788 tot het schrijven van *Geschichte des Abfalls der vereinigten Niederlande von der spanischen Regierung*. Volgens Schiller werd door de Opstand de zestiende eeuw, de ‘stralendste eeuw van de wereld.’

De Franse wetenschapper Ernest Renan omschreef in 1882 in zijn beroemde rede over de natie de Nederlandse Opstand expliciet als een ‘daad van heldhaftige vastberadenheid’. De relatie van Nederland met het Huis van Oranje, die er uit voortkwam, kwalificeerde hij enigszins euforisch als een ‘innig huwelijk’. Niet zo merkwaardig dus dat het ‘verhaal van Oranje’ voor de Nederlanders iets mythisch kreeg. Opvallend daarbij is dat de Oranjes van oudsher bijzonder populair waren onder ‘het gewone volk’; op kritieke momenten koos de ‘straat’ vóór Oranje.

Oranje, de Republiek en het democratisch voorspel in Europa

De Opstand mondde uit in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (1588-1795). Oranjeprinsen vervulden er als stadhouders deels een vorstelijke rol, maar bleven toch altijd dienaren van de staten van de gewesten. Hun vorstelijke status kreeg extra allure doordat zij fungeerden als krijgshelden in de strijd tegen Spanje.

Zo was Maurits (1567-1625) een bevelhebber van internationaal aanzien, die ingrijpende legerhervormingen doorvoerde en ook wetenschappers inschakelde zoals de wiskundige Simon Stevin. Zijn halfbroer en opvolger Frederik Hendrik (1584-1647) verwierf als militair eveneens een internationale reputatie. Hij had als bijnaam ‘de Stedendwinger’. Pas bij deze stadhouder en zijn echtgenote Amalia was er sprake van een stadhouderlijk hof. Hiervan ging wel invloed uit, maar het was ook weer niet zo dat deze hofcultuur een stempel drukte op het culturele en politieke leven in de Republiek, zoals het hof van Lodewijk XIV dat deed in Frankrijk.

De ‘Unie van Utrecht’, het verdrag uit 1579 dat de constitutionele basis vormde van de Republiek, bood weinig samenhang. Allerlei gewestelijke en stedelijke belangen lagen er aan ten grondslag, maar ook de principiële overtuiging dat de macht van de overheid in de wet haar begrenzing vond. In alle betrekkelijkheid overigens, was de vrijheid voor wetenschap en drukpers in de Republiek wat groter, de verdraagzaamheid wat ruimer en waren de maatschappelijke tegenstellingen wat geringer dan elders ter wereld.

De relatief grotere vrijheid was ook van invloed op de rest van Europa, waar de monarchen absolute macht nastreefden. Zo fungeerde de Republiek als thuishaven voor kritische geesten als Descartes en Spinoza. Voorts konden publicaties die in andere landen verboden waren, in Amsterdam worden gedrukt en van daaruit worden verspreid; in Frankrijk sprak men van ‘Hollandse boeken’.

Zeker zo belangrijk in de Republiek was de ruimte voor een publiek debat. De Britse historicus Jonathan Israel wijst erop dat hierdoor aan het eind van de zeventiende eeuw moderne ideeën vanuit Nederland het Europese denken over de democratie, individuele vrijheid en gelijkheid konden beïnvloeden.

Ook Willem III (1672-1702) speelde een succesvolle rol bij de bestrijding van het absolutisme. Door bondgenootschappen te organiseren, wist hij het streven van Lodewijk XIV naar hegeemonie in Europa te blokkeren. In 1688 verjoeg Willem III via een gecombineerde vloot- en legeroperatie zijn schoonvader Koning Jacobus II van Engeland. Naast stadhouder in de Republiek werd hij Koning van Engeland. Door de ‘omvang, vermetelheid en koene ambitie’ zou deze maritieme en militaire actie de verbeelding in Europa nog vele jaren prikkelen.

Volgens de Britse historicus Lisa Jardine werd deze succesvolle Nederlandse invasie in de Engelse geschiedschrijving meestal verdoezeld. Met de ondertekening van de *Bill of Rights* leverde Willem III vervolgens een onmisbare bijdrage bij de vestiging van het parlementaire

stelsel in Engeland, de *Glorious Revolution*. Zonder overdrijving kunnen we dan ook stellen dat de Republiek en de Oranjedynastie, beide, een vroege en cruciale rol hebben gespeeld bij de bestrijding van het absolutisme en de bevordering van verlichte ideeën in Europa.

Patriotten versus Oranjegezinden

Scherpe verschillen, maar ook principiële overeenkomsten

Doordat de aanbidding van de soevereiniteit aan buitenlandse vorsten in de jaren 1580 op niets was uitgelopen, was de republikeinse staatsvorm de opstandige gewesten aanvaardbaar overkomen. Maar geleidelijk ontwikkelde zich hier een zelfbewustzijn waarin deze staatsvorm verweven raakte met liefde voor de vrijheid.

FOTO NIJNH

Prins Maurits (1567-1625) had als veldheer en militair hervormer internationaal aanzien

Later veroorzaakten de Bestandstwisten (1609-1621) met de strijd tussen Maurits en Van Oldenbarnevelt en het conflict tussen Willem II en Amsterdam scherpe anti-orangistische reacties in kringen van regenten. Hierdoor ontstond er in de zeventiende eeuw, na de dood van Willem II (1650), een meer principiële discussie over de rol van de stadhouder. De 'staatsse' regentenpartij vond dat de 'ware vrijheid' alleen was gewaarborgd in een republiek zonder stadhouder. De Oranjegezinden zagen de Oranjestadhouders juist als de onmisbare verdedigers van de Republiek en van de eenheid van de Unie. Oranjeliefde en een republikeinse gezindheid, deze 'Nederlandse paradox', bepaalden in hoge mate de geschiedenis van de Republiek.

De staatsgezinden dwongen tweemaal een stadhouderloos tijdperk af. Beide keren, in 1672 en 1747, kwam hieraan een einde doordat onder buitenlandse dreiging volksbewegingen ontstonden, die leidden tot herstel van de Oranjes. In het noorden heeft de Nassause zijtak zich echter onafgebroken tot de Franse Revolutie weten te handhaven. Na de dood van stadhouder-koning Willem III viel de titel van Prins van Oranje toe aan deze Friese Nassaus.

Dankzij de genoemde volksbeweging, werd Willem IV in 1747 erfstadhouder van alle gewesten. Desondanks bleven de stadhouders dienaren van de Staten der gewesten; daar lag uiteindelijk de soevereiniteit. Toen in de tweede helft van de achttiende eeuw de roep om democratische hervormingen klonk, hadden de laatste twee stadhouders hier geen oren naar. Evenmin wilden ze de republikeinse constitutie hervormen. *Men moet de oude Paelen niet versetten*, aldus Willem V.

Niet onbegrijpelijk krijgen in de geschiedschrijving van de Republiek de tegenstellingen gewoonlijk meer aandacht dan de overeenkomsten. Toch zijn die overeenkomsten wel zo relevant. Dit gold zelfs in de achttiende eeuw, toen patriotten en prinsgezinden elkaar uiterst fel bestreden.

Een overeenkomst was bijvoorbeeld dat beide groeperingen deel hadden aan het heersende republikeins-burgerlijke klimaat en beide voorstanders waren van een vrije Republiek. Alleen zagen de orangisten graag een Oranje als eminent hoofd van de uitvoerende macht en was hun visie op de Republiek vooral traditionalistisch. Er waren patriotse publicisten die met verve ideeën over democratie en gelijkheid verkondigden, maar nog wel enige ruimte zagen voor een stadhouder binnen een Nederlandse constitutie.

Omgekeerd deed zich in de laatste decennia van de achttiende eeuw een categorie van ‘reformistische’ orangisten gelden, die op grond van de historische ontwikkeling van Nederland het Oranjehuis een leidinggevende positie toedacht, maar tevens open stond voor moderne staatkundige theorieën, zoals de scheiding van machten en de vrijheid van meningsuiting.

Vijandige verhoudingen in de laatste fase

In de laatste fase van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden waren de verhoudingen ronduit vijandig en Oranje werd uiteindelijk verjaagd. Maar de consensusbereidheid, die de periode na het vertrek van de Fransen kenmerkt, was dus in aanleg in Nederland al voor de Franse tijd gegeven.

Oranje als kleur van de nieuwe nationale consensus

Na de Franse tijd waren de Nederlanders bereid tot verzoening. De tegenwoordig wel gehoorde stelling dat de Oranjemonarchie de Nederlanders door de Europese mogendheden zou zijn opgelegd in 1813 klopt dan ook niet. Met de aanhef van de proclamatie *Oranje boven! Holland is vrij* sloot het Driemanschap, bestaande uit Van der Duyn van Maasdam, Van Hogendorp en Van Limburg Stirum, bewust aan bij de Oranje-traditie. Al in maart 1812 had de ‘straat’ bij ongeregelde heden – in onder meer Den Haag en later in Amsterdam – weer om Oranje geroepen.

Onder de notabelen waren het niet alleen vroegere Oranjegezinde regenten die voor de

terugkeer van Oranje waren, maar ook oud-patriotten, zoals Falck en Van der Palm, hadden al voor het vertrek van de Fransen laten blijken dat ze bereid waren Oranje als vorst te aanvaarden. Met Lodewijk Napoleon – de niet-onsympathieke broer van Napoleon – als koning van Holland, hadden de Nederlanders al wat aan het koningschap kunnen wennen. Oranje werd uit ballingschap teruggeroepen.

De eerste Oranjekoning Willem I, zoon van de laatste stadhouder, was een pragmaticus, die zijn soevereiniteit eerder zag als resultaat van een historisch proces dan dat hij het zou willen baseren op enig goddelijk recht. Gelet op de republikeinse voorgeschiedenis van Nederland is het begrijpelijk dat de soevereiniteit hem niet onbeperkt werd aangeboden, maar onder ‘waarborging ener wijze constitutie’. Een ‘schets voor een grondwet’ had Van Hogendorp al klaar liggen.

De constitutionele monarchie lag voor Van Hogendorp in de lijn van de ‘anti-aristocratische’, zo men wil orangistisch-democratische geest die met het stadhouderschap werd verbonden. Willem I voerde een op verzoening gerichte politiek. Hij wist de vroegere patriotten aan zich te binden door ze in overheidsfuncties te benoemen of soms in de adelstand te verheffen. Belangrijk hierbij was ook dat de voornaamste hervormingen werden overgenomen, zoals de eenheidsstaat, de gelijkheid voor de wet en de scheiding van kerk en staat, inclusief de Franse rationele bestuurs-systematiek.

Het was een geslaagde integratie van traditie en moderniteit. Het Oranjekoningschap richtte zich niet op kerk en adel, zoals de andere Europese vorsten van de restauratie, maar op de natie. Oranje kreeg nu ook te maken met alles wat bij de nieuwe koninklijke status hoorde zoals kroon, koningsmantel, troon en inhuldiging. Maar wel in alle eenvoud: de kroon die Willem I liet maken, was van verguld koper met namaak-edelstenen. Passend bij de republikeinse voorgeschiedenis ontstond er een sober – er wordt wel gezegd republikeins – koningschap, waarin Oranjeliefde en de nieuwe

consensus opgingen. Oranje was de nationale kleur geworden.

Drie koningen

Volgens de Engelsman Walter Bagehot (negentiende eeuw) is de monarchie een instituut dat tot de verbeelding van de massa spreekt. De persoonlijkheden van de Oranjevorsten versterkten dit nog eens. Willem I was energiek, Willem II een kleurrijke krijgsheld en Willem III een kloeke vaderfiguur. De opkomende burgerij zag godsvrucht, huiselijkheid, deugdzaamheid en werkelijkheidszin als vaderlandse deugden, bezongen door dichters als Helmers en Tollens.

Op dit terrein gooiden de Oranjekoningen minder hoge ogen. Zij bleven nog wat hangen in de frivole adellijke levensstijl van ervoor.

Dit deed echter geen afbreuk aan de waardering voor hen bij de man in de straat.

Willem I: koopman-koning

Omdat de grondlegger van ons nationale koningschap, Willem I (1813-1840), nog over zeer reële macht beschikte, kon hij nog een persoonlijk stempel op de politiek drukken. Hij bevorderde handel en industrie, liet het wegennet verbeteren en uitbreiden, en spoorwegen aanleggen. Deze nationale welvaartspolitiek leverde hem de bijnaam op van 'koopman-koning'. Willem I toonde grote inzet, maar verloor zich herhaaldelijk in details.

Op het Congres van Wenen (1815) werd zijn koningschap erkend en werd hij groothertog van Luxemburg en hertog van Limburg; tevens werden de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden samengevoegd. Hoewel de koning zijn best deed de eenheid van zijn nieuwe rijk te bevorderen, waren de twee delen te veel uit elkaar gegroeid. In 1830 scheidden de Belgen zich af, hoewel Willem I hieraan pas in 1839 wilde toegeven.

De Noordelijke Nederlanders waren aanvankelijk op de hand van hun koning, maar dit hardnekkige en prijzige volhouden deed de kritiek op hem ook in het Noorden toenemen. Op 7 oktober 1840, de dag van zijn aftreden, werkte Willem I voor het middaguur nog 143 stukken door, die hij van zijn handtekening voorzag. Na zijn abdicatie vestigde hij zich in Berlijn als graaf van Nassau. Hij zou er drie jaar later overlijden.

Willem II: non-conformistisch

Zijn zoon Koning Willem II had, zoals vaker voorkwam bij de Oranjevorsten, een moeizame verhouding met zijn vader. Zijn jeugd had hij grotendeels doorgebracht in Engeland en Pruisen. Bij terugkomst in Nederland, beheerste hij het Nederlands nauwelijks. Hij had zijn sporen verdiend als *aide de camp* van Wellington, de bevelhebber van de Engelse troepen op het Iberisch schiereiland.

Willem was populair bij de troepen en ook Wellington was bijzonder op hem gesteld.

FOTONIMH

Koning Willem II was populair bij de troepen

Maar het onstuimige, grillige en lichtzinnige karakter van de prins en zijn gevoeligheid voor gevlij, bracht de bevelhebber tot de sceptische uitspraak: *Too much is not too be expected from him*. Toch zou hij zich in 1815 bij de definitieve afrekening met Napoleon onderscheiden als held van Quatre Bras en Waterloo. Hier raakte hij ook gewond. Napoleon zou in zijn memoires de prins complimenteren met diens strategisch inzicht.

In elk geval had Nederland weer een Oranje-held'. Aan dit 'troetelkind van de natie' werden tal van schilderijen en gedichten gewijd. 'Slender Billy', zo luidde de bijnaam van deze opvallend slanke jonge man, stortte zich met overgave in het internationale societyleven. Na een mislukte verloving met de Engelse kroonprinses Charlotte – mogelijk te wijten aan zijn grote liefde voor champagne – trouwde prins Willem in 1816 met de Russische grootvorstin Anna Paulowna. Met de Tiendaagse Veldtocht tegen de opstandige Belgen, in 1831, wist hij zijn militaire roem nog eens te bevestigen.

Willem II (1840-1849) was een weinig conformistisch personage die zich ten zuiden van de grote rivieren beter thuis voelde dan in het stijvere noorden. Hij verbleef dan ook graag in Tilburg, waar hij een paleis liet bouwen. Zijn gevoel voor theater was weinig Nederlands. Op Prinsjesdag reed hij in grootuniform omstuwde door cavalerieofficieren te paard naar de Ridderzaal.

Dit was overigens niet zo merkwaardig. Er bestond van oudsher een bijzondere band tussen vorsten en hun krijgsmacht. De Nederlandse Grondwet van 1815 gaf de koning de oppermacht over leger en vloot. Bij de opbouw van de krijgsmacht had Koning Willem I een belangrijke rol gespeeld en hij had hierbij zijn zoons, Willem en Frederik, betrokken. Voor het voorbereiden en uitvoeren van militaire acties had Willem I al de Generale Staf opgericht, die aanvankelijk meer tot de vorstelijke entourage dan tot het leger behoorde. Hierdoor moest echter voor militaire acties, zoals in 1814-1815 en in 1830-1839, voor de leiding te velde weer een aparte staf worden gecreëerd.

Na de Belgische opstand dwong de financiële toestand tot verkleining van de Generale Staf. Deze werd nu professioneel zodat hierin geen plaats meer was voor de prinsen en hun adjudanten. Om hen toch ergens onder te brengen had Koning Willem II de Grote Staf opgericht, die vooral aan het hof verbleef. Behalve dat Willem II zich in zijn tijd als kroonprins militair had bewezen, besefte hij dat de aanwezigheid van officieren in zijn omgeving zijn koningschap extra allure kon geven.

In 1818 schreef de toenmalige Prins van Oranje, de latere Willem II, een opstel: *'Essai sur le siècle dans lequel je vis'*. Hij stelt hierin dat de vorsten er voortaan beter aan deden om rekening te houden met de ideeën die onder het volk leven omdat de behoefte aan grotere vrijheid niet langer kon worden genegeerd. Later, in de dagelijkse praktijk van zijn regering, toonde hij zich soepeler dan zijn vader. Maar, verontrust over de ongewisse doorwerking van de Franse Revolutie, voerde hij vervolgens een conservatiever beleid. Totdat in Parijs, in 1848, de Februari-revolutie uitbrak, die elders in Europa navolging vond. Naar eigen zeggen werd Willem II in vierentwintig uur van conservatief, liberaal. Zodat hij weer terug was bij de opvattingen uit zijn jeugd. De liberaal Thorbecke kreeg opdracht voor een grondwetswijziging.

Sinds 1848 is de essentie van de Grondwet: *De Koning is onschendbaar, de ministers zijn verantwoordelijk*. Dit komt er op neer dat niet de koning, maar de ministers sindsdien het politieke beleid bepalen en hiervoor verantwoording afleggen aan het parlement. Op grond van deze grondwetswijziging en de constitutionele conventies die eruit voortvloeiden, heeft de koning zijn macht moeten opgeven en behield hij hooguit invloed. Kortom, de monarchale periode, waarin de vorst de politiek domineerde, een ongekend intermezzo in de Nederlandse politieke cultuur, heeft slechts geduurd van 1813 tot 1848.

Koning Willem II blijft een geval apart om te beoordelen. Hij was de laatste Oranje die militair

een heldenrol speelde. Hij was een onstuimige en grillige persoonlijkheid, die te toegankelijk was voor vleiers en avonturiers. Maar hij was wel iemand die op het cruciale moment een constitutionele doorbraak mogelijk maakte. Van de waardering die de 'bekering' van de koning alom ondervond, kon hij slechts een jaar genieten; zijn plotselinge dood, in 1849, overviel de natie. Zijn nalatenschap getuigde van zijn grote liefde voor de kunsten. Hij had veel kunst verzameld, graag toneelvoorstellingen en muziekuitvoeringen bezocht, en zijn belangstelling voor architectuur had geleid tot een aantal bouwprojecten.

Koning Willem III: lichtgeraakt en onbehouwen

Willem III (1849-1890) erfde een populair koningschap zodat zijn inhuldiging en zijn eerste publieke optreden veel enthousiasme teweegbrachten. Ingewijden wisten echter dat de nieuwe Koning als Prins van Oranje, in 1848, mordicus tegen de grondwetswijziging was geweest. Deze weerzin was zodanig dat hij zelfs had willen afzien van zijn rechten op de troon ten gunste van zijn achtjarige zoontje Willem. Uiteindelijk had hij zich laten ompraten door zijn moeder Anna Paulowna en enkele ministers. Maar de frustratie bleef.

Daarbij kwam dat Willem III voor een constitutioneel vorst karakterologisch niet ideaal was toegerust. Hij was onstuimig, lichtgeraakt en kon ronduit onbehouwen reageren. Zijn hofomgeving, verwijzend naar zijn manische grootvader tsaar Paul I, zei dan: *Il y a du Paul dedans*. Toch kon de koning al weer gauw spijt betuigen en was hij ontvankelijk voor hartelijkheid en sympathie. Willem III was een grote man met een zware stem – een niet onverdienstelijk bariton – die zich onder het gewone volk gemakkelijker bewoog en blijk kon geven van een zekere bonhomie.

De eerdergenoemde Walter Bagehot vond één van de aantrekkelijkheden van het koningschap dat het ging om 'een familie op de troon'. Hier scoorde Willem III nu juist uitzonderlijk laag. Zijn eerste huwelijk met Sophie van Württemberg was ronduit rampzalig en eindigde in een scheiding van tafel en bed. Ook de relatie

met zijn zoons Willem en Alexander was slecht. Koningin Sophie was een intellectuele en internationaal georiënteerde vrouw, met een vriendenkring van beroemde kunstenaars en intellectuelen, die het contact zeer waardeerden, terwijl de koning meer het type was van een militair en landedelman.

In 1848 was het duidelijk dat het koningschap fundamenteel aan macht had ingeboet, maar hoe dit definitief zou uitkristalliseren was nog niet helder. Niet onbelangrijk was dat het de koning aan politieke *feeling* ontbrak om tegenspel te leveren. Hij trachtte nog wel meer zeggenschap te claimen over de departementen van Oorlog, Marine en Buitenlandse Zaken. Maar hij moest ervaren dat ook hier de ministeriële verantwoordelijkheid gold.

Ondanks dat zijn handtekening nodig bleef bij benoemingen en promoties, en de militairen de eed van trouw aan hem aflegden, was zijn militaire oppergezag vooral van symbolische betekenis. Hoewel hij dit als pijnlijk heeft ervaren, bleef hij graag het generaalsuniform dragen.

Omdat de scheiding tussen de top van de krijgsmacht en de militairen aan het hof definitief doorzette, werd in 1849 de formele instelling van het Militaire Huis van de Koning een feit met de integratie van de adjudanten van de koning en van de prinsen. In 1882 bestond het Militaire Huis uit zijn chef, eventueel een eerste adjudant/sous-chef en een aantal dienstdoende adjudanten, ordonnansofficieren, ordonnansonderofficieren, adjudanten-generaal, adjudanten in buitengewone dienst; alsook de gouverneur en de onder-gouverneur van de Prins van Oranje belast met zijn opvoeding hadden er eerder toebehoord. Jeoffrey van Woensel wijst er in *Militairen aan het hof* op dat de leden van het Militaire Huis met hun fraaie uniformen en nestels het meest zichtbare element waren van het koningshuis, vooral ook omdat ze de koning in het land regelmatig vertegenwoordigden.

Het Nederlandse koningschap in de tweede helft van de negentiende eeuw moet voor

FOTO NIMH

Koningin Wilhelmina was een dominante persoonlijkheid. Uiteindelijk werd ze niet afgerekend op haar tekortkomingen maar op haar inspirerend leiderschap

Koning Willem III een uiterst frustrerend ambt zijn geweest. Er waren wel conservatieven die lippendienst bewezen aan eerbied voor het koninklijk gezag, maar dit was geen krachtige stroming. Gelet op zijn karakter hielden ze deze koning bovendien liever op afstand.

Hetzelfde gold voor de orthodoxe protestanten en katholieken die de laatste decennia van de negentiende eeuw politiek in opkomst waren. Hun verdediging van een koningschap bij de 'gratie Gods' leek een bezweringsformule van de volkssoevereiniteit. Omdat deze opvatting was beïnvloed door restauratieve buitenlandse denkers, werd wel gezegd dat hiermee een vreemde hypotheek was gelegd op het Oranje-koningschap, dat immers zijn oorsprong vond in een vrijheidsstrijd.

Het prestige van het koningschap was onder Willem III teruggelopen. De verschijning in socialistische kring van een anoniem schot-schrift als *Uit het leven van koning Gorilla* illustreert dit. Toch bleek het koningshuis in tijden van internationale spanningen, bijvoorbeeld

in de jaren 1849, 1863, 1866 en 1870, het middelpunt van nationale aanhankelijkheid. Ook werden de zeventigste verjaardag van de koning in 1887 en zijn regeringsjubileum in 1889 enthousiast gevierd.

De Oranjemythe was kennelijk bestand tegen een knorrige koning met een onstuimig verleden. Het verklaart de observatie van generaal-majoor A.W.P. Weitzel (minister van Oorlog tijdens Willem III), die zeer kritisch was over de koning: *Men kan in Nederland veel zeggen van Jezus Christus, van den Heilige Geest, zelfs van de goede God, zonder dat iemand u het ernstig kwalijk neemt, maar het Huis van Oranje staat enige sporten hoger in de openbare mening.*

Koningin Wilhelmina: de incarnatie van een verhaal

Na het overlijden van Willem III in 1890 werd zijn tweede echtgenote Emma regentes (1890-1898) voor hun tienjarige dochtertje Wilhelmina. Bij haar geboorte had het *Leidsch Dagblad* (7-9-1880) als kop: "t Is maar een

meisje!’ Koningin Emma, afkomstig uit het kleine Duitse vorstendom Waldeck-Pyrmont zorgde er daarom voor dat haar dochter uitstekend op haar toekomstige taak werd voorbereid. Behalve dat Emma de betekenis onderkende van de historische band tussen Nederland en Oranje benadrukte ze de koninklijke waardigheid.

Daarnaast is haar regentschap belangrijk geweest omdat zij de tijdgeest scherp aanvoelde: zij koos voor een constitutioneel correcte invulling van het koningschap met een duidelijk nationale oriëntatie. Ze voedde Wilhelmina in deze geest op, en trok met haar het land door om de band tussen Oranje en de natie te versterken.

De opvoeding in vaderlandsliefde beperkte zich niet tot de vaderlandse geschiedenis. Emma woonde met Wilhelmina ook de met veel ceremonieel omringde uitreiking van het vaandel aan de regimenten bij. Ze wees haar dochter op zaken waarop Nederland trots op kon zijn, liet haar lezen over de prestaties van het Nederlands-Indische leger en stuurde met haar samen afscheidstelegrammen aan de vertrekkende militairen.

De inhuldiging van de achttienjarige Wilhelmina tot koningin op 6 september 1898 vond plaats in een euforische nationalistische sfeer, waarvan Oranje, behalve voor de socialisten, de vanzelfsprekende exponent was. De bevolking uit de Amsterdamse volksbuurt de Jordaan schonk haar de Gouden Koets.

Koningin Wilhelmina (1898-1948) was een dominante persoonlijkheid die niet aan zichzelf of aan haar historische opdracht als Oranje twijfelde. Qua karakter en opvattingen moet de ministeriële verantwoordelijkheid een zeer ongemakkelijk keurslijf voor haar zijn geweest. Haar belangstelling ging uit naar de buitenlandse politiek en de landsverdediging. Dit laatste thema was een terugkerende bron van zorg voor Wilhelmina.

Door haar grillige karakter kon ze het ene moment stralend en het volgende ronduit bruuskerend reageren, ook naar haar ministers.

Haar commentaar: *Ik ben net als mijn vader soms wat ruw in de mond.* Uit haar huwelijk met de Duitse hertog Hendrik van Mecklenburg-Schwerin werd in 1909 Juliana geboren. De Oranjedynastie werd voortgezet door de boreling de familienaam van de moeder te geven. Het onderstreept nog eens dat vooral de band van de Nederlanders met het Oranjehuis de basis vormt van het Nederlandse koningschap, en minder de monarchie als instituut.

Van de vele gebeurtenissen uit de vijftig jaar dat Koningin Wilhelmina regeerde, was de Tweede Wereldoorlog de meest ingrijpende. Toen bleek de enorme impact van de Oranjemythe of van het ‘verhaal van Oranje’, vooral hoezeer Wilhelmina en de Nederlanders zich hier toen door lieten inspireren. Behalve dat Oranje het anti-totalitaire symbool was van ‘vrijheid, verdraagzaamheid en eenheid in verscheidenheid’, werd er veelvuldig verwezen naar Nederlanders tijdens de Tachtigjarige Oorlog, die in barre omstandigheden hadden volgehouden tegen een hardvochtige onderdrukker.

Zo leek de Tweede Wereldoorlog de reprise van de Tachtigjarige Oorlog. Vanuit deze visie sprak Koningin Wilhelmina haar volk ter beemoediging toe via Radio Oranje. Als de koningin had gesproken, stond er de volgende morgen op de muren en begroetten de Nederlanders elkaar met ‘OZO’: Oranje Zal Overwinnen. Verzetsgroepen en verzetsbladen hadden namen als Geuzen, Oranjekrant, Oranjebulletin en de Engelandvaarders ontmoetten elkaar in Londen in de Oranjehaven.

Dat ze als vrouw zelf niet actief aan de strijd deelnam, viel Wilhelmina soms zwaar. Tegen haar secretaris Thijs Booy zei zij eens: *U moet bij veel dingen bedenken, dat ik tenslotte een militair ben.* Waar mogelijk liet ze prins Bernhard een militaire rol vervullen, ook als dit spanningen opleverde met haar ministers, zoals vaker gebeurde. Uiteindelijk werd Koningin Wilhelmina niet afgerekend op haar tekortkomingen maar op haar inspirerend leiderschap. De terugkomst in 1945 van deze ‘Willem van Oranje in mantelpak’ zoals ze wel werd genoemd, was een triomf. De oorlog was Oranjes *finest hour*.

FOTO NIMH

De Koninklijke Militaire Kapel bij de inhuldiging in 1948

Koningin Juliana en Prins Bernhard

Koningin Juliana (1948-1980) erfde een onomstreden koningschap. Het Oranjepatriottisme was de *civil religion* van de Nederlandse natie. Juliana was een volstrekt andere persoon dan haar moeder; minder op het ambt en meer op haar medemens gericht. Kenmerkend voor haar is de retorische vraag uit haar inhuldigingstoespraak: *Wie ben ik dat ik dit doen mag?* De vele veranderingen waarmee Nederland gedurende haar regering te maken kreeg, trad Koningin Juliana onbevungen tegemoet, inclusief dekolonisatie en democratisering.

Op 30 april, Koninginnedag, waren duizenden Nederlanders op paleis Soestdijk welkom, op

Kerst schonk de koningin er zelf chocola en de prinsesjes gingen van daaruit op de fiets naar school. Er leek een gelukkig gezin te wonen. Soestdijk was het natuurlijke hart van Nederland. Toch deed zich iets van ‘zelfontmythologisering’ voor.

In de jaren 1950 waren er spanningen tussen de koningin en de ministers. Eerst over de kwestie Lages, die ontstond doordat de koningin deze oorlogsmisdadiger geen gratie wilde weigeren. Later de Greet Hofmans-affaire, genoemd naar het ‘genezend’ medium dat was aangezocht vanwege de oogziekte van prinses Marijke en die invloed zou hebben op Juliana. Behalve dat dit tot een ernstige huwelijks crisis leidde, was

de uiteindelijke consequentie hiervan dat er definitief een einde kwam aan de brede bemoeienis met het regeringsbeleid door het staatshoofd, dat wil zeggen dat de constitutionele verhoudingen sindsdien zuiverder zijn.

In de jaren 1960 kwamen de prinsessen stuk voor stuk met huwelijkskandidaten die botsten met de Oranjetradities: een burger, een katholieke Carlistische prins en een Duitser, die nog kort lid was geweest van de Wehrmacht. Opwinding genoeg, die publicitair wat minder handig werd gestuurd. Voortaan ging daarom de RVD hier over. Maar uiteindelijk bleek het toch vooral een kwestie van wennen.

Harder kwam de Lockheed-affaire aan. Prins Bernhard had een eigen inbreng in de Nederlandse samenleving, naast de koningin. Deze

dateerde vanaf de oorlog, die hem in korte tijd de gelegenheid bood zich als Nederlander te bewijzen. Hij kreeg in de loop van de tijd verschillende militaire (ere-)functies; zo werd hij in 1944 Bevelhebber der Nederlandse Strijdkrachten en later Inspecteur-Generaal.

Ook kreeg hij vele onderscheidingen. Mythen hebben helden nodig, ook de Oranjemythe, en de prins lag die rol wel. Zoals ook de vriendschap met militairen en later met mensen uit het bedrijfsleven hem lag. Voor hen kon hij zich ook inzetten, en de militairen en het bedrijfsleven waardeerden die inzet. Maar de prins ging in de fout. Het rapport van de Commissie van Drie dat over de Lockheed-affaire oordeelde, dreunde lang na. De bijbelse wijsheid: *Gij zult op prinsen niet bouwen...* werd vaak geciteerd.

Koningin Juliana was minder op het ambt en meer op haar medemens gericht dan haar moeder

FOTO NIMH

Toch bleef het koningschap en de persoon van Juliana hoog scoren in de peilingen. Haar kracht lag in haar authenticiteit. Haar sociale betrokkenheid, haar wat vage ethische teksten en weinig formele stijl vormden een geloofwaardige eenheid, die redelijk aansloot bij de anti-autoritaire en weinig traditionele jaren 1960 en 1970.

De kroon op de Republiek

Het koningschap is een premodern instituut en Beatrix van Oranje-Nassau moest zich hier als moderne vrouw op voorbereiden. Dit heeft zij uiterst degelijk gedaan. Haar academische opleiding werd gecombineerd met en gevolgd door een brede en langdurige oriëntatie. Met prins Claus, de liefde van haar leven, deelde zij human engagement, en passie voor cultuur en kunst.

Bekend is dat zij ter nadere oriëntatie en om de 'tijdgeest te betrappen' samen kunstenaars en intellectuelen op Drakesteyn ontvingen. Het moderne levensbesef is Beatrix dan ook niet vreemd. In enkele interviews zo rond haar troonsbestijging en ook later gaf ze aan te beseffen dat een erfelijk ambt zich moeilijk verdraagt met persoonlijke ontplooiing van het staatshoofd en dat het schuurt met het moderne denken over politiek en maatschappij. Dat het koningschap minder sprookjesachtig kanten kan hebben, heeft Koningin Beatrix (1980-2013) bijvoorbeeld kunnen ervaren bij haar huwelijk in 1966, toen er een rookbom werd geworpen naar de koets, en bij de krakersrellen bij haar inhuldiging in 1980.

In het begin van haar koningschap heeft Koningin Beatrix zich in een aantal diepgaande gesprekken met premier Lubbers en prins Claus en enkele anderen beraden over de plaats van het koningschap in een moderne democratie. Het was in dezelfde tijd dat de ingrijpende grondwetswijziging van 1983 zijn beslag kreeg. Waar de vorige tekst meer koninklijke macht suggereerde dan de werkelijkheid rechtvaardigde, betekende de nieuwe tekst in dit opzicht een aanpassing aan de realiteit. De koning bleef deel uitmaken van de regering, maar

duidelijker bleek dat hij geen zelfstandige bevoegdheden had en daarmee een adviserende rol vervulde. Zo verdween ook de formulering waarin de specifieke relatie tussen de koning met de strijdkrachten tot uitdrukking kwam; een ontwikkeling die nogal wat militairen jammer vonden.

Tijdens de langdurige voorbereiding op de wijziging had Beatrix zich – al als kroonprinses – in de Grondwet verdiept. Er wordt haar een 'alerte kennis van het staatsrecht' toegeschreven en zij zou meer liefde voor de Grondwet wenselijk achten. De conclusie van genoemde gesprekken was dat de politiek een terrein betreft waar uiterste terughoudendheid is geboden, maar dat het koningschap dienstbaar kan zijn aan de democratie door zijn verbindende rol en zich te manifesteren als 'gezicht van Nederland' naar binnen én naar buiten, en als 'hart van de Nederlandse samenleving'. Dit heeft Koningin Beatrix gedurende haar regeringsperiode zeer professioneel en stijlvol gedaan. Zij heeft de functionaliteit van het koningschap aangetoond en wist daarbij ook de intellectuele en culturele elites aan te spreken.

Lang veronderstelde men wel dat Koningin Beatrix afstandelijk zou zijn, maar dat is nog de vraag. Zij reageert vaak heel direct en heeft zich vaker dan welke andere vorst ook uitgelaten over haar ambt. Misschien tevens een behoefte verantwoording af te leggen? Een mooi voorbeeld hiervan is haar dankwoord in 2005, ter gelegenheid van de verlening van een eredoctoraat door de Universiteit Leiden. Zij noemt hierin onder meer het koningschap *symbool van de continuïteit en schakel tussen verleden en toekomst*.

Voorts spreekt ze van de verplichting om als koning *het respect voor de natie uit te dragen en de waardigheid van het koningschap te onderhouden*. Tevens geeft zij aan dat er in het koningschap republikeinse waarden zijn opgenomen: *Omdat de Koning 'boven' de partijen staat, kan hij zich ongebonden en volledig inzetten voor de publieke zaak, de res publica. Dit begrip – ook oorsprong van het woord 'republiek' – is het uitgangspunt dat deze functie de moeite waard maakt*.

De toekomst

Koning Willem-Alexander staat in de Oranje-traditie die meer dan vierhonderd jaar teruggaat en kan voortbouwen op een functioneel en stijlvol koningschap. Hij heeft eveneens de mogelijkheid gehad zich grondig te oriënteren en zich via het 'watermanagement' en het bestuurslidmaatschap van het IOC te bewijzen. Ook Koningin Máxima bewees zich reeds. Uit de opiniepeilingen spreekt dan ook vertrouwen.

Mocht het koninklijk paar soms toch eens op scepsis stuiten, dan is het een troost te bedenken dat dit niets nieuws is. Wilhelmina was maar

een meisje; Juliana zou nooit zo sterk kunnen zijn als haar moeder, en Beatrix zou veel te arrogant zijn. Achteraf voldeden ze ieder aan de behoefte die hun tijd stelde. Kennelijk is enige scepsis jegens de opvolgers een van de restanten uit ons republikeinse verleden. ■

Bronnen

- J.A. Bornewasser, 'Koning Willem I' in: *Nassau en Oranje in de Nederlandse geschiedenis*, Alphen aan de Rijn 1979
- J. Israel, *Radicale Verlichting*, Amsterdam 1998
- L. Jardine, *Gedeelde weelde*, Amsterdam 2008
- C.A. Tamse, *De monarchie in Nederland*, Amsterdam 1980
- J. van Osta, *Het theater van de staat*, Amsterdam 1998
- J. van Woensel, *Militairen aan het hof*, Amsterdam 2005

Koningin Beatrix vlak voor de uitreiking van het Vaandel aan het Eskader, 26 april 2002

FOTO NIMH

Nederlands-Belgische militaire samenwerking in de *European Battlegroup*

Noodzakelijke investering voor de toekomst?

Nederland en België voelen de spanning tussen de behoefte aan operationele capaciteiten en de daling van defensiebegrotingen. In de huidige tijd van bezuinigingen op het defensieapparaat moeten zij optimaal gebruik maken van hun militaire middelen. Een verdere intensivering van bestaande en het aangaan van nieuwe samenwerking ligt dan ook voor de hand. Zo zullen Nederland en België in de tweede helft van 2014 samen deelnemen aan de European Battlegroup (EUBG). De EUBG biedt een specifieke rapid response-eenheid die de Europese Unie militair in staat kan stellen om met militaire middelen snel te reageren op ontluikende crises. Wat zijn de precieze beweegredenen van Nederland en België geweest om deel te nemen aan de EUBG en wat zijn de te verwachten voor- en nadelen?

Eerste luitenant (R) drs. T.J.A. Collas*

De website van het ministerie van Defensie meldde enige tijd geleden: 'België en Nederland verdiepen militaire samenwerking'.¹ Het bewuste bericht ging in op de langdurige samenwerking van beide landen op marinegebied en verkennende mogelijkheden voor het opzetten van een *Quick Reaction Force* van

Nederlandse en Belgische F-16's voor luchtruimbewaking. Toenmalige minister van Defensie Hillen gaf in het artikel aan dat internationale militaire samenwerking een speerpunt vormde van zijn defensiebeleid en dat hij deze vorm van samenwerking graag wilde uitbreiden.²

In april 2012 tekenden de ministers van Defensie van Nederland, België en Luxemburg een visiedocument waarin zij zeiden te streven naar de intensivering van reeds bestaande samenwerking.³ Voor de langere termijn worden studies verricht over een verdere samenwerking van de beide land- en luchtmachtstrijdkrachten.⁴ Hillen herhaalde zijn boodschap nogmaals tijdens een bijeenkomst van EU-ministers van Defensie in Nicosia in september 2012.⁵ Daarnaast verrichtte de Nederlandse Commandant Landstrijdkrachten, luitenant-generaal De Kruif, onlangs de aftrap voor vijf werkgroepen die de Nederlands-Belgische samenwerking verder moeten gaan

* De auteur, reservist bij 10 NATRES-bataljon, is onlangs afgestudeerd aan de Radboud Universiteit Nijmegen en is tijdelijk werkzaam bij ude Afdeling Reservisten Aangelegenheden binnen staf CLAS. Dit artikel is afgeleid van zijn afstudeeronderzoek naar de redenen voor deelname van de verschillende landen aan de European Battlegroup 2011/1, uitgevoerd binnen de directie Training & Operaties van Staf CLAS. De auteur is luitenant-kolonel drs. D.J. Broman EMSD zeer erkentelijk voor het commentaar op eerdere versies en zijn betrokkenheid bij de totstandkoming van dit artikel.

1 Zie: www.defensie.nl, 29 februari 2012.

2 Ibidem.

3 In navolging van de Belgisch-Nederlandse maritieme samenwerking (BeNeSam). Zie voor meer informatie hierover www.marineschepen.nl/dossiers/belgisch-nederlandse-samenwerking.

4 T. Mast, 'Defensie ministers tekenen Benelux verklaring' in: *Het Laatste Nieuws*, 18 april 2012.

5 'Hillen: parlementen moeten meer samenwerken', 27 september 2013. Zie: www.defensie.nl.

FOTO AVDD
België, Nederland en Luxemburg blijven de samenwerking verbreden en kwamen onlangs de oprichting van een gezamenlijk parachuteopleidings- en trainingscentrum overeen

onderzoeken.⁶ Kortom, een intensievere samenwerking met België staat hoog op de agenda. Maar waarom?

Nederland en België zien zich geconfronteerd met grote bezuinigingen op hun krijgsmacht. Op basis van de inhoud van het *Ghent Framework* van de Europese Unie en het *smart defence*-concept van de NAVO wordt binnen Europa gezocht naar een oplossing voor de spanning tussen de behoefte aan operationele capaciteiten en de daling van defensiebegrotingen. In de huidige tijd van bezuinigingen op het defensieapparaat moeten landen optimaal gebruik maken van hun militaire middelen. Effectiviteit en doelmatigheid zijn hierdoor kernbegrippen geworden voor internationale militaire samenwerking. Een verdere intensivering van bestaande en het aangaan van nieuwe samenwerking tussen landen ligt dan ook voor de hand.

De Nederlands-Belgische samenwerking kent een lange geschiedenis. De basis hiervan vormt het Verdrag van Brussel (1948), waarbij onder meer militaire samenwerking tussen West-Europese landen werd besproken.⁷ Deze overeenkomst heeft geleid tot een verdieping van de samenwerking tussen beide landen (en Luxemburg) en nieuwe overeenkomsten op een aantal deelgebieden.⁸ In de tweede helft van 2014 zullen Nederland en België samen deelnemen aan de *European Battlegroup* (EUBG). Dit artikel is gebaseerd op eerder onderzoek naar de beweegredenen van Nederland, Oostenrijk, Duitsland, Litouwen en Finland om deel te nemen aan de EUBG 2011/1. In het betreffende onderzoek werden de redenen voor deelname geanalyseerd op basis van de uitgangspunten van de International Regime Theory (IRT).⁹ Dit artikel begint met een algemene beschouwing van het European Battlegroup-concept en de ontwikkelingen die daaraan vooraf gingen. Daarnaast worden de beweegredenen van beide landen om deel te nemen aan de EUBG geanalyseerd en komen de mogelijke voor- en nadelen die deze samenwerking kan hebben aan bod.

Concept en doelstelling

De Europese lidstaten hadden een tweeledig doel bij het creëren van het *European Battlegroup Concept*: het transformeren van nationale legers en zorgen dat de EU ook militair kon optreden zonder daarbij afhankelijk te zijn van de NAVO-structuur.¹⁰ De EUBG biedt een specifieke *rapid response*-eenheid die de Europese Unie militair capabeler kan maken en de mogelijkheid om met militaire middelen snel te reageren op ontluikende crises. Het concept benadrukt de noodzaak van een snelle(re) besluitvorming. Dit betekent dat zowel de besluitvormingsorganen van de EU als de nationale besluitvorming gesynchroniseerd moeten worden. De EU heeft het Battlegroup Concept ontwikkeld om op te kunnen treden als snelle interventiemacht bij kleinere crises waarbij Europese belangen waar dan ook ter wereld in het geding zijn. Hierbij moet de missie dertig dagen zelfstandig volgehouden kunnen worden en met de juiste herbevoorrading zelfs 120 dagen. Een battlegroup kan gedefinieerd worden als:

- 2 De vijf werkgroepen doen onderzoek naar een gezamenlijk paratrainingcentrum, gezamenlijke opleidingen, samen oefenen en schieten en samenwerking tussen SOF en ISTAR-eenheden. Ook onderzoekt de 13e Gemechaniseerde Brigade de samenwerkingsmogelijkheden met de Belgische Mediane Brigade in Leopoldsborg.
- 7 J. Vande Lanotte en Y. Haeck, *Handboek EVRM. Deel 1: algemene beginselen* (Antwerpen, Intersentia, 2005)
- 8 A.R. Fokkema, 'Militaire samenwerking BENELUX. Streven naar doeltreffendheid, kostendeling en meer operationele capaciteiten' in: *Militaire Spectator* 181 (2012) (12) 572-584.
- 9 Deze theorie maakt gebruik van drie verschillende stromingen in de leer der internationale betrekkingen: het realisme, met macht en machtsverhoudingen als basis, neo-liberalisme dat draait om belangen van de verschillende actoren en het cognitivisme of sociaal-constructivisme waarbij kennis en identiteiten de kern vormen.
- 10 Claudia Major en Christian Mölling, *EU Battlegroups: What Contribution to European Defence? Progress and Prospects of European Rapid Response Forces* (Berlijn, SWP Research Paper 8-2011) 5.

'the minimal military effective, credible, rapidly deployable, coherent force package capable of stand-alone operations, or for the initial phase of larger operations'¹¹ en kan bestaan uit ongeveer 1.500 man, afhankelijk van de opdracht. De samenstelling is gebaseerd op die van een gemechaniseerd bataljon, versterkt met *combat support* en *combat service support elements*. Daarnaast heeft een battlegroup een mobiel *force headquarters* en strategische en operationele 'enablers' voor *strategic lift* en logistieke zaken.¹² De battlegroup kan ingezet worden voor alle taken zoals genoemd in Artikel 43 van het Verdrag van de Europese Unie en voor de taken genoemd in de *European Security Strategy* in gebieden buiten de Europese Unie.

EUBG-operaties worden uitgevoerd onder auspiciën van de VN-veiligheidsraad, hoewel bepaalde missies, zoals het evacueren van inwoners van de Europese Unie, ook buiten dit raamwerk kunnen plaatsvinden.¹³ De battlegroup staat stand-by voor een periode van zes maanden en dient als *initial entry-unit*.

Dit houdt in dat het de eerste eenheid is om te arriveren in een crisisegebied waar Europese belangen zouden kunnen worden geschaad of gevaar bestaat voor Europese burgers. Het idee van een battlegroup is gebaseerd op multinationale samenwerking. De battlegroup kan gevormd worden door een multinationale coalitie of door één land, de zogenoemde *framework nation*. Sommige lidstaten dragen bij met bepaalde nichecapaciteiten, waarmee ze een specifieke toegevoegde waarde bieden aan de battlegroups.¹⁴ Interoperabiliteit en militaire effectiviteit zijn de hoofdcriteria voor de samenstelling van de EUBG. De lidstaten initiëren zelf de formatie van de battlegroups. Deze *bottom-up-approach* is tekenend voor de besluitvorming in de Europese Unie waar veel besluiten volgen op initiatieven van één van de lidstaten en er geen centrale leiding is.¹⁵ Deelname van lidstaten wordt vastgesteld op zogenoemde *Battlegroup Coördinatie Conferenties*, die twee keer per jaar worden gehouden. EU lidstaten geven daarbij aan uit welke eenheden hun bijdrage kan bestaan en wanneer deze eenheden stand-by kunnen zijn.

De weg naar een snelle Europese interventiemacht

De Europese Unie is een belangrijke internationale speler. Zij voorziet de Verenigde Naties van bijna veertig procent van haar budget en levert de grootste bijdrage op het gebied van humanitaire- en economische hulp in de wereld.¹⁶ Hoewel de EU in staat bleek te zijn een eigen, consistent beleid te voeren met betrekking tot het handhaven van wapenembargo's en de erkenning van nieuwe staten, was zij niet bij machte de gewelddadige conflicten in voormalig Joegoslavië een halt toe te roepen. De Europese Unie bleek hiervoor in hoge mate afhankelijk te zijn van Amerikaanse militaire en diplomatieke middelen.¹⁷ Dit alles droeg bij aan het idee dat de EU haar eigen snelle interventie-eenheden moest formeren om in de toekomst in te kunnen grijpen vóór de escalatie van een conflict, zonder hiervoor afhankelijk te moeten zijn van andere landen.¹⁸ Geen Europees land zou de middelen hiervoor echter alleen kunnen opbrengen, wat leidde tot een voortrekkersrol voor Groot-Brittannië en Frankrijk. Ook Duitsland was bereid zijn steun te geven aan het project.¹⁹ Het project zou namelijk een grotere kans van slagen hebben wanneer deze landen het zouden steunen, aangezien zij zichzelf zagen als de *hard-power players* in Europa.²⁰ Uit de overeenkomst bleek duidelijk de grote invloed van Groot-Brittannië, Frankrijk en Duitsland op veiligheidsgebied binnen Europa.

-
- 11 R. Hamelink, 'The Battlegroups Concept. Giving the EU a Concrete 'Military' Face' in: *Defence and Security* 8 (2005) 8-11.
 - 12 Europese Unie, *EU Battlegroups* (2009). Zie: www.consilium.europa.eu.
 - 13 WEU European Security and Defence Assembly. *Assembly Fact Sheet No. 4: EU Operations* (2009). Zie: www.shape.nato.int.
 - 14 Hieronder vallen bijvoorbeeld medische eenheden (Cyprus) en een waterzuiveringsinstallatie (Litouwen).
 - 15 R. Querido en J. van den Brink, 'Zin en onzin van EU Battlegroups' in: *Militaire Spectator* 174 (2005) (7-8) 328-342.
 - 16 M. Kerttunen, T. Koivula, en T. Jeppson, *EU-Battlegroups. Theory and development in the light of Finnish-Swedish cooperation* (Helsinki, National Defence College, 2005).
 - 17 F. Stadelmaier, *On the emergence of ESDP and EU-NATO Cooperation* (München, Grin Verlag, 2009).
 - 18 R. Dover, 'The EU's Foreign, Security and Defence Policies' in: M. Cini (red.), *European Union Politics* (New York, Oxford University Press, 2007) 237-252.
 - 19 Idem, 244-245.
 - 20 A. Deighton, 'The European Security and Defence Policy' in: *Journal of Common Market Studies*, 40 (4) (2002) 719-741.

Het Europese Veiligheids- en Defensiebeleid

Het Europese Veiligheids- en Defensiebeleid (EVDB) ontstond in 1999 om het Europese gemeenschappelijk buitenlands- en veiligheidsbeleid te versterken.²¹ De invulling van het EVDB hing samen met de 'Petersbergtaken',²² die werden opgezet binnen het raamwerk van de West-Europese Unie (WEU) en later toegevoegd aan het Verdrag van Maastricht na herzieningen tijdens de EU-top in Amsterdam van 1997.²³ De Petersbergtaken beslaan humanitaire- en reddingsoperaties, vredesmissies en crisismangementtaken, inclusief vredeshandhaving door militaire troepen.²⁴ De militaire dimensie van het EVDB werd voor het eerst geïntroduceerd in Helsinki in 1999 en verder uitgewerkt op de Europese Raad in Nice in 2001. De inbedding van de Petersbergtaken in het EVDB ondersteunt het idee dat de Europese Unie verwacht dat dreigingen voor Europa op de middellange termijn zullen komen van niet-statelijke actoren.²⁵

De ontwikkeling van het EVDB leidde tot een discussie over de staat van de militaire capaciteiten van de Europese Unie. De *Helsinki Headline Goal* (HHG) uit 2003 geldt als een grote stap voorwaarts voor het EVDB. In juni 1999 kwamen Europese regeringen overeen dat de EU autonome militaire acties moest kunnen

uitvoeren om te reageren op internationale crises. Crises in de Balkan en ontwikkelingen in de positie van de Verenigde Staten ten aanzien van de Europese veiligheid werden gezien als krachtige externe motieven hiervoor.²⁶ De EU zou in staat moeten zijn om rond 2003 ongeveer 60.000 man in te zetten in twee maanden tijd. Deze eenheden zouden zelfstandig moeten kunnen optreden, voorzien van de noodzakelijke *command and control* (C2) en inlichtingen-capaciteit, logistiek en ondersteunende diensten.²⁷ Snel kunnen optreden werd nu gezien als een belangrijk aspect van de crisismangementcapaciteiten van de EU en maakte de weg vrij voor een *EU Military Rapid Response Concept*.²⁸

Al snel ontstonden er problemen rondom de 'vrijwillige' toezeggingen van de Europese lidstaten, want zij konden zelf bepalen of, waar en hoe zij eenheden beschikbaar stelden.²⁹ De beschikbare capaciteiten van de lidstaten werden in kaart gebracht in drie documenten: de *Headline Goal Catalogue* (doelstellingen rond het aantal eenheden en hun kwaliteiten), de *Headline Force Catalogue* (lijst van de op dat moment beschikbare eenheden) en de *Headline Progress Catalogue* (hoe om te gaan met de discrepantie tussen de doelstellingen en het aantal beschikbare eenheden). De rol van deze documenten was om tekorten en problemen te lokaliseren, bijvoorbeeld op het gebied van *strategic lift* of ondersteunende eenheden. Ondanks de capaciteitsproblemen verklaarde de Europese Raad de EU 'militair gezien operationeel' tijdens de Laken-vergadering in 2001.³⁰

Na 9/11 en de Europees-Amerikaanse onenigheid die ontstond over de Amerikaanse inval in Irak ontwikkelde de Europese Unie in december 2003 de *European Security Strategy* (ESS).³¹ Deze strategie dekte alle mogelijke dreigingen af waarmee de EU in de toekomst geconfronteerd kon worden: terrorisme, de verspreiding van massavernietigingswapens, falende staten, regionale conflicten en georganiseerde misdaad. De ESS is cruciaal voor het begrijpen van de doelstellingen en noodzaak van een Europese militaire macht.³² Het belang hiervan voor de Europese Unie als geheel moet volgens des-

21 Het Verdrag van Lissabon uit 2007 (van kracht sinds 2009) hernoemde het EVDB in het Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid (GVDB). Oudere bronnen spreken daarom van het EVDB, meer recente van het GVDB.

22 Deze taken zijn vernoemd naar het conferentieoord op de Petersberg bij Bonn waar in 1992 de WEU-top plaatsvond.

23 Deighton, 'The European Security and Defence Policy', 719.

24 B. Giegerich, *European Military Crisis Management. Connecting Ambition and Reality*. Adelphi Paper 397 (Londen, Routledge, 2008).

25 Dover, 'The EU's Foreign, Security and Defence Policies', 46.

26 N. Gnesseto, 'Introduction. ESDP: Results and Prospects', in: N. Gnesseto (red.), *EU Security and Defence Policy. The First Five Years (1999-2004)*, (Paris, Institute for Security Studies, 2004) 12.

27 Deighton, 'The European Security and Defence Policy', 1; J. Lindley-French, *Headline Goal 2010 and the Concept of the EU Battlegroups. An assessment of the Build-up of a European Defence Capability*. Lezing voor de Cicero Foundation (Parijs, 8-9 december, 2005) 3.

28 Europese Unie, *EU Battlegroups* (2009) 2.

29 J. Andersson, *Armed and Ready? The EU Battlegroup Concept and the Nordic Battlegroup* (Stockholm, Swedish Institute for European Policy Studies, 2006) 14.

30 Ibidem.

31 'Introduction. ESDP: Results and Prospects', 16.

32 Andersson, *Armed and Ready?*, 15.

<p>Petersbergtaken</p> <ul style="list-style-type: none"> ● <i>Humanitaire taken</i> ● <i>Vredesmissies</i> ● <i>Gevechtstaken als onderdeel van vredeshandhavingsmisies</i> 	<p>ESS-taken</p> <ul style="list-style-type: none"> ● <i>Gezamenlijke ontwapening</i> ● <i>Landen ondersteunen in hun strijd tegen terrorisme</i> ● <i>Security Sector Reform (SSR)-operaties als onderdeel van de opbouw van instituties</i>
--	---

Tabel 1 Taken en doelstellingen van de European Battlegroup

kundigen niet onderschat worden: ‘Any military action of the European Union will be based on the general vision of the EU’s role in the world as outlined in the ESS’.³³ De verscheidenheid aan taken van de EUBG is weergegeven in tabel 1.

Na het aannemen van de ESS besloot de Europese Unie een nieuwe Headline Goal vast te stellen die zich richtte op het snel beschikbaar stellen van eenheden voor crises. Waar de HHG 2003 vooral gericht was op een zo groot mogelijk aantal eenheden, lag de focus van de HHG 2010 meer op de uitvoering van de taken zoals vastgelegd in het Verdrag van Maastricht en de ESS en de mogelijkheden om zich tegelijkertijd bezig te houden met verschillende simultane operaties op verschillende niveaus in het geweldsspectrum.³⁴

Operatie Artemis

Vanaf 2003 streefde de EU naar een actiever beleid op het gebied van conflictpreventie. Dit resulteerde in meer dan vijftien civiele en vijf militaire vredesmissies.³⁵ Op verzoek van de toenmalige secretaris-generaal van de VN, Kofi Annan, startte Operatie Artemis in juni 2003 met als doel de veiligheid in delen van Congo te stabiliseren. Dit was de eerste autonome militaire EU-missie, zonder betrokkenheid van de NAVO en de eerste operatie die plaatsvond buiten de Europese Unie en onder hoofdstuk VII van het VN Handvest.³⁶ Hoewel de operatie algemeen geroemd wordt als eerste inzet van een voorloper van de EUBG, werd zij vooral gedomineerd door Frankrijk, dat wilde laten zien dat de EU onafhankelijk van de NAVO kon optreden.³⁷ De operatie toonde aan dat de Europese Unie militair en politiek gezien succesvol kon zijn met een snelle interventie-macht, ver van huis en kon samenwerken met regionale organisaties. Daarnaast gaf de

FOTO ASSOCIATED PRESS

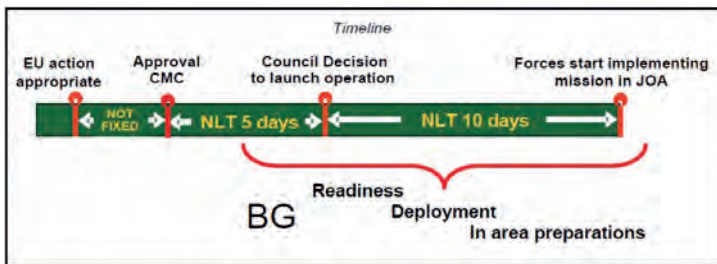
Operatie Artemis in Congo was de eerste autonome militaire EU-missie en geldt als een voorloper van de EUBG

operatie aanleiding om de snelle interventie-capaciteiten van de EU verder te ontwikkelen.³⁸

In februari 2004 onthulden Groot-Brittannië, Duitsland en Frankrijk hun ideeën over een Battlegroup Concept. Zij vonden dat de samenstelling van eenheden moest berusten op maatwerk voor een specifieke missie en dat de primaire focus moest liggen op *bridging operations*: een snelle interventie volhouden tot er af-

33 Ibidem.
 34 Giegerich, *European Military Crisis Management*, 17.
 35 R. de Jong, *Van onderbuik naar onderbouwing. Hoe vormt Nederland het Force Headquarters voor een Duits-Nederlands-Finse EU Battlegroup?* (Den Haag, ministerie van Defensie, Instituut Defensie Leergangen, 2006) 4; WEU European Security and Defence Assembly, 2009.
 36 Andersson, *Armed and Ready?*, 9.
 37 K. Homan, ‘Operation Artemis in the Democratic Republic of Congo’ in: *European Commission. Faster and More United? The Debate about Europe’s Crisis Response Capabilities* (2007) 151-155.
 38 Europese Unie, *EU Battlegroups*, 1.

lossing komt van VN-eenheden of regionale organisaties optredend onder VN-mandaat. Uitgangspunt hiervoor werd de EUBG, met de nadruk op geïntegreerde samenwerking. Dit resulteerde in april 2004 in het vaststellen van de EUBG, waarbij de eerste Battlegroup operationeel moest zijn in 2007. De EU heeft de ambitie om binnen vijf dagen na de goedkeuring van de Europese Raad te beginnen met de missie. Hiervoor is eerst goedkeuring van het *Crisis Management Concept* (CMC) nodig, waarbij eenheden binnen tien dagen nadat de beslissing genomen is op de grond moeten zijn in de *Joint Operations Area* (JOA).³⁹ Dit ambitieuze tijdschema (zie figuur 1) zet niet alleen druk op de besluitvormingsorganen binnen de Europese Unie, maar kan ook beïnvloed worden door de noodzakelijke parlementaire goedkeuring in sommige lidstaten.⁴⁰

BRON: EUROPESE UNIE

Figuur 1 Tijdschema inzet EUBG

Certificering, training en kosten

Om de stand-by status te bereiken moet een Battlegroup eerst gecertificeerd worden. Dit gebeurt op basis van vooraf vastgestelde eisen. Zoals gezegd zijn de deelnemende landen verantwoordelijk voor de beloofde eenheden en ondersteuning. Hoewel certificering een nationale verantwoordelijkheid blijft van de lidstaten bewaakt het Militaire Comité van de Europese Unie het proces. Het Comité krijgt op zijn beurt assistentie van de Militaire Staf van de EU

om te zorgen dat de certificering strikt volgens de regels verloopt. Dit biedt de Europese Unie de gelegenheid om te evalueren of de aangewezen eenheden de vereiste uitrusting en training hebben om de doelstelling van de missie te halen.⁴¹ In een multinationale BG zijn de deelnemende landen verantwoordelijk voor de gereedstelling van hun eenheden. Zij zijn vrij om het opwerktraject inclusief oefeningen naar eigen inzicht in te delen, zolang dit maar leidt tot een succesvolle certificering. Het is dan aan de framework nation om de BG als geheel te certificeren. Voor een goede samenwerking is het aanbevolen de deelnemende landen te laten opereren volgens NAVO-standaarden en criteria. Dit zorgt voor een geleidelijke ontwikkeling van best practices door de vergelijking van de eigen ervaringen met andere landen gedurende het certificeringproces. Een ander voordeel van deze standaardisering is een gezamenlijke interpretatie van de vereiste vaardigheden en uitrusting voor het optreden. Er kleven ook nadelen aan deze min of meer flexibele aanpak. Er zijn grote verschillen in de aanpak en uitvoering van *Command, Control en Communications* (C3) tussen de lidstaten. De samenwerking blijft hierdoor vaak erg nationaal georiënteerd, wat interoperabiliteit kan bemoeilijken.⁴² Er bestaat ook gevaar voor zogenoemde *credibility gaps*, een gebrek aan openheid tussen de verschillende landen over de operationele status en geoefendheid van hun toegezegde eenheden. Dit kan een negatieve invloed hebben op de geloofwaardigheid en samenwerking van een Battlegroup. Een ander probleem is dat de huidige voorbereidingen een door de Europese Unie geleide gezamenlijke certificeringsoefening missen, waardoor landen voor eigen oplossingen kiezen om hun eenheden op te werken tot het vereiste niveau. Samenwerking in een eerder stadium kan bijdragen aan een betere verstandhouding tussen de partnerlanden.

Militaire operaties die betrekking hebben op de EUBG vallen onder het EVDB. De deelnemende staten verdelen de gezamenlijke kosten van een missie volgens het 'Athena mechanisme'.⁴³ Andere kosten, zoals het transport vanuit een deelnemend land naar het inzetgebied, zijn voor rekening van de deelnemer. Hoe meer

39 Idem, 2.

40 Hamelink, 'The Battlegroups Concept, 9.

41 G. Lindstrom, *Enter the EU Battlegroups* (Parijs, European Institute for Security Studies, 2007) 24.

42 Idem, 27-28.

43 Gezamenlijke kosten zijn onder meer het in stand houden van de hoofdkwartieren (OHQ, FHQ en CHQ) transportkosten, communicatie- en toezichtkosten en medische kosten.

FOTO: ASSOCIATED PRESS

De defensie ministers De Maizière, De Crem en Hillen (v.l.n.r.) tijdens een bijeenkomst in 2012: in de EUBG kan Nederland samenwerken met zijn belangrijkste militaire partners, waaronder Duitsland en België

personeel en materiaal een land bijdraagt, hoe hoger de kosten voor dat land zullen zijn. Dit blijkt in de praktijk een complicerende factor te zijn voor landen met een kleinere defensiebegroting. Het grootste ‘mankement’ van de EUBG is dat er nog geen enkele Battlegroup is ingezet, hoewel de EU al meerdere civiele en militaire operaties heeft uitgevoerd en landen behoorlijk geïnvesteerd hebben om deel te kunnen nemen.⁴⁴ Verschillende landen hebben hun frustratie dan ook al laten merken over de passiviteit van de EU om de Battlegroup daadwerkelijk in te zetten.⁴⁵

Belangen van Nederland en België

Ondanks zijn geringe geografische omvang is Nederland consequent aanwezig op het internationale toneel. De bevordering van de internationale rechtsorde is één van de constanten binnen het Nederlandse buitenlands beleid.⁴⁶ Dit blijkt uit de Nederlandse steun voor en deelname aan stabilisatiemissies en het bieden van humanitaire hulp aan uiteenlopende landen.

Als handelsland is Nederland het meest gebaat bij internationale stabiliteit. Na het uiteenvallen van het Warschaupact en de beëindiging van de Koude Oorlog, waarmee de dreiging voor West-Europa wegviel, besloot de regering de krijgsmacht in te zetten om de internationale rechtsorde te bevorderen. Dit paste in de Nederlandse ambitie om een actieve rol te spelen in de internationale betrekkingen tussen Europese landen.⁴⁷ Volgens Rem Korteweg, analist bij het *The Hague Centre for Security Studies* (HCSS), heeft Nederland door zijn geopolitieke ligging, internationale juridische traditie, maritieme oriëntatie en geschiedenis

- ⁴⁴ *International Institute for Strategic Studies, The Military Balance 2010. The Annual Assessment of Global Military Capabilities and Defence Economics* (Londen, Routledge, 2010) 104.
- ⁴⁵ T. Koivula, ‘The Origins and the First Years of the European Union Battlegroups.’ *Diskussion and Debatt* (1) (2010) 110. Zie: www.kkrva.se.
- ⁴⁶ R. Andeweg en G. Irwin, *Governance and Politics of the Netherlands* (second ed.) (New York, Palgrave Macmillan, 2005) 216; R. Korteweg, *The Superpower, the Bridge Builder and the Hesitant Ally. How Defence Transformation Divided NATO (1991-2008)*, (Leiden, Leiden University Press, 2011) 235.
- ⁴⁷ Korteweg, *The Superpower*, 216.

zowel een Atlantische als een Europese veiligheidsfocus. Dat biedt de mogelijkheid om als ‘bruggenbouwer’ te fungeren in de internationale gemeenschap.⁴⁸

Redenen voor militaire samenwerking

De relevantie van kleinere Europese staten zoals Nederland en België ligt in hun bereidheid deel te nemen aan operaties met bevriende landen. Een belangrijk argument van Nederland om in dit soort operaties te stappen is dan ook dat zij de internationale rechtsorde ondersteunen. Daarnaast is er de behoefte om snel te kunnen reageren op crisissituaties, één van de voornaamste redenen voor Nederland om mee te doen aan de EUBG. Andere motieven voor Nederland om bij te dragen aan de EUBG zijn versterking van het Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid (GVDB) en een sterkere militaire rol voor de Europese Unie in de wereld.

Als een handelsland dat belang heeft bij internationale stabiliteit voert Nederland een actief veiligheidsbeleid. Voormalig minister van Buitenlandse Zaken Maxime Verhagen vond dat Nederland meer moest investeren in Europese defensie-aangelegenheden, zodat Europa militair gezien autonomer zou kunnen optreden. Amerika verschuift zijn aandacht onder meer naar Azië en wil dat Europa militair meer zelf doet. Een versterking van Europa – en Nederland – op militair gebied zou ook positief uitpakken voor de NAVO, want de lasten voor de Europese veiligheid worden dan gedeeld door de samenwerkende lidstaten en er ontstaat meer ruimte voor cohesie en dialoog tussen de beide organisaties.⁴⁹

Al vanaf het prille begin is Nederland betrokken bij de European Battlegroup. In 2007 werkte Nederland daarin samen met Duitsland en Finland en in 2010 met het Verenigd Koninkrijk. In 2011 was Nederland *lead nation* in de samenwerking met Duitsland, Oostenrijk, Finland en Litouwen. In de EUBG kan Nederland samenwerken met zijn belangrijkste militaire partners België, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk.⁵⁰ De langdurige en succesvolle militaire samenwerking met deze landen biedt een gedegen basis voor toekomstige samenwerking in een Battlegroup.⁵¹ Een positief gevolg is dat de voorbereidingstijd bij een inzet verkort kan worden en dat deze samenwerking ook politiek gezien wenselijk is. Dit laatste is in lijn met het Nederlandse streven om internationale militaire samenwerking te versterken en politieke en militaire risico's te delen met partnerlanden. Het behoud van operationele effectiviteit is hierbij ook van belang. Er moet genoeg vertrouwen zijn tussen de verschillende landen om eenheden aan te bieden, te formeren en de EUBG gezamenlijk in te zetten. De ongeschreven regel luidt dat hoe meer (militaire) middelen een land beschikbaar stelt aan een internationale organisatie, des te groter zijn invloed in die organisatie is. Dit gaat niet alleen op voor de NAVO, maar ook voor de Europese Unie.⁵²

Aangezien Battlegroups ingezet worden in crisissituaties valt er op voorhand niets te zeggen over de omstandigheden. Hierdoor kan er geen ‘standaardmandaat’ opgesteld worden voor de missie. De Europese Raad zal een mogelijke inzet van de Battlegroup moeten goedkeuren. Dit betekent dat de Nederlandse regering invloed kan uitoefenen op de wijze van inzet en het besluitvormingsproces. Het Nederlandse parlement dient continu op de hoogte te worden gehouden, niet alleen bij een daadwerkelijke inzet, maar ook tijdens internationale onderhandelingen en besluitvorming rond een mogelijke inzet.⁵³

Het Battlegroup Concept en het Nederlandse streven naar snel inzetbare, expeditie-eenheden passen goed bij elkaar.⁵⁴ Nederland ziet deze samenwerking ook als een goede manier om bij te dragen aan de slagkracht van de EU

48 Idem, 233.

49 M. Verhagen, ‘Veranderende wereld, veranderende waarden. Nederlands buitenlands beleid in de 21e eeuw’ in: *Internationale Spectator* 62 (10) (2008) 511.

50 Querido en Van den Brink, ‘Zin en onzin van EU Battlegroups’, 338.

51 Nederland rekt België, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk tot zijn belangrijkste bilaterale Europese partners op veiligheidsgebied. De Belgisch-Nederlandse marinesamenwerking (BeNeSam), het 1e Duits-Nederlandse Legerkorps en de UK/NL Amphibious Force zijn voortgekomen uit de nauwe bilaterale betrekkingen met deze landen.

52 De Jong, Van onderbuik naar onderbouwning, 6.

53 Ministerie van Defensie, ‘Beslissing over Nederlandse deelname’ (2011). Zie: www.defensie.nl.

54 Querido en Van den Brink, ‘Zin en onzin van EU Battlegroups’, 337-338.

FOTO: VERENIGDE NATIES

België profileert zich internationaal steeds sterker: minister van Defensie De Crem (links) bij een recent bezoek aan VN-chef Ban Ki-Moon

door het leveren van hoogwaardige kennis en kunde om zodoende de interoperabiliteit tussen de Europese krijgsmachten te vergroten. In 2013 zal de oefening *Adjacent Lowlands* plaatsvinden. Hieraan nemen een Belgische en een Nederlandse brigadestaf deel met als doel om verder kennis te maken met elkaars procedures en werkwijzes. Door wederom bij te dragen aan een Battlegroup, ditmaal samen met België, laat Nederland zien dat het zijn verantwoordelijkheid voor Europese militaire samenwerking en veiligheid neemt.

België: voorvechter van Europese samenwerking
Tegen het einde van de Koude Oorlog maakte België als één van de eerste landen de verschuiving van hoofdzakelijk NAVO-georiënteerd naar een focus op het Europees buitenlands- en veiligheidsbeleid. Het was de Belgen al snel dui-

delijk dat Europese samenwerking de enige manier zou zijn om een relevant en betaalbaar militair apparaat in stand te houden.⁵⁵ De verschuiving van territoriale verdediging naar expeditionair optreden heeft een aantal problemen opgeleverd voor de Belgische krijgsmacht. Na de Koude Oorlog zette een scherpe daling van de defensiebegroting in, ondanks deelname aan operaties in Libië, Afghanistan, Libanon, Afrika en in de Golf van Aden en volgden meerdere onvoltooide hervormingsplannen. De roep voor een sterker Europees defensieapparaat leidt onbedoeld tot spanningen met de meer NAVO-georiënteerde lidstaten. Dat de steun voor Europese samenwerking van België niet altijd leidt tot daadwerkelijke samenwerking in

55 S. Biscop, 'Belgian Defence Policy. The Fight Goes On'. *Security Policy Brief Nr. 32* (Brussel, Egmont Instituut, Koninklijk Instituut voor Internationale Betrekkingen, 2011) 1.

een Europees kader ondermijnt de Belgische positie en status. Daarnaast is ook de binnenlandse politiek verdeeld over thema's rond collectieve veiligheid door deelname aan multinationale organisaties en het gebruik van geweld en een meer pacifistische wijze van optreden. Dit laatste komt dan ook vooral voort uit de Belgische geschiedenis als slagveld van Europa.⁵⁶

Verdergaande samenwerking levert België ook inzichten op in de kennis die Nederland heeft opgedaan in Afghanistan

België profileert zich internationaal steeds sterker. Bij de EUBG zal België in 2014 de leiding van de Battlegroup op zich nemen en 1.500 militairen leveren. Naast Nederland zullen Duitsland, Spanje en Luxemburg hier ook aan deelnemen.⁵⁷ Ook in 2015 wil België meedoen aan de EUBG.⁵⁸ België heeft diverse samenwerkingsverbanden met omliggende landen. Een voorbeeld is de langdurige samenwerking met Nederland op maritiem gebied, maar ook de samenwerking van de Belgische Landcomponent met eenheden van Duitsland, Frankrijk, Luxemburg en Spanje in het *Eurocorps* wijzen op internationale ambities.⁵⁹ Daarnaast heeft België in de eerste helft van 2012 met 450 militairen (genie, luchtverdediging en logistieke ondersteuning) bijgedragen aan de EUBG onder leiding van Frankrijk. België schafte in 1993 als één van de eerste landen de dienstplicht af en

ging over op een beroepsleger. Als gevolg van het Regeerakkoord van 2011 zal de personele capaciteit van de Belgische krijgsmacht moeten afnemen tot 32.000 man (in 2000 was dat nog 44.500). In de *Uiteenzetting van de visie van de minister van Landsverdediging* van 18 januari 2012 formuleerde minister De Crem de belangrijkste doelstellingen voor de Belgische krijgsmacht. Hij legde de nadruk op een versterking van internationale samenwerking op basis van gemeenschappelijke doelen en ambities, efficiëntie en kostenbesparende maatregelen met oog voor de toekomst.⁶⁰

Samenwerking met de grotere krijgsmacht van Nederland biedt België een aantal voordelen. Allereerst is het een goede manier om de verbondenheid tussen beide landen te bevestigen. Daarnaast levert samenwerking voordelen op, zoals de gezamenlijke inkoop van munitie en onderdelen. Kostenbesparing en efficiënter gebruik van middelen zijn ook voor België belangrijk. Verdergaande samenwerking levert België ook inzichten op in de kennis die Nederland heeft opgedaan in Afghanistan op het gebied van samengestelde eenheden en commandovoering. Wie over samenwerking met België schrijft ontkomt echter niet aan de politiek, want verdere samenwerking tussen Nederland en België zou weleens tegen het zere been van Wallonië kunnen zijn, dat de voorkeur zou kunnen geven aan een intensievere samenwerking met Frankrijk. De voertaal binnen de EUBG (en veel internationale samenwerkingsverbanden) is Engels dus dat zou geen belemmering moeten vormen voor beide landen.

Conclusie

Er zijn grote overeenkomsten tussen de gewenste inzet van de krijgsmachten en de internationale ambities van zowel Nederland als België. Beide landen zien zich geconfronteerd met harde bezuinigingen, waardoor het ambitieniveau noodgedwongen moet worden verlaagd. Daarnaast hebben beide landen een tot op zekere hoogte vergelijkbare *strategic culture* en een gedeelde geschiedenis. Een ander voordeel van samenwerking tussen Nederland en België is dat er op maritiem vlak al jaren een

56 Ibidem.

57 Ministerie van Landsverdediging, 'Deelname van Defensie aan NRF en EUBG van 2013 tot 2016' (2012). Zie: www.pieterdecrem.be.

58 Ibidem.

59 'De militaire bijdrage van België aan het Europees veiligheids- en defensiebeleid', *Egmont Paper 14* (Brussel, Egmont Instituut, Koninklijk Instituut voor Internationale Betrekkingen, 2007) 13-14.

60 P. de Crem, 'Uiteenzetting van de visie van de minister van Landsverdediging' (2012). Zie: www.pieterdecrem.be.

goede verstandhouding is, hoewel dit gezien de specifieke aard niet zomaar te vertalen valt naar samenwerking van de gezamenlijke landstrijdkrachten. Vertrouwen in elkaars handelen en intenties is voor de samenwerking tussen beide landen van groot belang om de samenwerking te laten slagen. Critici van een verdieping van de samenwerking van beide krijgsmachten wijzen op een mogelijk verlies aan soevereiniteit voor beide landen. Maar België en Nederland zien zich nu eenmaal geconfronteerd met problemen waarbij *pooling* en *sharing* van eenheden of enablers een goede oplossing zou kunnen bieden en samenwerking in de EUBG een goede test zou kunnen vormen. Verlies aan soevereiniteit binnen het besluitvormingsproces is in deze tijd van internationale samenwerking niets nieuws. De Battlegroup zou kunnen werken als katalysator voor de verdere samenwerking tussen beide landen (en Luxemburg) en andere landen kunnen bewegen om dit voorbeeld met buurlanden te volgen. Dit kan weer leiden tot een intensivering van de al bestaande samenwerking van marine, landmacht en luchtmacht, maar ook op bij opleiding, training en zelfs de aanschaf van wapensystemen voor gezamenlijk gebruik. Voordelen van een meer structurele militaire samenwerking zullen ten goede komen aan de nationale capaciteiten van beide landen, maar ook aan partnerlanden of organisaties zoals de VN, de EU en de NAVO, die kunnen profiteren van de interoperabiliteit en de opgedane kennis en kunde van het gezamenlijke Belgische en Nederlandse optreden. Met het oog op een verdere uitbreiding van de defensiesamenwerking zouden beide landen ook eens te rade kunnen gaan bij de Scandinavische landen, die al een verregaande samenwerking hebben binnen het raamwerk van de *Nordic Defence Cooperation*.

Aangezien de daadwerkelijke Belgisch-Nederlandse samenwerking binnen de EUBG nog moet plaatsvinden zijn conclusies over de evaluatie ervan pas te verwachten na 2014. Vast staat wel dat de EUBG kansen biedt voor verdieping van de militaire relatie tussen beide landen. Samenwerking in de European Battlegroup vormt in die zin dus een belangrijke eerste test voor een noodzakelijke investering in de toekomst. ■

Overige literatuur

- Adviesraad Internationale Vraagstukken, *Europese defensiesamenwerking. Soevereiniteit en handelingsvermogen*, AIV-advies Nr. 78 (Den Haag, januari 2012).
- R. DeJong, *Missions and challenges of the European Battlegroups* (United States Army War College, Carlisle Barracks, 2009).
- European Union Institute for Security Studies, *The European Security Strategy 2003-2008. Building on common interests* (2009) Zie: www.iss.europa.eu.
- J.S.J. Hillen, 'Nota internationale militaire samenwerking' (2012), zie: www.rijksoverheid.nl.
- G. Messevy-Whiting, en T. Williams, 'Launching EU Battlegroups: A RUSI European security programme study', *Occasional Paper* (Londen, Royal United Service Institute, 2009).

Zingeving na de missie

Over trage vragen en aandachtige antwoorden

Uitzendervaringen zijn vormend voor de mens die op missie is geweest. Ze leiden vaak tot meer inzicht in de eigen persoon, anderen en de wereld. Met de meeste veteranen gaat het na terugkeer van een uitzending goed, al kost het tijd en moeite om weer te wennen aan de thuissituatie. Een aantal van hen heeft meer moeite om de bijzondere ervaringen een plek te geven. Vragen over zingeving vervullen in dit proces een belangrijke rol bij het geestelijk welbevinden van veteranen. Maar wat is zingeving precies? Met welke zingevingsvragen worden veteranen na hun uitzending geconfronteerd? En hoe kunnen zij hier op een meer gerichte wijze mee omgaan?

*Drs. E.A. Kamp – kapitein-luitenant ter Zee bij de Dienst Humanistische Geestelijke Verzorging**

Veteranen hebben het niet vaak expliciet over zingeving.¹ Zingeving is een lastig begrip. Het is moeilijk grijpbaar en wordt al gauw als zweverig gezien. Daarnaast is zingeving voor veel mensen een onderwerp dat privé is en waarover men niet met iedereen spreekt.

Ik streef met dit artikel twee doelen na. Ik wil duidelijk maken wat zingeving is en wat een bruikbaar model kan zijn om daaraan invulling te geven. Ik wil ook inzichtelijk maken met welke zingevingsvragen veteranen na een missie worden geconfronteerd.

Achtereenvolgens ga ik in op de factoren die een richtinggevende rol kunnen spelen bij het vinden van een antwoord. Ik rond af met enkele suggesties, in de vorm van tips en tools, hoe op een meer concrete wijze invulling kan worden

gegeven aan persoonlijke levensvragen na een militaire uitzending.

Primaire levensbehoefte

De vraag naar de zin van het bestaan is net zo oud als de mensheid zelf. Zingeving is een menselijke behoefte en volgens de Oostenrijkse neuroloog en psychiater Viktor Frankl zelfs een primaire levensbehoefte.² In iedere cultuur, godsdienst of levensbeschouwing speelt de vraag waar de mens vandaan komt en wat zijn bestemming is, een belangrijke rol.

De Germanen geloofden in drie werelden die met elkaar in contact stonden: een godenwereld met een oppergod (Wodan of Odin), een onderwereld met slangen, draken en andere mythische wezens, en daartussen de mensenwereld. Zij geloofden in een leven na de dood. Wie als dapper krijger sneuvelde, mocht naar de bovenwereld, het Walhalla.

In de Griekse mythologie geeft het verhaal van de doos van Pandora een antwoord op de vraag naar de zin van het bestaan. Pandora was door Zeus naar de aarde gezonden om Prometheus,

* De auteur is werkzaam als coördinator Geestelijke Verzorging bij het Veteraneninstituut. Dit artikel kwam tot stand naar aanleiding van het symposium 'Zingeving na de missie', gehouden op 28 november 2012 op het Veteraneninstituut in Doorn

1 Dit artikel hanteert de (nieuwe) definitie van veteraan, zoals deze sinds 30 juni 2012 van kracht is. Dit betekent dat alle actief dienende militairen die op uitzending zijn geweest ook veteraan zijn. De gangbare termen zijn nu: veteranen in werkelijke dienst en veteranen uit dienst.

2 V.E. Frankl, *Man's Search for Meaning* (Boston, Beacon Press, 1959) 140.

die het vuur van de hemel had gestolen, te straffen. Zeus had Pandora een doos meegegeven en toen zij die uit nieuwsgierigheid opende, vlogen er kwalen en ellende uit om zich over de aarde te verspreiden.

Pandora probeerde de doos snel te sluiten, maar alleen de hoop bleef aan de rand van de doos hangen. De hoop dat het aardse leven, het menselijke bestaan, niet zonder zin is en dat er betere tijden volgen, is het antwoord van de oude Grieken op de vraag naar de zin van het leven.

De vraag naar de zin van ons bestaan heeft ook in andere delen van de wereld door de tijd heen een centrale rol gespeeld. In onder meer India ontwikkelde zich het boeddhisme, waarin het opbouwen van karma, het wedergeboren worden om uiteindelijk verlicht te geraken (Bodhisattva), tot het centrale doel van het leven werd verheven.

Met deze volstrekt willekeurige voorbeelden wil ik aangeven dat niet alleen de monotheïstische godsdiensten, zoals het jodendom of christendom, een antwoord hebben geformuleerd op de vraag naar de zin van het bestaan. Integendeel. Zingeving is een primaire menselijke behoefte en is van alle tijden en plaatsen.

Model voor zingeving

Er zijn in de loop der jaren veel modellen ontwikkeld om zingeving te verhelderen, echter weinig zijn zo concreet en toepasbaar als het model van de Amerikaanse psycholoog Roy Baumeister. In 1991 publiceerde hij zijn baanbrekende werk 'Meanings of life', dat inmiddels internationaal veel erkenning geniet.

Baumeister beschrijft hoe mensen zin en betekenis aan hun leven geven, en wat daarvoor nodig is. Hij onderscheidt in het proces van zingeving vier categorieën voorwaarden. Om dit aanschouwelijk te maken gebruikt hij de metafoor van het boodschappenlijstje, dat volgens hem ieder mens bij zich draagt.³ De mate waarin de mens met het boodschappenlijstje ook daadwerkelijk zijn of haar boodschappenmand kan

FOTO AVDD

Aankomst na uitzending op vliegbasis Eindhoven

vullen, bepaalt uiteindelijk het antwoord op de vraag of het leven zinvol wordt gevonden of niet.

Het boodschappenlijstje kan helpen bij het verkennen, het inzichtelijk en bespreekbaar maken van zingevingvragen. Volgens Baumeister heeft ieder mens behoefte aan:

- Doelgerichtheid: de kern van deze behoefte is dat activiteiten of inspanningen in het heden gericht zijn op een doel in de toekomst.
- Rechtvaardiging: mensen hebben behoefte aan de ervaring dat het goed is hoe men denkt en handelt. Dit bereiken ze door normen en waarden te ontwikkelen, die worden doorgegeven door de eigen cultuur en groepen.
- Controle: deze behoefte is nauw verbonden met het concept van de eigen regie over het leven, waarbij ervaringen van zinvolheid voortvloeien uit het feit dat men controle kan uitoefenen op de omgeving.
- Eigenwaarde: deze vierde en laatste voorwaarde omschrijft Baumeister als de behoefte aan zelfrespect en de aanspraak op respect van anderen.

3 R.F. Baumeister, *Meanings of Life* (New York/London, Guilford Press, 1991) 29.

Het hiervoor beschreven model is een methode om tot een praktische invulling van het theoretische en soms ingewikkelde begrip ‘zingeving’ te komen.

Zingeving: een omschrijving

Met de wetenschap van het voorgaande model wil ik een omschrijving geven van wat zingeving volgens mij – kort gezegd – is: *Zingeving is wat motiveert om te leven.*

In zingeving vinden we in wat voor ons de moeite waard is, wat betekenis geeft aan ons leven. Het gaat hier om onze drijfveren, onze ambities, iets wat boven ons eigen leven uitstijgt. Het zijn mensen, zaken en gebeurtenissen die we voor geen goud zouden willen missen en die voor ons van levensbelang zijn.

Meer concreet zijn voorbeelden van zingeving: mijn kinderen, partner, vrienden, mijn levensbeschouwing of geloof, mijn werk, mijn vrije tijdsbesteding, mijn gezondheid, maar ook waarden als vrijheid en vriendschap.

Een wezenlijk kenmerk van het vinden van antwoorden op vragen naar de zin van belangrijke gebeurtenissen in ons leven is dat ze traag verlopen. Een eigenschap van dit type vragen is dus dat er geen snelle en makkelijke antwoorden zijn te geven. Op de vraag ‘wat we vanavond zullen eten?’ is meestal wel snel antwoord te geven. Bij zingevingsvragen gaat dat minder vlug. Het kost tijd om tot een dieper en duurzaam inzicht te komen.

Dit is de reden waarom zingevingsvragen ook wel ‘trage vragen’ worden genoemd.⁴ De term ‘trage vragen’ is bedacht door prof. dr. H. Kunneman, hoogleraar sociale en politieke theorie aan de Universiteit voor Humanistiek.

Mensen zijn niet iedere dag bezig met de vraag naar de zin van hun bestaan. Soms is er een specifieke aanleiding nodig om deze vraag wél

te stellen. Zingeving ontstaat wanneer mensen worden geconfronteerd met de vraag naar wat hen motiveert om te leven en wanneer zij naar aanleiding van deze vraag de behoefte ontwikkelen om gebeurtenissen in een breder perspectief te plaatsen.

Impliciete zingeving

Er kan daarbij onderscheid worden gemaakt tussen impliciete zingeving, dat betrekking heeft op alledaagse zin- en betekenisgeving, en expliciete zingeving, op existentieel en spiritueel niveau.⁵

Bij impliciete zingeving gaat het om de voortdurende, vanzelfsprekende betekenisgeving in het dagelijks leven. Het betreft alledaagse zaken, zoals het vieren van een verjaardag, het moment waarop de zon schijnt of het schrijven van een gedicht. Op zulke momenten is er sprake van een ervaring van zin waarin alles een beloftevolle richting lijkt uit te wijzen.

Expliciete zingeving

Expliciete zingeving heeft betrekking op vragen als: waarom overkomt mij dit? Wat is de zin van mijn leven? Waarom zijn wij op aarde? Wanneer zulke vragen zich aandienen liggen daar volgens godsdienstpsycholoog prof. dr. J. van der Lans vaak drie uitzonderlijke situaties aan ten grondslag.⁶

Drie uitzonderlijke situaties

Ten eerste dienen zingevingsvragen zich aan wanneer iemand met problemen kampt die er voor zorgen dat er behoefte is aan verandering. Voorbeelden hiervan zijn: op straat leven, of verslaafd zijn. Ten tweede wanneer iemand een gevoel van leegte ervaart, doordat diepe immateriële behoeften niet worden bevredigd, bijvoorbeeld vanwege het gemis aan liefde. De derde situatie waarbij vragen naar zin zich aandienen, is wanneer iemand te maken krijgt met een ingrijpende levenservaring. Dit laatste wordt ook wel een ‘belevenis intensieve gebeurtenis’ genoemd.

Hierbij moeten we denken aan de geboorte van een kind, een scheiding, een ongeneeslijke

4 H. Kunneman, *Voorbij het dikke ik* (Amsterdam, Uitgeverij SWP, 2005) 231.

5 H.A. Alma en A. Smaling, *Waarvoor je leeft* (Amsterdam, Uitgeverij SWP, 2009) 17-18.

6 J.M. van der Lans, *Zingeving en levensbeschouwing* (Utrecht, De Tijdstroom, 1992) 8.

FOTO AVDD

Op patrouille in de provincie Uruzgan in Afghanistan

ziekte of het overlijden van een dierbare. Het op missie gaan, zowel voor de militair als het thuisfront, kan ook worden gerekend tot een belevenis intensieve gebeurtenis.

Het verbindende element in deze derde uitzonderlijke situatie is dat door een of meerdere gebeurtenissen bepaalde vanzelfsprekende waarden en overtuigingen niet meer zo vanzelfsprekend blijken te zijn. Ze brengen ons bestaan – met al zijn zekerheden – aan het wankelen.

Levensbeschouwing en zingeving

Van oudsher worden antwoorden op zingevingsvragen gevonden via levensbeschouwingen en godsdiensten. Deze geven een kader waarbinnen verklaringen voor belevenis intensieve gebeurtenissen worden geduid. Eén van die existentiële vragen is wat er met de mens gebeurt na de dood.

Godsdiensten: een hogere macht

Binnen de monotheïstische godsdiensten (jodendom, christendom en islam) wordt altijd een mogelijk antwoord gezocht in relatie tot een hogere macht. De zin van het leven is vooraf bepaald en vindt in ieder geval plaats binnen de context van een God. Een belangrijke bron voor het vinden van antwoorden vormen de heilige geschriften (thora, bijbel en koran), waarvan de inhoud door openbaringen, visioenen, dromen en verkondigingen tot de mens is gekomen.

In de bijbel wordt over de dood gesproken van een wederopstanding: *'16 Wanneer het signaal gegeven wordt, de aartsengel zijn stem verheft en de bazuin van God weerklinkt, zal de Heer zelf uit de hemel neerdalen. Dan zullen eerst de doden die Christus toebehoren opstaan'.⁷*

In de loop van de tijd zijn er weliswaar theologen geweest die de teksten anders zijn gaan interpreteren, maar dit neemt niet weg dat de bijbel zelf voor christenen een belangrijk document is als zingevingskader.

Humanisme: de mens zelf

Het humanisme stelt de mens zelf centraal als belangrijkste schepper van zingeving. Antwoorden op existentiële vragen worden altijd gezocht in relatie tot de medemens. Er is geen vooraf bepaalde zin; mensen moeten deze zelf zoeken. Zij doen dit door gebruik te maken van hun verstand, van de rede en van hun vermogen om onderscheidend te oordelen. *'Het humanisme is de levensovertuiging die probeert leven en wereld te begrijpen uitsluitend met menselijke vermogens. Het acht wezenlijk voor de mens zijn vermogen tot onderscheidend oordelen, waarvoor niets of niemand buiten hem verantwoordelijk kan worden gesteld.'⁸*

Naast de monotheïstische godsdiensten en het humanisme zijn er veel meer godsdiensten en levensbeschouwingen (hindoeïsme, antroposofie) die een kader bieden voor zingeving.

7 Nederlands Bijbelgenootschap, *De Nieuwe Bijbelvertaling* (Haarlem, Nederlands Bijbelgenootschap, 2004) 1 Tessalonicenzen 4.

8 Humanistisch Verbond, *Beginselverklaring HV* (Amsterdam, Humanistisch Verbond, 1973) 1.

Ik noem hier expliciet de drie monotheïstische godsdiensten en het humanisme, omdat zij de meest voorkomende levensbeschouwingen zijn binnen de Nederlandse krijgsmacht en veteranen kunnen helpen bij het zoeken van aandachtige antwoorden op trage vragen.

Veteranen en zingeving

De aandacht voor zingeving en betekenisgeving rond militaire uitzendingen is de laatste jaren toegenomen. Naast de publicaties van verschillende geestelijk verzorgers die bij Defensie werkzaam zijn (Hetebrij en Fonteijn) is ook binnen het vakgebied van de psychologie aandacht voor trage vragen gekomen.⁹

In 2009 promoveerde Michaela Schok, wetenschappelijk medewerker van het Veteraneninstituut, op het proefschrift 'Meaning as a mission'. Een van de belangrijke conclusies van Schok is dat veteranen in veruit de meeste gevallen positief op hun uitzending terugkijken.¹⁰ Vanuit mijn gesprekken met veteranen als geestelijk verzorger bij de krijgsmacht neem ik een drietal kenmerken waar als het gaat over hun omgang met zingeving na een militaire uitzending.

Ten eerste helpt het in de gesprekken om zingeving zo concreet mogelijk te houden. Het is zaak om het dicht bij de grond te houden en niet abstract te spreken over persoonlijke levensvragen. De vraag naar wat een gebeurtenis voor iemand heel praktisch betekent, helpt daarbij.

Ten tweede vinden veteranen het belangrijk om in gesprekken over zin en betekenisgeving te spreken met iemand die een soortgelijke ervaring heeft. De gedachte bestaat dat een persoon die zelf ook op uitzending is geweest beter kan begrijpen wat het betekent om bijvoorbeeld lang van huis te zijn. Veteranen kunnen een afwerende houding tegenover buitenstaanders hebben en vinden dat zij hun ervaringen maar moeilijk met hen kunnen delen.

Ten derde kost het veteranen tijd om zicht te krijgen op de zingevingsvragen die hen na de missie bezighouden. Dit proces verloopt langzaam. Het vergt tijd en aandacht om na een uitzending weer thuis 'te landen' en een antwoord te vinden op trage vragen. Vaak dienen zingevingsvragen zich aan ná het verlaten van de dienst of op latere leeftijd en maken veteranen de balans op wat een uitzending voor hen heeft betekend en hoe dat een plaats in hun eigen levensverhaal krijgt.

Om te verduidelijken met welke zingevingsvragen veteranen na een uitzending worden geconfronteerd, bespreek ik nu de vier meest voorkomende trage vragen die ik in mijn eigen praktijk ben tegengekomen. Bij iedere vraag zal ik uitleggen welke factoren een richtinggevende rol spelen bij het vinden van een antwoord. Omdat het meestal gaat om zeer persoonlijke ervaringen is er geen standaard antwoord te geven.

Centrale zingevingsvragen

De eerste centrale zingevingsvraag luidt als volgt:

1. Vond ik mijn deelname aan de missie zinvol?
Voordat ik inga op de bovenstaande vraag, hecht ik eraan op te merken dat het hier uitdrukkelijk gaat om de vraag of de veteraan zelf zijn of haar deelname aan de missie zinvol vond. De vraag of missies in zijn algemeenheid bijdragen aan een veiligere of betere wereld is hier niet aan de orde.

Het zal duidelijk zijn dat er geen eensluidend antwoord op deze eerste vraag is te geven. Of de veteraan deelname aan de missie als zinvol beoordeelt, hangt niet alleen af van de manier waarop hij op deze periode terugkijkt, het is ook afhankelijk van de verwachtingen die hij had voorafgaand aan deelname van de uitzending. Als militairen voor de eerste keer op missie gaan, kunnen zij hooggespannen verwachtingen hebben. Hoe zal het zijn om in een ander land voor bijna een half jaar te wonen en te werken? Hoe zal het zijn om binnen de organieke eenheid samen te werken?

⁹ L.W.A. Hetebrij, *Veerkracht* (Den Haag, Dienst Humanistische Geestelijke Verzorging, 2009). H. Fonteijn, *Woestijnpost* (Amsterdam, Ark boeken, 2007).

¹⁰ M.L. Schok, *Meaning as a mission* (Delft, Eburon, 2009) 106.

Naast deze onzekerheden kunnen militairen het idee hebben dat zij eindelijk datgene gaat doen waarvoor zij maandenlang hebben getraind. Zij willen nu wel eens zien of het geleerde in de praktijk werkt. Maar bovenal gaan zij op missie om te zorgen voor veiligheid en stabiliteit in een regio, zodat de inwoners van een land net als wij in het Westen in een democratisch staatsbestel hun welvaart kunnen ontwikkelen. Vooral deze laatste verwachting kan bitter tegenvallen.

Het vergt vaak jaren voordat politieke groeperingen elkaar niet meer tegenwerken en ze elkaar niet meer bevechten. Dat is meestal een langdurig en moeizaam proces. Het is daarom aan te raden dat militairen zich vooraf goed realiseren dat hun rol in deze beperkt is. Het is een belangrijke rol, maar zij kunnen niet in hun eentje de wereldvrede dichterbij brengen.

Schok stelt dat verwachtingspatronen vóór de uitzending over het doel van de missie een mindset creëren die van invloed is op het betekenisgevingsproces na de uitzending.¹¹ Wanneer veteranen zich vooraf bedenken dat zij zich beter bezig kunnen houden met die zaken waarop zij wel invloed kunnen uitoefenen, geeft dat een nuchtere en realistische kijk op hun inzet en voorkomt het teleurstelling.

De beantwoording van de vraag of de veteraan deelname aan de missie zinvol vond, is ook van een aantal positieve en negatieve ervaringen afhankelijk. Wanneer zij tijdens de uitzending bijvoorbeeld niet goed hebben kunnen samenwerken in de eigen eenheid, wanneer zij en het thuisfront door de lange tijd van huis uit elkaar zijn gegroeid, wanneer zij tijdens een uitzending collega's hebben verloren of gemerkt hebben dat zij bij een deel van de lokale bevolking helemaal niet welkom zijn, dan kunnen zij tot de conclusie komen dat deelname aan de missie helemaal niet de moeite waard was.

Naast persoonlijke ervaringen spelen ook de ervaringen van de omgeving van de veteraan een rol. Als de berichtgeving in de media over een uitzending, neem bijvoorbeeld Srebrenica, vooral negatief is, beïnvloedt dit hun eigen

opinie. Uit het onderzoek van Schok blijkt dat de sociale steun uit de (in)directe omgeving van de veteraan van cruciaal belang is bij het evalueren van de uitzending.¹²

2. *Kijk ik na de missie anders tegen mijn relatie(s) aan?*

Op uitzending gaan, legt een vergrootglas op verbanden tussen mensen. Een aantal maanden fysiek van elkaar gescheiden leven, met ieder toch min of meer zijn eigen leven, geeft een nieuwe kijk op relaties. Dit gescheiden leven roept vragen op. Hoe ga ik om met eenzaamheid? Kan ik met mijn partner een andere zinvolle aanvullende inhoud van mijn leven vinden? Hoe ga ik om met de menselijke behoefte aan genegenheid en intimiteit? Is dit nu het 'gescheiden' leven met mijn partner zoals ik mij had voorgesteld? Kortom, het op uitzending gaan brengt een nieuwe dynamiek in de verhouding tussen mensen.

Ook op deze tweede vraag is geen standaardantwoord te geven. Er zijn mensen die tijdens de uitzending trots zijn op hun partner, omdat deze zichzelf thuis goed redt. Zij vinden het fijn dat hun partner zijn of haar eigen weg vindt en probeert om er het beste van te maken. Voor de meeste veteranen werkt het geruststellend om te merken dat ze zich tijdens de uitzending geen zorgen hoeven te maken over hun thuisfront. Zij kunnen zich concentreren op hun werk en hoeven zich niet te bekommeren om thuis.

Maar het gebeurt ook dat jaloezie de kop op steekt. Vooral wanneer de partner in Nederland vol enthousiasme vertelt waar hij of zij het afgelopen weekend nu weer uit is geweest en wat voor leuke mensen hij of zij heeft ontmoet. Dit kan voor onbegrip zorgen, vooral bij de veteraan die niet even in het weekend met zijn partner kan stappen.

Ook kan het gebeuren dat een partner in Nederland verliefd wordt op een ander of alleen maar voor de seks het bed met iemand anders

¹¹ Ibidem, 156.

¹² Ibidem, 142.

Veteraan met relatie na terugkeer van uitzending

deelt. Men kan denken: ‘Wat niet weet, wat niet deert!’, maar ook tot de conclusie komen dat hij of zij niet meer zo veel genegenheid voelt voor de partner op uitzending. Dit kan leiden tot uiterst pijnlijke situaties, waarbij het voor de veteraan niet langer mogelijk is om aan de missie te blijven deelnemen.

Er is niet eerder uitgebreid onderzoek gedaan naar de invloed van uitzendingen op de duurzaamheid van relaties. Ik heb het vermoeden, op basis van mijn eigen ervaringen, dat het percentage echtscheidingen in vergelijking tot andere beroepen in Nederland relatief hoog is bij veteranen.¹³

Wanneer het vertrouwen in elkaar is geschon- den door de fysieke, maar misschien ook wel de geestelijke afstand kan het heel lang duren voordat de verhoudingen weer zijn genorma- liseerd. Anderzijds kan het op missie gaan ook de relatie tussen mensen verder bestendigen en er toe leiden dat men daadwerkelijk weet ‘voor elkaar bestemd’ te zijn.

Wanneer partners de beproeving van een uit- zending goed doorstaan, kunnen ze veel hebben en zullen ze elkaar niet snel loslaten in situaties met stress.

Behalve op de relatie met een (vaste) partner is een uitzending ook van invloed op familiale en vriendschappelijke relaties. Ook hierbij geldt dat het contact tijdens de uitzending bepalend is voor de toekomst. Het kan zijn dat de veteraan van vrienden van wie hij dacht dat het echt ‘hartsvrienden’ zijn, tijdens de uitzending nooit wat hoort. Maar het kan ook zijn dat hij van mensen e-mail of post ontvangt, van wie hij het helemaal niet had verwacht.

Het is goed mogelijk dat de veteraan na de uitzending de balans opmaakt en dat hij zich afvraagt wat de relatie nog voor hem betekent. Of de veteraan zich begrepen voelt door een vriend(in) of dat hij of zij de vriendschap gewoon anders is gaan waarderen, omdat de ervaringen die hij tijdens de uitzending heeft opgedaan zijn mens- en wereldbeeld hebben beïnvloed.

3. Hoe ga ik om met gevoelens van schuld en schaamte?

Voor, tijdens en na de uitzending kunnen mili- tairen voor moeilijke keuzes komen te staan. Laat ik mijn vrouw en kinderen niet in de steek als ik op uitzending ga? Hoe ga ik om met mijn geweten als ik de lokale bevolking geen hulp mag bieden? Heb ik niet weerloos staan toe- kijken, terwijl de burgerbevolking werd mis- handeld? Heb ik gevangen genomen terroristen correct behandeld?

De kans is groot dat de veteraan in het uitzend- gebied door de gevolgen van oorlog en geweld te maken krijgt met morele dilemma’s. Dat be- tekent soms dat hij zal moeten kiezen tussen twee kwaden. Na afloop van de uitzending kan hij, in de herinnering aan de gebeurtenissen die gedurende de uitzending plaatsvonden, gaan twijfelen over de juistheid en goedheid van (niet) handelen of (nalaten in te) ingrijpen. Ook kan er twijfel ontstaan over de eigen houding en gedrag. In de terugblik op de gebeurtenissen die zich voordeden, en in de herinnering aan de uitzendervaringen kunnen gevoelens van schuld en schaamte centraal komen te staan.

Natasja Rietveld, werkzaam als onderzoeker aan de Nederlandse Defensie Academie, deed

13 E.A. Kamp, ‘Krijgsmacht kampt met twee taboes’ in: *Reformatorisch Dagblad*, 29 november 2012: 8.

van 2004 tot 2009 onderzoek naar de wijze waarop Nederlandse veteranen omgaan met schuld en schaamte. Ze onderzocht elfhonderd veteranen van veertien verschillende vredesmissies. Een van de conclusies van haar onderzoek is dat 25 procent van de veteranen regelmatig aan hun uitzendervaringen gerelateerde schuld en schaamte beleeft en dat 4 procent daar zelfs regelmatig last van heeft.¹⁴

De belangrijkste oorzaken hiervan zijn gevoelens van 'falen', 'machteloos zijn' en 'tekortschieten'. Uit het onderzoek van Rietveld komt onder meer naar voren dat de mate waarin veteranen schuld of schaamte ervaren afhankelijk is van:

- de mate waarin ze getuige zijn geweest van ellende en geweld;
- de mate van beleving van 'machteloosheid' gedurende de missie;
- de mate van 'verantwoordelijkheidsgevoelens' voor het succesvolle verloop van de missie;
- de leeftijd van de veteranen;
- de mate waarin ze gevoelens van eigenwaarde hebben.

Zo beleefden veteranen van vredeshandhavende missies een sterkere mate van machteloosheid en konden minder goed uit de voeten met de geweldsinstructies dan veteranen van vredesafdwingende missies. Daarnaast kwam uit het onderzoek naar voren dat wanneer veteranen vaker 'betrokken waren bij oorlogssituaties en gevechtshandelingen' zij in mindere mate schaamte beleven als gevolg van hun uitzendervaringen.¹⁵

4. Op welke wijze pak ik mijn leven weer op na de uitzending?

Het merendeel van de veteranen weet na de uitzending snel de draad weer op te pakken. Na de 'wittebroodsweken' en een aantal weken verlof komen de meesten weer snel in het normale ritme. Het adapteren en het weer aanpassen aan het leven in Nederland verloopt geleidelijk.

Dit neemt niet weg dat ze nog regelmatig aan de uitzending terugdenken. Een situatie op

straat, een ontmoeting met een collega of het horen van een bepaald muziknummer kan ze zo weer met hun gedachten bij de uitzending brengen. Vragen die zich vlak voor het einde van de uitzending of bij thuiskomst kunnen aandienen zijn: wat ga ik na mijn uitzending doen?, krijg ik een andere plaatsing of zoek ik een baan buiten Defensie? en waar ga ik mij de komende tijd op richten?

Een uitzending is vaak een intensieve periode in het leven van de veteraan en zijn thuisfront. Veel staat in het teken van de missie. Ook het privéleven wordt erdoor beïnvloed. Als de uitzending achter de rug is, moet de veteraan zich op een ander doel richten. Hij moet zijn leven een andere invulling en bestemming geven.

Zingeving is een primaire menselijke behoefte en is van alle tijden en plaatsen

Veteranen kunnen het idee krijgen dat het leven na de uitzending rustig voortkabbelt, dat het wellicht een beetje saai is. Dat kan in het begin goed aanvoelen, maar op den duur kan het ook onrust geven. Het komt vaak voor dat veteranen op een zeker moment weer naar hun uitzending terugverlangen. Of dat ze graag weer willen worden uitgezonden. Ze hebben het idee dat hun leven in het uitzendgebied (meer) betekenis heeft en dat ze eindelijk kunnen laten zien waar ze goed in zijn.

De meeste veteranen zullen na hun uitzending weer terugkeren naar de eigen eenheid of worden overgeplaatst. Het aantrekkelijke van het werken bij Defensie is voor velen de afwijzing. Na drie jaar krijgt men een nieuwe plaatsing. Dit heeft echter ook een keerzijde. Het kan zijn dat wanneer de veteraan terug is bij zijn onderdeel, de helft van de mensen

14 N. Rietveld, *De gewetendvolle veteraan* (Oisterwijk, Boxpress, 2009) 317.

15 N. Rietveld, *De gewetendvolle veteraan* (Oisterwijk, Boxpress, 2009) 326.

Veteraan met gezin op Eindhoven

waarmee hij op uitzending is geweest, is overgeplaatst of dat hij zelf bij een andere eenheid terecht komt. Het delen van ervaringen met gelijkgestemden is dan meestal moeilijker.

Ook een deel van de veteranen kiest na de uitzending voor een baan buiten Defensie. Het kan zijn dat hun arbeidscontract is afgelopen, of dat de uitzending is tegengevallen of dat zij zelf besluiten na een mooie ervaring een nieuwe stap in hun carrière te zetten.

Het klinkt allemaal vrij logisch als de veteraan een helder plan heeft over zijn eigen toekomst en hij zelf keuzes kan maken op basis van wel-overwogen argumenten. Echter, niet iedereen vindt het altijd gemakkelijk om te kiezen. Soms worden er keuzes voor veteranen gemaakt, bijvoorbeeld als er ontslagen vallen door bezuinigingen.

Voor de veteranen die kunnen blijven, maar zelf niet goed weten wat ze willen, zal ook de mening van het thuisfront een bepalende rol spelen. Kunnen zij leven met de gedachte dat de veteraan misschien wel weer een paar maanden wordt uitgezonden? Misschien bestaat er een kinderwens of vindt de partner dat er nu maar eens rekening met zijn of haar loopbaan moet worden gehouden. Kortom, bij het oppakken van het leven na de uitzending kunnen er 'trage vragen' opborrelen. De antwoorden op deze vragen zijn bepalend voor de toekomst.

Tips en Tools

Hoe kunnen veteranen op basis van het voorgaande op een concrete wijze invulling geven aan zingeving na een missie? Aan het einde van dit artikel doe ik drie suggesties:

Loop niet weg voor trage vragen

Het kost tijd voor een veteraan om na diens uitzending weer te landen. Dat is helemaal niet vreemd, maar moet hij wel onderkennen. Hij is immers lange tijd van huis geweest, in een omgeving die in velerlei opzichten verschilt met Nederland. Het adaptatieprogramma dat Defensie bij het thuiskomen aanbiedt, bevat parallelle processen als het gaat om zingevingvragen. Nadat voor de meesten de missie eerst twee dagen op Kreta is 'afgewassen', volgt in veel gevallen een warm welkom in Nederland.

Sommigen houden een groot feest, anderen hebben alleen maar behoefte om met hun partner en/of kinderen samen te zijn. Het kan, ondanks het adapteren op Kreta, alsnog een grote overgang zijn. De bewustwording van een ander ritme, andere activiteiten, andere omstandigheden komt langzaam op gang. Wanneer de eerste weken voorbij zijn en ieder

weer in zijn eigen routine lijkt te komen – de kinderen zijn naar school en de partner is weer aan het werk – kunnen de eerste vragen naar de betekenis van dit alles langzaam gaan kriebelen.

Het is belangrijk dat de veteraan dit bij zichzelf onderkent en zich de vraag stelt: wat houdt mij nu precies bezig? Het is dan raadzaam om te proberen de zingevingsvraag of vragen terug te brengen naar hun essentie, met andere woorden, te formuleren in een of twee zinnen.

Houd het concreet!

Na de herkenning en erkenning dat de veteraan zich vragen over zingeving stelt over zijn uitzending is het belangrijk op zoek te gaan naar de oorsprong van deze vraag. Het kan behulpzaam zijn om letterlijk een lijstje te maken met punten die ertoe hebben bijgedragen dat de missie als geslaagd kan worden beschouwd en met punten die juist het tegenovergestelde hebben bewerkstelligd. Positieve, minder positieve en negatieve ervaringen van de uitzending kunnen zo tegen elkaar worden afgewogen en worden beoordeeld op hun belangrijkheid.

Een bruikbare tool om de zingevingsvragen nog iets verder te onderzoeken is het toepassen van het model van Baumeister op de eigen persoonlijke levensvragen. De militair en diens thuisfront kunnen zich bijvoorbeeld afvragen:

- Heb ik met mijn deelname aan de missie mijn persoonlijke doelen bereikt? Heb ik ervaringen opgedaan die mij later van pas kunnen komen?
- Vind ik dat ik gezien mijn mogelijkheden rechtvaardig heb gehandeld? Is mijn deelname aan de missie ergens goed voor geweest?
- Ben ik erin geslaagd om ondanks de gegeven omstandigheden een stuk regie over mijn eigen leven in handen te nemen?
- Houd ik na de uitzending nog van mijzelf, met andere woorden, ervaar ik eigenwaarde?

Vind een gesprekspartner

Tot slot, wanneer de behoefte bestaat om op de uitzending terug te kijken, kan het behulpzaam zijn om hier met een derde over te spreken. Dat kan de partner, een collega van de uitzending of een goede vriend zijn; iemand die de veteraan goed kent. Wanneer er behoefte is aan meer professionele ondersteuning kan dat door een maatschappelijk werker, psycholoog of geestelijk verzorger worden geboden.

Met name deze laatste categorie zorgverleners is bekend met en gespecialiseerd in zingevingsvragen en kan – ongeacht de eigen levensbeschouwelijke achtergrond – in een vertrouwelijke setting helpen bij het zoeken van antwoorden.

Het is goed om daarbij te bedenken dat een zekere relativering helpt, dat zingevingsvragen niet per definitie als een probleem moeten worden gezien en dat wanneer men tot een verdieping van zijn geestelijk welbevinden wil komen, snelle antwoorden niet mogelijk zijn.

Een bewuste omgang met trage vragen kan mensen geestelijk helpen groeien en hen veerkracht geven voor de rest van hun leven. ■

Neveneffecten deel 2: positieve actie¹

Frans Matser – publicist*

In de jaren tachtig begon men op papier serieus werk te maken van vrouwen in de krijgsmacht. Om vooral aan de politiek en maatschappij te laten zien dat we hier hard aan werkten, werden tal van beleidsmaatregelen genomen. Die kon je eigenlijk verdelen in twee soorten. Slecht beleid, waar niets van terecht kwam en goed beleid, dat dan door de uitvoerders werd getorpedeerd. Het eerste gebeurde meestal met opzet, het tweede meestal uit angst, onkunde of stom toeval. Aan de Tweede Kamer schreven we ondertussen dat het best goed ging. Een paar voorbeelden.

Plotseling verschenen er op operationele kazernes dames en die waren daar nooit geweest

Zo bleek bijvoorbeeld dat er heel weinig vrouwen bereid waren om naar een van de beroepsopleidingen te gaan. Hoewel de KMA kort daarvoor was opengesteld voor dames, was de sfeer daar nog niet zo dat grote aantallen vrouwen zich geroepen voelden om dit carrièrepad in te slaan. Vier jaar investeren in een fysiek zware specifieke beroepsopleiding zagen veel meiden niet zitten. Want hoe zou het je vergaan als je echt in het leger kwam en leiding moest geven aan alleen maar mannelijke (dienstplichtige) ondergeschikten? Geen idee, want rolmodellen waren er niet.

Niemand kon die vraag beantwoorden, omdat de vrouwen die in de jaren daarvoor toetraden tot de krijgsmacht via het traject MILVA, LUVA of MARVA doorgaans louter op beschermde plaatsen ondersteunende functies bekleedden. Slechts weinigen van de paar honderd vrouwen die bij Defensie werkten hadden ooit leiding (mogen) geven aan een peloton of compagnie mannen. Beleidsmakers besloten daarom dat je eerst meer vrouwen binnen moest zien te halen om dat imago van een mannenbedrijf een beetje te verminderen. Dus kwam iemand op de proppen met het KCV-project. Korte Contracten voor Vrouwen. In feite werd besloten om een groot aantal dienstplichtige functies open te stellen voor vrouwen. Behalve een goede gezondheid kenden deze functies geen eisen. Getalsmatig werd het project een redelijk succes. Door de lage drempel trok dit project honderden – meestal laagopgeleide – dames. Wat er daarna gebeurde was interessant. Want de compagniescommandant – die daar natuurlijk niet om gevraagd had – kreeg plotseling in plaats van hoog opgeleide en fysiek sterke mannen op dezelfde functies lager opgeleide en fysiek zwakkere vrouwen. Dat was niet zo'n geweldige start. Natuurlijk konden de dames daar zelf niet veel aan doen. Door het systeem van de dienstplicht werden nu eenmaal grote aantallen overgekwalificeerde jongens op eenvoudige functies gezet. En ja, mannen zijn door de bank genomen fysiek wat sterker dan vrouwen. Maar het werd nog erger, want plotseling verschenen er op operationele kazernes dames. En die waren daar nooit geweest. En als ze er heel soms al waren, dan als secretaresse van de generaal. Maar nu kreeg de nietsvermoedende pelotonscommandant plotseling in plaats van 30 mannen, 29 mannen en één

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van Frans Matser en luitenant-kolonel der Mariniers Marc Houben.

1 'Neveneffecten, deel 1' verscheen in *Militaire Spectator* 179 (2010) (2) 110-111.

vrouw. De paniek sloeg toe. In die tijd waren de meeste soldaten nog gelegerd met zes man op een kamer. Meestal groeps- of pelotons-gewijs. Een meisje op zo'n kamer leggen met vijf mannen leek geen goed idee. Een meisje alleen op een kamer leggen, betekende dat je vijf slaappleaatsen kwijt was en je hele gebouwindeling niet meer klopte. En wat te denken van 's nachts één meisje in een gebouw met honderd mannen? Zou dat wel goed gaan als iedereen terug kwam van het stappen? Goede raad was duur.

De pelotonscommandant klopte dus aan bij de compagniescommandant, die zich met dezelfde vraag vervoegde bij de bataljonscommandant. En die nam dan meestal een kloek besluit. De dame in kwestie werd in het officiers- of onderofficiershotels ondergebracht in een eenpersoonskamer. Meestal een paar kilometer verwijderd van haar medesoldaten en haar compagnie. Dus wat kreeg de commandant: een lager opgeleide, fysiek zwakkere soldaat die altijd te laat bij de les was (omdat ze nog even naar het hotel moest rennen), in het verkeerde tenue stond (omdat ze de laatste wijzigingen die door het gebouw waren omgeroepen niet had gehoord) en niet goed bij de rest van de groep lag vanwege haar privileges (eenpersoonskamer, hoger salaris). Slechts weinig vrouwen bleken bereid om na deze ervaring hun verblijf in de krijgsmacht te verlengen en slechts weinig mannen kregen zo een warm gevoel voor de vrouw in de krijgsmacht. Kortom, het tegenovergestelde werd bereikt.

Een ander briljant plan werd gelanceerd. Vrouwen gaven in diverse onderzoeken aan graag in deeltijd te willen werken, dus kwam er een regeling deeltijdwerk. Echt een succesnummer. De regeling begon met een serie bepalingen die personen van de regeling uitsloot. En wat bleek: deze beperkingen waren zo geformuleerd dat 98 procent van de landmachtvrouwen geen gebruik van de regeling kon maken! Toen de onderzoeker probeerde te achterhalen hoe dat nu gekomen was, vertrouwde een stafofficier hem in een openhartige bui toe dat de regeling de kamer van de bevelhebber was ingegaan zonder de beperkingen en er met de beperkingen in vulpen

bijgeschreven uit was uitgekomen. Het was niet helemaal duidelijk of de bevelhebber die regeltjes er zelf bij had geschreven of een overrijverige kabinetschef.

De commandant kreeg een fysiek zwakkere soldaat die niet goed bij de rest van de groep lag

Helaas waren er zo nog veel meer voorbeelden van volstrekt mislukte projecten. En dat was natuurlijk een onwelkome boodschap. Nadat de onderzoeker klaar was met zijn evaluatierapport werd dit gepresenteerd aan de opdrachtgever, de Directeur Personeel en een vijftiental sleutelfiguren uit de krijgsmacht die bij het beleid betrokken waren. De onderzoeker zag een unieke kans om al die experts te gebruiken en vroeg vóór de presentatie aan zijn gehoor om op een klein briefje hun eigen inschatting van de effectiviteit van het positieve actiebeleid te maken op een schaal van 1 (helemaal niet effectief) tot 10 (zeer effectief). De uitkomst van deze enquête was een 2,9. Geen rapportcijfer waarmee u uw kind thuis wilt zien komen van school. En laat dat nu hetzelfde resultaat zijn als de uitkomst van de studie waar een jaar aan gewerkt was en waar een enorme hoeveelheid data voor was verzameld. Natuurlijk werd de studie daarna 'geclassificeerd' door de souschef die belast was met het personeelbeleid.

Tja, zo ging dat in die tijd. Stel je voor dat de Russen er achter gekomen waren dat het niet goed zat met ons positieve actiebeleid. Dan had onze wereld er vandaag de dag heel anders uitgezien. Het Warschaupact zou geen moment hebben gearzeld en ons hebben overmeesterd. We zouden dan nu allemaal Russisch spreken in den Haag. Gelukkig is tegenwoordig alles anders en komen dit soort zaken niet meer voor. Dat weet u net zo goed als ik. ■

Rawhide

Linda Polman

Langs de laatste kilometer plattelandsweg die leidt naar de zwaarbeveiligde gevangenis met Texas' *death row* erin, stijgen rookpluimen op uit de Hitch-N-Ride, een tot wegrestaurant omgekluste trailer waar *BBQ & More* wordt geserveerd. 'Hitch' is *cowboy speak* voor 'je paard aan een paal vastbinden', zodat de berijder rustig kan lunchen. Uitbater is Billy Ray Nelson, 35 jaar lang de *town sheriff*. Sinds zijn pensionering acht jaar geleden is hij hamburgerbakker, met *Bubba* en *Billy Burgers* als specialiteit.

De aankleding van zijn eetpaleis voerde Billy Ray zelf uit. Hij timmerde een veranda en hing die stampvol kerstlichtsnoeren, snuisterijen en troepjes. Windorgels van lege Budweiserblikjes klinkklonken in de warme bries, ouwe cowboylaarzen werden vazen voor verbleekte zijden bloemboeketjes. Ik lach smakelijk om een houten bord met 'Don't squat with your spurs on' erop.

Billy Ray heeft in zijn carrière ongeveer honderd moorden moeten oplossen. Twee daders belandden op *death row*. Eén is daar geëxecuteerd. De doodstraf van de ander werd na jaren procederen omgezet in levenslang.

'Vroeger,' vertelt Billy Ray op zijn veranda, 'kwam alle ellende voort uit geld, whiskey, of vrouwen. Tegenwoordig is het meth.' Methamfetamine. Synthetisch gif. Goedkoop en eenvoudig te brouwen, ook in Texaanse boerenschuren. Basis zijn pillen die je bij iedere drogist koopt, zoals aspirines. Die vermeng je met accuzuur, ontstopper, lampenolie, wat je maar wil. 'Ze beginnen er op de lagere school al mee,' zegt Billy Ray. 'Sommigen worden er knettergek en levensgevaarlijk agressief van.'

Hoe hard hij altijd ook werkte, de misdadaadcijfers noch het aantal meth labs werden er lager van. Het neer- en doodschieten van verdachten begon hem steeds meer tegen te staan, want al die doden, soms jongelui uit de buurt, die hij al kende toen ze nog peuters waren, vielen voor niets. En toch hangt prominent, naast het loket waar klanten hun bestellingen plaatsen, een spreukbord met 'Guns have only two enemies:

rust and politicians'. De pogingen van president Barack Obama om wapenbezit aan strengere regels te onderwerpen vindt iedere Texaan, zelfs deze moegeschoten sheriff, een onaanvaardbare inperking van de rechten van de mens.

De discussie over strengere regels voor wapenbezit laaide weer op na de schietpartij van 14 december 2012 in Newtown, Connecticut. Een gek maaide twintig kindertjes en zes onderwijzers neer. Waar Obama minder wapens wil om Amerika veiliger te maken, willen Texanen en ook de *National Rifle Association* er juist méér. Schietpartijen op scholen voorkomen? Volgens de lobbyisten doe je dat door juffen en meesters te bewapenen en/of gewapende beveiligers voor de poorten te posteren. Regulering? Texanen zeggen dat het Obama niet om een veiliger Amerika te doen is, maar om nog verder in het privé domein van Amerikaanse burgers te kunnen binnendringen. In Texas houden ze niet van indringers. Op Texaanse oprijlanen, zelfs die naar de armoedigste trailers, staan borden met 'Warning: Private Property, No Trespassing'. In de Hitch-N-Ride een spreukbord dat er aan toevoegt: 'Violators will be shot, survivors will be shot again'.

Konten in Texas staan tegen de kribbe. Texaanse senatoren werken de details uit van een bizarre wet die het voor Texaanse politieagenten strafbaar gaat maken om Obama's wapenwetten, als die er komen, uit te voeren. In de *Lone Star State* zal niemand zich aan enige beperking hoeven te onderwerpen.

Sam Houston, Texaans politicus, waarschuwde in de negentiende eeuw, toen Texas zich aansloot bij de Verenigde Staten, al voor de Texaanse aard, die zich niets gelegen laat liggen aan de rest van Amerika. 'Bij hun geboorte zijn staten altijd vergeven van een type tweederangs mannen dat allerlei bedenkelijke en extreme maatregelen wil invoeren. Maar Texas werd door zulke mannen totaal onder de voet gelopen,' zei hij. Een Texas dat aan blijft dringen op een geheel eigen koers kon volgens hem slechts leiden tot 'zeeën van bloed'.

Et voilà. ■

FOTO NINH

Beëdiging ZKH Prins Willem-Alexander aan boord van het fregat Hr.Ms. Tromp, 1986

FOTO W. DEN DUNNEN

ZKH Prins Willem-Alexander bij het defilé in Den Haag tijdens Veteranendag 2008

BLUEPRINTS FOR BATTLE

Blueprints for Battle

Planning for War in Central-Europe, 1948-1968

Door Jan Hoffenaar en Dieter Krüger (red.)

Lexington (University Press of Kentucky) 2012

261 blz.

ISBN 9780813136516

€ 31,-

Het onlangs verschenen *Blueprints for Battle* is een verzameling van veertien essays die het resultaat zijn van een conferentie in 2007 over operatieplannen uit de Koude Oorlog-periode 1948-1968. Deze bundel richt zich op de geschiedenis van de oorlogsplanning in Centraal-Europa vanaf het ontstaan van spanningen tussen Oost en West in 1948 tot het Harmel-rapport in 1968, het jaar waarin de NAVO verklaarde dat ook het streven naar ontspanning deel uitmaakte van haar politieke doelstellingen. De essays behandelen uiteenlopende thema's, zowel vanuit het perspectief van de NAVO als het voormalige Warschaupact met een militair-strategische en operationeel-strategische focus. De eerste drie hoofdstukken bespreken vooral de militair-strategische context en leveren daarmee het kader en de randvoorwaarden van deze operationele planning. De nadruk ligt daarbij sterk op de rol van het tactische kernwapen, dat als alternatief gold voor het ontbreken van voldoende conventionele strijdkrachten. In de volgende vier hoofdstukken komen de inlichtingenfunctie en de logistieke functie aan de orde, zowel aan NAVO- als aan Warschaupact-zijde. Daarna volgen zes hoofdstukken over de operatie-

plannen van de bijdragen van de Verenigde Staten, Duitsland, Groot-Brittannië en Nederland aan het defensief in de centrale sector en over de oorlogsplannen van de voormalige Sovjet-Unie en de voormalige DDR. In het laatste hoofdstuk worden enkele slotopmerkingen gemaakt.

Bronnen

De essays zijn gebaseerd op historisch onderzoek door wetenschappers, verbonden aan verschillende militair-historische instituten. Dit soort onderzoek moet het vooral hebben van de beschikbaarheid en toegankelijkheid van militaire archieven en de classificatie van documenten. Hierin ligt de eerste beperking, waardoor het boek nauwelijks verrassingen oplevert voor diegenen die ooit daadwerkelijk betrokken waren bij deze planningsactiviteiten. Veel operatieplannen zijn niet meer te achterhalen, omdat bij het verschijnen van een herziening vorige versies meestal werden vernietigd. Veranderingen en daarmee trends zijn daardoor moeilijk traceerbaar, laat staan de bijbehorende argumentatie. De Russische archieven zijn gesloten gebleven voor dit onderzoek. Weliswaar zijn een aantal documenten van de voormalige satellietlanden beschikbaar, maar deze stukken

zijn fragmentarisch en hieruit kan blijkbaar geen samenhangend beeld over intenties en verwachtingen worden gereconstrueerd. Daardoor mist het onderzoek de diepgang die men zou verwachten en kunnen veel conclusies niet gestaafd worden. Het antwoord op de prangende vraag 'Waren onze veronderstellingen over het optreden door de strijdkrachten van het Warschaupact en vooral de Sovjet-Unie correct?' krijgt daardoor in dit onderzoek niet meer diepgang dan in eerdere publicaties.

De Koude Oorlog is gelukkig nooit ontaard in een daadwerkelijk treffen. De vraag hoe zo'n oorlog zou zijn verlopen, blijft onderwerp van speculatie. Voor de geschiedschrijving is een zekere speculatie wel relevant, omdat de planning van de oorlogsvoorbereidingen en de bijbehorende interactie met het politiek-strategische niveau meer inzicht geven in de denkwijze en het handelen van commandanten en staven. Het boek roept in de verschillende hoofdstukken een dergelijk oorlogsbeeld op met aanvalsdoelen, aanvalsrichtingen, tijdschema's, logistieke capaciteiten, kernwapeninzet met aantallen verschoten wapens en getroffen doelen, et cetera. Dit beeld wordt hoofdzakelijk ontleend aan commandopost- en staf oefeningen, zowel van de NAVO als het Warschaupact. Hierin ligt de tweede beperking van deze studie. In dit soort oefeningen worden de vigerende operatieplannen meestal wel als uitgangspunt gebruikt, maar zodra de strijd is aangevangen, wordt het verloop door de oefenleiding vaak rigoureuus aangepast om voor de 'spelers' verrassende, nieuwe situaties te creëren en zo

de besluitvormingsprocessen te trainen. Er werden kunstmatig nieuwe en uitdagende situaties gecreëerd die commandanten en staven een uitdaging bieden, maar die niet representatief en soms zelfs onrealistisch zijn voor een daadwerkelijk oorlogsbeeld. Het geschetste speculatieve oorlogsbeeld, direct afgeleid van het verloop van deze oefeningen, is daarom niet sterk. Mogelijk is meer te verwachten wanneer Russische operatieplannen van de 'Groep Sovjet-Troepen in Duitsland', de fronten, de legers en de luchtlegers worden vrijgegeven, mocht dat ooit gebeuren.

Oordeelsvorming

In een beschouwing over het operationele niveau mag het optreden van het luchtwapen niet achterwege blijven. Ook in het laatste deel van het besproken tijdvak was de inzet van luchtmacht in Centraal-Europa een verantwoordelijkheid van AFCENT met 2 en 4 *Allied Tactical Air Force*. In de hoofdstukken over de operatieplannen wordt alleen de rol van *Battlefield Air Interdiction* aangehaald. De *Counter Air*-rol en de defensieve taak van de tactische luchtmacht blijven onbesproken, terwijl deze wel een voorwaarde zijn

geweest voor de uitvoering van de *Battle Plans* en het (nucleaire) defensief. De plannen van de luchtmacht van het voormalige Warschaupact worden helemaal genegeerd. De bundel blijft daardoor erg eenzijdig gericht op het optreden van landmacht. Een essaybundel met meerdere schrijvers heeft als gevaar dat de samenhang tussen de hoofdstukken niet per definitie gegeven is; een gerichte inleiding en een samenvattende conclusie zijn daarom noodzakelijk. Het voorwoord is uitstekend, maar het slothoofdstuk is teleurstellend. Een samenbindende analyse vanuit de voorgaande hoofdstukken ontbreekt. Er worden enkele opvallende aspecten uit het boek genoemd, maar verder heeft dit hoofdstuk geen toegevoegde waarde. Daarmee is een kans blijven liggen voor een aanzet tot oordeelsvorming over de denkwijzen, de dynamiek en het handelen in deze Koude Oorlog-periode.

Breder beeld

Ondanks deze beperkingen is *Blueprints for Battle* een leeswaardige bundel, zeker voor diegenen die ooit betrokken waren bij de operationele planning tijdens de Koude Oorlog. Dat het onderzoek

1968 als eindpunt heeft is geen bezwaar, want veel van de in 1968 ingezette veranderingen zijn in de periode daarna ook zichtbaar. Het boek maakt – ondanks bovenstaande kritiekpunten – duidelijk dat de NAVO-veronderstellingen over het optreden door de legers van het Warschaupact niet zo veel verschilden van hun plannen, in elk geval niet in de aanloopfase. Speculaties over het verloop blijven discutabel. Het boek vervult ook een historische leemte. Het gebruik van het tactische kernwapen op het gevechtveld met de bijbehorende dilemma's komt in de verschillende hoofdstukken grondig aan de orde, waardoor een beeld ontstaat dat niet eerder op deze wijze is beschreven. De wisselwerking tussen politieke ambities en militaire haalbaarheid loopt als een rode draad door de hoofdstukken. In de hoofdstukken over de inlichtingenfunctie komt het dilemma van het eigenaarschap en het delen van inlichtingen aan de orde. Het boek doet daardoor wat het belooft: het levert een originele en overzichtelijke bijdrage aan de operationele geschiedenis van de Koude Oorlog in Centraal-Europa.

A. de Munnik,
kolonel der Infanterie b.d.

Mededeling

De DVD-box met alle artikelen uit de *Militaire Spectator* is niet meer verkrijgbaar

Artikelen uit de *Militaire Spectator* zijn ook te raadplegen via www.kvbk-cultureelerfgoed.nl

150 jaar Koninklijk Bronbeek

Door Laurens van Aggelen
Arnhem (White Elephant Publishing) 2013
112 blz.
ISBN 9789079763054
€ 15,-

Naar aanleiding van het 150-jarig bestaan van het Koninklijk Tehuis voor Oud-Militairen en Museum Bronbeek presenteerde de Arnhemse onderzoeker/publicist Laurens van Aggelen onlangs de studie *150 jaar Koninklijk Bronbeek*. Bij die gelegenheid overhandigde hij het eerste exemplaar aan CDS Tom Middendorp. Het is overigens niet de eerste keer dat de geschiedenis van Bronbeek tegen het licht wordt gehouden: dat gebeurde bijvoorbeeld eerder in 1998 door Willem Bevaart in zijn indrukwekkende studie *Bronbeek, Tempo doeloe der liefdadigheid* (herdrukt in 2005).

Het nu verschenen boek ziet er fantastisch uit, want het is gebonden en schitterend geïllustreerd met zowel materiaal uit de 'oude doos' als meer recente beelden. Dat maakt nieuwsgierig naar de inhoud, waarover de auteur aankondigt inzichtelijk te willen maken hoe Bronbeek en daarmee ook de veteranenzorg in Nederland konden rekenen op de steun van de leden van opeenvolgende generaties van het Koninklijk Huis. Al in de inleiding concludeert hij dat de wederzijdse band 'de afgelopen 150 jaar hechter is geweest dan tot dusver alom werd aangenomen'. De auteur maakt de verwachtingen echter

geenszins waar. Sterker: het is teleurstellend te moeten constateren dat het niveau van de inhoud van het boek min of meer omgekeerd evenredig is met de kwaliteit van de illustraties. Dat is een stevige conclusie, die zich echter volop laat onderbouwen door de grote hoeveelheid fouten en slordigheden die de tekst ontsieren.

Pionierswerk

Om maar meteen een cruciale fout te noemen: de titel klopt niet. Bronbeek bestaat dit jaar dan weliswaar 150 jaar, maar het instituut verwierf het predikaat 'Koninklijk' pas bij het 25-jarig lustrum in 1888. Koninklijk Bronbeek kennen we dus nog geen 150 jaar, maar 125 jaar. Fundamenteel onjuist is de schrijver op bladzijde 9 als hij opmerkt: 'Pas na de eerste uitzendingen van Nederlandse militairen naar de Balkan, midden jaren '90 van de vorige eeuw, is er veel meer aandacht gekomen voor erkenning, waardering, opvang en allerlei vormen van ondersteuning'. Natuurlijk, gemeten naar de normen van 2013 was alles in het verleden niet perfect, maar een formulering als deze doet onrecht aan bijvoorbeeld het particuliere pionierswerk van de Bond van Nederlandse Militaire

Oorlogs- en Dienstslachtoffers (BNMO) op gebieden als (na)zorg en lotgenotencontact, en ook aan het (soms onzichtbare) werk dat Defensie namens de overheid op deze gebieden heeft verricht. De oprichting van het Militair Neurose Hospitaal in 1946 en de installatie in 1947 van de Nationale Demobilisatie Raad die hulp bood bij zaken als arbeidsbemiddeling en huisvesting zijn daarvan maar twee voorbeelden.

Slordig en gemakzuchtig is de auteur eveneens op velerlei andere punten. Zo noemt hij de vorige commandant Bronbeek Gert Noordanus op bladzijde 103 kolonel der Cavalerie, terwijl hij op bladzijde 11 wordt aangeduid als kolonel der Cavalerie; op bladzijde 21 verwijst de auteur naar het toenmalig Nederlands volkslied waarbij hij de titel onjuist citeert. Het is namelijk niet 'Wien Neêrlands bloed door d'aadren vloeit' maar 'Wien Neêrlandsch bloed in de aders vloeit'; de Britse evenknie van Bronbeek heet op bladzijde 23 nog het Royal Chelsea Hospital en op bladzijde 101 plotseiling het Chelsea Royal Hospital; en op bladzijde 89 laat de auteur de Koninklijke Militaire Kapel 'Johan Willem Friso' optreden als Johan Willem Friso Kapel. Natuurlijk, zulke slordigheden zijn allemaal niet vreselijk wereldschokkend, maar ze leiden de aandacht wel af en dragen ook niet echt bij aan het leesplezier dat de Chef van het Militaire Huis generaal-majoor Henk Morsink de lezer in zijn voorwoord toewent.

Gemiste kans

De conclusie van de auteur dat de band tussen het Vorstenhuis en Bronbeek zo enorm hecht is lijkt

me subjectief en daarmee aanvechtbaar. Immers, wat de een voldoende vindt, kan voor een ander teleurstellend weinig zijn. Hoe het ook zij, de afgelopen 150 jaar bezocht gemiddeld eens in de zes jaar een lid van het Koninklijk Huis het instituut. Een dergelijke frequentie leidt in ieder geval bij mij niet tot het inzicht dat de wederzijdse band tussen Vorstenhuis en Bronbeek 'de afgelopen 150 jaar hechter is geweest dan tot dusver alom werd aangenomen'. Het wekt bij mij eerder de suggestie dat de auteur weliswaar met veel enthousiasme,

maar wel veel te snel toewerkt naar een aardig klinkende conclusie die bij tweede beschouwing niet goed stand houdt. Ik durf vervolgens de stelling aan dat met een fatsoenlijke redactieslag veel onheil had kunnen worden voorkomen, en dat zo'n slag er substantieel aan had bijgedragen dat het resultaat van veel tijd, energie en (Defensie?)geld voldoende recht zou hebben gedaan aan de toch tamelijk unieke positie die Bronbeek inneemt in de Nederlandse militaire geschiedenis en veteranenzorg. Het had de auteur er in ieder geval voor kunnen be-

hoeden dat na zijn boek *De Nederlandse Rode Baretten* ook deze publicatie een gemiste kans is. De onderwerpen die Van Aggelen beschrijft vormen weliswaar de militaire geschiedenis van zijn eigen achtertuin, maar niet voor het eerst toont hij aan dat een nauwgezette militaire geschiedschrijving voor hem een brug te ver is. Liefhebbers van dit soort publicaties raad ik aan alsnog een exemplaar van eerdergenoemd boek van Willem Bevaart ter hand te nemen.

Drs. J.R. Schoeman

De Militaire Spectator is sinds 1832 het militair-wetenschappelijk tijdschrift voor en over de Nederlandse krijgsmacht. Het maakt relevante kennis, wetenschappelijke inzichten, ontwikkelingen en praktijkervaringen toegankelijk en slaat zo een brug tussen theorie en praktijk. De Militaire Spectator stimuleert de gedachtevorming over onderwerpen die de krijgsmacht raken en draagt zodoende bij aan de ontwikkeling van de krijgswetenschap in de breedste zin van het woord. Op deze wijze geeft het tijdschrift inhoud aan zijn missie: het bijdragen aan de professionalisering van het defensiepersoneel en het verhogen van het kennisniveau van overige geïnteresseerden. Daarmee bevordert de Militaire Spectator ook de dialoog tussen krijgsmacht, wetenschap en samenleving.

Schrijft u een gastcolumn in de Militaire Spectator?

De redactie van de Militaire Spectator daagt de lezers uit een gastcolumn te schrijven. Het thema is vrij, maar moet passen binnen de formule van het tijdschrift. De boodschap moet relevant zijn voor de lezers. Het moet gaan om een gefundeerde eigen mening, om een logisch opgebouwd betoog en de feiten moeten kloppen en verifieerbaar zijn. Ten slotte: uw bijdrage mag maximaal duizend woorden tellen. U kunt uw bijdrage sturen naar de bureauredactie (zie colofon). De redactie wacht reacties met belangstelling af.

De hoofdredacteur

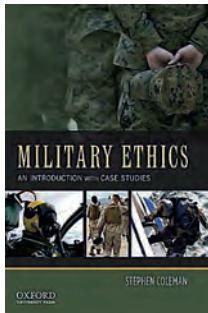
GASTCOLUMN

Jan Soldaat 2.0

ontwikkeld door

de redactie heeft gekozen op hoofdlijnen de volgende uitgangspunten. De gastcolumnarist wordt verzocht om een artikel te schrijven dat aansluit op de inhoud van de Militaire Spectator. Het artikel moet een duidelijke boodschap hebben en moet aansluiten op de inhoud van de Militaire Spectator. Het artikel moet een duidelijke boodschap hebben en moet aansluiten op de inhoud van de Militaire Spectator.

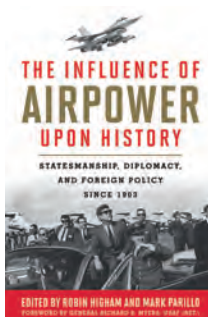
De redactie van de Militaire Spectator daagt de lezers uit een gastcolumn te schrijven. Het thema is vrij, maar moet passen binnen de formule van het tijdschrift. De boodschap moet relevant zijn voor de lezers. Het moet gaan om een gefundeerde eigen mening, om een logisch opgebouwd betoog en de feiten moeten kloppen en verifieerbaar zijn. Ten slotte: uw bijdrage mag maximaal duizend woorden tellen. U kunt uw bijdrage sturen naar de bureauredactie (zie colofon). De redactie wacht reacties met belangstelling af.

Military Ethics

An Introduction with Case Studies
Door Stephen Coleman
New York (Oxford University Press) 2013
300 blz.
ISBN 9780199846290
€ 33,-

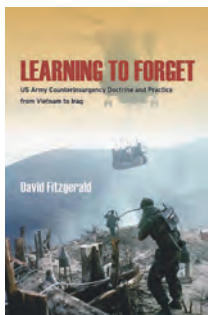
Stephen Coleman, verbonden aan de University of New South Wales in Australië, wil met *Military Ethics* vooral jongere officieren een overzicht geven van uiteenlopende ethische dilemma's. Hij behandelt theorieën over ethiek en legt uit hoe die toegepast kunnen worden op het gebied van onder meer irreguliere oorlogvoering, macht en autoriteit en militaire interventies. Coleman beschrijft vijftig *case studies*, die hij indeelt naar persoonlijke, historische en fictionele ervaringen. Hij gaat in op de interventies in Afghanistan en Irak, maar grijpt ook verder terug naar de oorlogen in Korea, het Midden-Oosten en voormalig Joegoslavië. Aan het einde van ieder hoofdstuk staan suggesties voor verdere literatuurstudie.

The Influence of Air Power upon History

Statesmanship, Diplomacy, and Foreign Policy since 1903
Door Robin Higham en Mark Parillo (red.)
Lexington (University Press of Kentucky) 2013
318 blz.
ISBN 9780813136745
€ 31,-

Airpower is voor regeringen een middel geworden om een veelvoud aan doelen te bereiken en de mogelijkheden zijn zowel in oorlogs- als vredesomstandigheden legio gebleken. Tot die conclusie komen de militaire historici Robin Higham en Mark Parillo in het door hen geredigeerde *The Influence of Air Power upon History*. In het boek analyseren deskundigen de invloed die de militaire luchtvaart heeft gehad op het regeringsbeleid en de diplomatie in diverse landen. Naast diplomatieke onderkennen zij sociale en economische motieven voor de inzet van airpower. De nadruk ligt in dit boek niet op materieel of militaire operaties, maar op het hogere politieke niveau.

Learning to Forget

US Army Counterinsurgency Doctrine and Practice from Vietnam to Iraq
Door David Fitzgerald
Palo Alto (Stanford University Press) 2013
304 blz.
ISBN 9780804785815
€ 39,-

Learning to Forget is een analyse van de evolutie van de Amerikaanse *counterinsurgency-doctrine* over de afgelopen vijftig jaar. David Fitzgerald, docent internationale betrekkingen aan University College Cork in Ierland, begint zijn boek met een uitgebreide terugblik op de lessen van de Vietnamoorlog. Hij werkt vervolgens via de jaren '70, toen COIN niet in trek was, via de Reagan-jaren en het conflict in voormalig Joegoslavië naar het ingrijpen in Irak en Afghanistan toe. Volgens Fitzgerald is het Amerikaanse leger de confrontatie aangegaan met de COIN-lessen uit het verleden en heeft dat uiteindelijk de terugtrekking uit Irak mede mogelijk gemaakt.

De Toekomst in Alle Staten

HCSS Strategische Monitor 2013
Door Frank Bekkers, Joris van Esch, Maarten Gehem e.a.
Den Haag (The Hague Centre for Strategic Studies No 20/03/13) 2013
94 blz.
ISBN 9789491040771
Zie: www.hcss.nl

De interdepartementale *Strategische Monitor*, voortgevloeid uit het project *Verkenningen. Houvast voor de krijgsmacht van de toekomst*, gaat vanuit meerdere perspectieven in op ontwikkelingen die gevolgen kunnen hebben voor vrede en veiligheid in de wereld en in Nederland. Aan de orde komen potentiële *hotspots*, recente gebeurtenissen en *fore-sight*-studies uit verschillende taaldomeinen die inzicht geven in de belangrijkste trends. Talloze factoren raken wereldwijd direct of indirect aan de veiligheid, welvaart en het welzijn van Nederland en met dat gegeven in het achterhoofd is het volgens de auteurs essentieel dat overheden nieuwe vormen van oriëntatie en anticipatie ontwikkelen.

SUMMARIES

M.J. van Leeuwen – Military Ceremonial on the Occasion of Inaugurations

Military ceremonial is part of State Ceremonial as first laid down in 1815. The ceremonial on April 30, when King Willem-Alexander will succeed Queen Beatrix, is largely based upon these rules. The author explains the history of this ceremonial. He touches on different aspects that will be

attended with this rare ceremony, such as the 101 salutes, the crown, the scepter and the orb, the state-standard and the state-sword, the heralds, the banners and the standards. In his final observations he addresses the uniform of the King.

C. Huijsen – The Orange Kingship

When almost all Western countries were ruled by monarchs, Holland was a republic. Almost all of those countries now being a republic, the Netherlands still is a kingdom. The author describes the history of the House of Orange and its meaning, first for the Republic of Holland and later the Kingdom of the Netherlands. It starts with William of Orange (1533-1584), He and succeeding Princes of Orange

acted as viceroys. During the reign of King William I (1813-1840) the monarchy was legislated. From 1898 three Queens have reigned. In 2013 King Willem-Alexander will succeed his mother, Queen Beatrix. He will add a new chapter to the over 400-years-old tradition of the House of Orange and our former Republic and later Kingdom.

T.J.A. Collas – Dutch-Belgian Cooperation in the European Battle Group

Military cooperation between The Netherlands, Belgium and Luxemburg has a history. The author focuses on the first two countries. Military cooperation with Belgium recently received new and serious attention and support. The author presents his observations on this topic. He uses the concept of the

European Battle Group to discuss both the underlying reasons and possible options to intensify this cooperation. In 2014 the results of joined experiences and other initiatives will be clear. These results touch on the question on further investment in cooperation.

E.A. Kamp – The Search for Meaning after a Mission

Questions concerning the search for meaning, significance or purpose related to military missions are, as the author states, 'difficult' ones. For some this topic is too levitated, for others too private. Yet both practice and research have demonstrated that this search does have a positive impact

on at least a relevant number of veterans. The author addresses the meaning of this search and factors of influence. He introduces a model that may enable military as well as their relatives to find meaning, significance or purpose in what was done and was experienced.

Algemene ledenvergadering

Op **21 mei 2013** houdt de KVBK de jaarlijkse algemene ledenvergadering in het perscentrum van het Plein Kalvermarkt Complex, Kalvermarkt 38 in Den Haag. KVBK-leden zijn hiervoor van harte uitgenodigd.

Agenda:

1. Opening door de voorzitter KVBK en mededelingen
2. Behandelen verslag van activiteiten
3. Behandelen financieel jaarverslag
4. Kas Controle Commissie
5. Begroting komend jaar
6. Activiteiten volgend jaar
7. Bestuurswisselingen
8. Rondvraag

Leden zijn welkom vanaf 16.30 uur in het Grand Café van het PKC (na binnenkomst aan de linkerzijde). De vergadering vindt plaats in de PJS de Jongzaal en duurt van 17.00 tot 17.30 uur.

Lezing Rob Bertholee

Aansluitend aan de ledenvergadering is er een ook voor niet-KVBK-leden toegankelijke lezing van Rob Bertholee, voormalig Commandant Landstrijdkrachten en sinds 2011 hoofd van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst. De AIVD is één van de twee inlichtingendiensten in Nederland en is belast met een veelheid aan taken in het inlichtingenveld. Rob Bertholee zal ingaan op actuele ontwikkelingen in Nederland, zoals het ten strijde trekken van 'Nederlandse' jihadi's en het verhandelen van Sarin op Nederlandse bodem, zaken die veel Nederlanders hebben geschokt. Zulke incidenten maken duidelijk wat velen in het veiligheidsdomein weten: Nederland is lang niet zo veilig achter de dijken als wij denken.

Geïnteresseerden voor deze lezing kunnen zich opgeven via het e-mailadres secretaris@kvbk.nl. De lezing is direct na de algemene ledenvergadering, eveneens in de PJS de Jongzaal. De lezing duurt van 17.45 tot 18.30 uur, waarbij gelegenheid is tot het stellen van vragen.

Programma

- 16.30 uur ontvangst in het Grand Café (na ingang links)
- 17.00 uur ledenvergadering in de PJS de Jongzaal
- 17.45 uur lezing in de PJS de Jongzaal
- 18.30 uur aanvang borrel in Grand Café
- 19.30 uur einde borrel